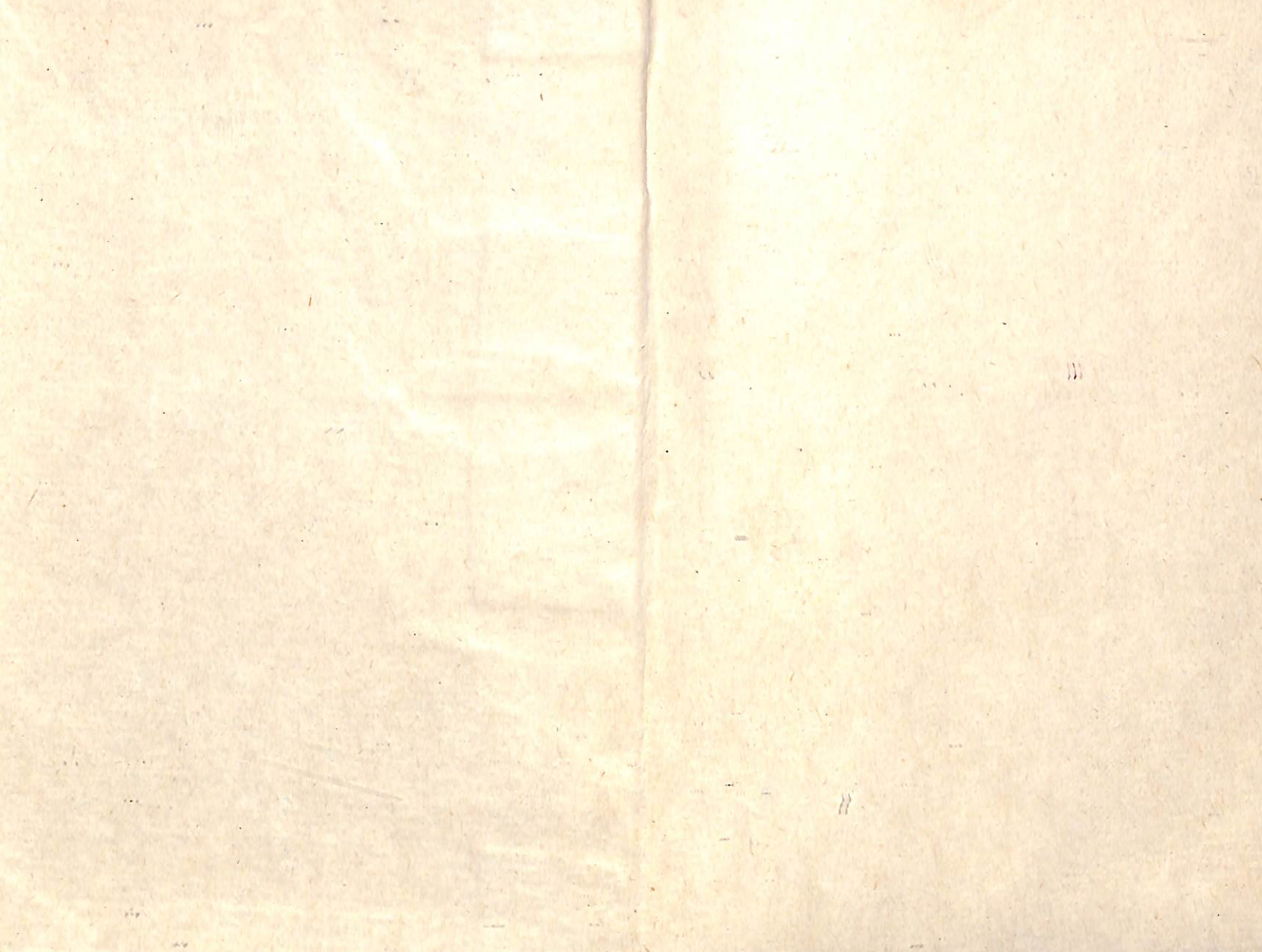

20092

891.99

4-70

ԱՌԱՆՁԱՐ

ՓՐԿԻՉՆԵՐ

ԹԱՏԵՐԱԽԱՂ, ՀԻՆԳ ԱՐԱՐՈՒԱԾ

ՏՊԱՐԱՆ «ԲԱԾԵՐ»

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻԱ

ԵԳԻՊՏՈՍ

1907

300
104-ԱՌ

891.99

4-70

2345

01 JAN 2009

3 NOV 2010

ԱՌԱՆՁԱՐ

պի

ՓՐԿԻՉՆԵՐ

ԹԱՏԵՐԱԽԱՂ ՀԻՆԳ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՎ

932

ՏՊԱՐԱՆ «ԴԱՅՈՒՆ»

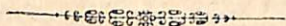
ԱՂԵԹՍԱՆԴՐԻԱ

(ԵԳԻՊՏՈՍ)

1907

20032

ՆԵՐԿԱՅԱՅՄԱՆ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԱՄԷՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔ
ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ՎԵՐԱՊԱՀՈՒՄԺ Է

Վ Ա Ն Ե Ի Ս

Դուն և այս երկը միևնոյն ժամանակ ծնաք
Քեզի կը ձօնեմ զայն
Որպէսզի
Երբ մեծնաս՝ կարդաս և անկեղծութեամբ ու լրջութե
ծառայես թշուառ ազգիդ:

ԱՆՁԵՐ

Մամիսոն
Աւետիք
Սիսակ } «Շեփոր» յեղափոխական օրգանի խմբագիր-
ներ և Արևմտեան Կեդրոնի ամսագիրներ։
Աշոտ, «Շեփոր»-ի գրաշարը.
Լևոն Բօջակեան, խմբագիր «Բանուոր» սօցիալիստական օր-
գանի։
Բալուռնի, «Բանուոր»-ի գրաշարը և սոցիալիստ աշխատակիցը,
Արամ, Գրականութեան ուսանող։
Նեկտար Ասլանեան, Մամկավարժութեան ուսանողուհի,
Թադէոս Պեգիրճեան, Երգութեան մորեկ ուսանող։
Երուանդ Կաշմիրեանց, Աստրախանցի մորեկ ուսանող։
Գուլումեանց, քամաստեղծ ուսանող և աշխատողից «Շեփոր»-ի,
Օր. Տէր-Սարգսեանց հասարակական գիտութիւններու ու-
սանողուհի,
Ուսանողներ, ուսանողուհիներ,
Գործողութեան վայրը Զուլիգէրական քաղաք մը։

ԱՌԱՋԻՆ ԱՐԱՐՈՒՄԾ

«Շեփոր» յեղափոխական օրգանի խմբագրական սեն-
եակը, Բաւական ընդարձակ։ Մէջտեղը երկար սեղան մը,
շուրջը քանի մը աթոռներ։ Նտեի պատին ծախ անկիւնը
դուռը, որ յարակից հիւրասենեակին վրայ կը բացուի և
որ այժմ կ'իսով չափ բաց ձգուած է։ Դրան աջ կողմը ի-
րարու քով զետեղուած են մեծ պահարան մը, գրադարան
մը, դարակ մը, որու աչքերուն մէջ նամակներ դիզուած
են անկարգ կերպով և անկիւնը պատուհանին մօտ
կօպիայի մեքենայ մը, որու շուրջը ինչպէս նաև պա-
տուհանին մէջ և առջևը յատակին վրայ տպարանէն ելած
բրօշուրներուն դէգեր կը հանգչին։ Աջ պատին վրայ երկու
պատուհան առանց վարագոյրի, իսկ ծախակողմեան պատը
զարդարուած է քարտէզներով և հերոսներու պատկերներով,
առանց շրջանակի լոկ զամբով ամրացուած։ Սեղանին
վրայ գրքերու, թերթերու, տետրակներու և զանազան
թղթերու շեղջակոյտ մը թափուած է և առհասարակ ամ-
բողջ սենեակին մէջ մեծ խռնամափնդորութիւն կը տիրէ։

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

Սխալ սեղանին ուց կողմը նստած երկրէն եկած
նամակի մը ծածկագիրը կը բաժնայ: Աշետիք ունոր դի-
մաց նստած փորձեր կը սրբազրէ: Սամփառն սեղանին
ետեի ծայրը մեկ ոտքը արտառի մը վրայ դրած L'Aurore
թերթը կը կարդայ:

ԱԻԵՏԻՔ. Այ իշի էս ո՞վ ա շարունակ փոփո-
խում, էս չորրորդ անգամն է էս ուզգում եմ
հակամիտ, մի ուրիշը դարձեալ շինում է հակամեա,
ոա ի՞նչ բան է:

ՍԻՍԱԿ. (ստանց ուղերը վեր առնելու) Այդ մի
ուրիշը էս եմ:

ԱԻԵՏԻՔ. Ապրե՛ս, խա՞ղ էս անում ինչ է:

ՍԻՍԱԿ. Խաղ ընելու բնաւ սիրտ չունիմ,
հայերէն չեմ գիտեր գոնէ հարցուր և խեղճ
գրաշարին հոգին մի հաներ. ճիշդը հակամիտ չէ,
այլ հակամեա:

ԱԻԵՏԻՔ. (ձայնը աւելի բարձրացնելով) Տօ՛ ի՞նչ
էս ասում է, ախր ո՞նց թէ հակամեա, միտ, հա-
կամիտ, պարզ բան է չէ՞:

ՍԻՍԱԿ. (ձախ ձեռքովը սեղանը փակելով) Հերե՛ք
պոռաւ է, չեմ հաւատար բառարանը նայէ:

ԱԻԵՏԻՔ. (սալամ Սամփառնին դառնալով) Սամփ-
առն է՞դպէս ա:

ՍՍՄՓՍՈՆ. (հեղինակաւոր կերպով) Հապա մի
նախադասութիւնը կարդա՛:

ԱԻԵՏԻՔ. (կը կարդայ) « Յեղափոխականները
հակամիտ էին այդ համակրելի առաջարկը ըն-
դունելու »:

ՍՍՄՓՍՈՆ. Ուրեմն այդ դէպքում հակամեա
պէտք է լինի:

ԱԻԵՏԻՔ. Հա՞, եդ էս իսկի չեմ իմացել.
(ժպտելով) դէ լաւ է, էլի մի նոր խօսք սովորե-
ցինք: (Փորձելով հաշարելով ոտքի կ'ընէ, սեղանին միւս
կողմը կ'անցնէ, Սխալին մօտէն անցած ատեն անոր
կռակը մշտելով և ծիծաղելով) հա-կա-մեա, որ էդպէս

է ա'սա տնաշէն, էլ ի'նչ ես գաղտնի օյինբազու-
թիւններ անում: (Կօպիտայի մեքենային վերեւ պատին
վրայ հասարակ գամի մը անցուած բոլորեկն մեկը ստեղծ-
ւով կ'երբայ դրան մէջ կը կանգնի և կը կանգնէ) Աչա'ս:
(Գրան մէջ կը յայտնուի գրաշարը):

ԱԽՏԻՔ. (ձեռքի բոլորը գրաշարին յանձնելով)
Սրբազրութիւնները վերջացրի, դեռ ձեռագիր
չունենք պատրաստ, առայժմ էս նուիրատուութիւնները
շարի'ր:

ԱՇՈՏ. Բայց առ շուտ մը կը լինայ, և
արդէն երկու ժամ է պարապ նստեր եմ:

ԱԽՏԻՔ. Նո՛ւ եթէ նոր գործ չլինի էսօր
արձակուրդ կանես. (ծիծաղելով) ի'նչ է, չե՞ս ու-
ղում, վա՛տ է:

(Գրաշարը չոր ժպիտով մը կը հեռանայ իսկ Աշե-
տիք ներս կուգայ):

ՍՍՄՓՍՈՆ. (Աշետիքին) Կարգացի՞ր Պրեսան-
սէի յօդուածը:

ԱԽՏԻՔ. Չէ՛, դեռ չեմ կարգացել, էնպէս
մի նայեցի, լեզուն դժուար էր երևում, ասացի
յետոյ բառարանով կը կարգամ:

ՍՍՄՓՍՈՆ. Բա՛հ, վերցրու կարգա՛, փառաւոր
է գրել. տես ինչպէս է վերջացնում (կը բարգձմէ)
«Եթէ իրանց քաղաքակիրթ անուանող պետու-
թիւնները անկարող են կամ անընդունակ այդ
զգուելի բարբարոսութիւններին վերջ դնելու,
կուտուրական բոլոր երկրներին հասարակութիւն-
ները շուտով իրանց ձայնը զօրեղ կերպով կը
բարձրացնեն և իրանց կառավարութիւններին
կըստիպեն վերջապէս մարդկութեան խղճի վրայից
մաքրել այս ամօթալի արատը:» (պահ մը յափըչ-
տակուած մեայե յետոյ) սա մեծ խօսք է գիտե՛ս:

ԱԽՏԻՔ. Լաւ է բռնացրել հա՛, հապա մի
տուր տեսնեմ:

(Թերթը ստեղծով տեղը կը նստի կարդալու և Սի-
սակին դառնալով) Տօ՛ կարգացե՞լ ես Պրեսանսէի
յօդուածը:

ՍԻՍԱԿ. Չէ՛, ոչ կարգացեր եմ և ոչ ալ
կ'ուզեմ կարգալ:

ԱՏԵՏԻՔ. Տօ՛ սա գլ'թ է ինչ է. Պրեսանսէն
է գրողը հէ՛:

ՍԻՍԱԿ. (գրգռուած) Այսօր դեռ այդ կարգի

յօդուածներէ ոգևորուելու համար մարդ չեմ գիտեր թէ ի՞նչ տեսակ ուղեղ ունենալու է: Դժ Պրեսանտէդ կլադատօնէն աւելի՞ մեծ մարդ է, անոր կրակութեան ճառերէն ի՞նչ օգուտ տեսանք որ Պրեսանտէի յօդուածներէն ինչ օգուտ պիտի տեսնենք:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Թող իտէր Առաւծոյ, դրան մի խօսացնիր, ինչպէս երևում է այսօր էլի ձախ ոտով է վեր կացել:

ՍԻՍԱԿ. (նկզկական) Այո՛ ձախ ոտով, երանի՜ թէ դուն ալ կարողանայիր երբեքն ձախ ոտքով իջնել անկողնէդ:

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆ

(Ներս կը մտնէ Արամ ուռաչնորդերով թաղեալին և Երուանդին):

ԱՐԱՄ. Ահա՛ պարոններ այն խորհրդաւոր սենեակը, ուր հայ ազգին ճակատագիրը կը դարբնուի օր ու զիշեր: Ահա՛ դարբնոցատեղը,

առիւծներու ճեղքին Սամիսոն և իր երկու ար-
ժանաւոր օգնականները, մէկը Արեւելեան Հայաս-
տանէն Պր. Աւետիք, միւսը Արեւմտեան Հայաս-
տանէն Պր. Սիսակ Տարօնեցի:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Տօ՛ էլի սկսեցի՞ր քո մասխարու-
թիւնները:

ԱՐԱՄ. Մասխարութիւն, քաւ լիցի, ամե-
նայն լըջութեամբ և ամենայն պատկառանք այս
փրկութեան Սիօնը կ'առաջնորդեմ երկու ուխտա-
ւորներ, որոնք հեռու տեղերէ կուգան, մէկը
Ասորախանէն Պր. Երուանդ Կաշմիրեանց, իսկ
միւսը Էրզրումէն Պր. Թադէոս Պէզիրճեան:

(Նորեկները յարդին ձեռք կաշտակ, Աւետիք տեղէն
եղբորով արտակեր կաշտակ և քիւ մը ձեռուն նստերով կը
շարունակէ բառարանի օգնութեամբ L'Auroreի յօդուածը
կարդայ):

ՍԱՄՓՍՈՆ. Տղերք խնդրեմ նստէք. եկել էք
ուսանելու:

ԹԱՂ. ԵՒ ԵՐ. (նստերով) Այո՛:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Ի՞նչ էք մտադիր սովորել:

ԹԱՂ. ԵՒ ԵՐ. Ես՝ մանկավարժութիւն կ'ուզեմ
սորվիլ:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Իսկ դուք Պր. Երուանդ :

ԵՐՈՒԱՆԴ. (Կարագերով) Ես... դեռ... որոշ չեմ, կը սովորեմ բժշկութիւնը կամ... սօցիալական եւ ուրիշ :

ԱՐԱՄ. (Ժիծաղելով) Անշուշտ աւելի հաւանա- կան է վերջինը :

ՍԱՄՓՍՈՆ. Վատ չէ, լաւ ճիւղեր էք ընտրել, մանկավարժութիւնն և հասարակական գիտու- թիւններ. ես ինքս ծանօթ եմ թէ մէկի և թէ միւսի հետ, սկզբում ուսուցիչ էի իսկ 25 տարի է ինչ հրապարակախօս եմ...

ԱՐԱՄ. Քսանըհինգ տարի, Պր. Սամփսոն հարցնելը ամօթ չըլլայ քանի՞ տարեկան ես :

ՍԱՄՓՍՈՆ. Տօ լռի՛ր հէ՛ մի խանդարիւր. ես 16 տարեկան էի երբ հասարակական գործունէ- ութեան սկսեցի, ի՛նչ ես կարծում հօ քեզ նման անչնորհք չէի :

ԱՐԱՄ. (Կեղծ պատկառանքով երեսը կը խոչտակեր) :

ՍԱՄՓՍՈՆ. (Նորեկներուն դառնալով կը շարունակէ) Էնչպէս ասացի լաւ մասնագիտութիւններ էք ընտրել և ես առաջինը կը լինէի ձեզ քաջալերող

եթէ հաւատացած լինէի որ ապագայում կը կարողանաք ձեր սովորածը գործադրել : Բայց ցաւը այն է որ պայմանները ամէն տեղ էլ աննպաստ են : Սովորելը ի հարկէ լաւ բան է, բայց ներկայ պայմաններում ախր ո՞ւմ համար սովորել : Հարկաւոր է նախ այդ անիծուած պայ- մանները փոխել, այդ պահանջում է նոյն իսկ ամէն մի հայ երիտասարդի անհատական շահը, որպէսզի ասպարէզ բացուի և ամէն ոք կարողա- նայ իր մասնագիտութիւնը գործադրել : Դեռ սրանից 15 տարի առաջ, երբ պայմանները հա- մեմատաբար շատ աւելի լաւ էին քան այժմ, Թիֆլիսում մի խումբ հարուստներ ետեիցս էին ընկել որ անպատճառ արտասահման գամ և հա- սարակական գիտութիւններ սովորեմ, մերժեցի և ձեզ հաւատացնում եմ որ ամենեւին չեմ զըզ- ջացել, բացի որ էնտեղ մնալով ահագին օգուտ տուեցի, յետոյ երբ էստեղ եկայ մի քանի անգամ գնացի համալսարան մի երկու դասա- խօսութեան ներկայ գտնուեցի, բայց ո՛չ մի նո- րութիւն չլսեցի : Դուք դեռ ջահել էք, սովորե-

լու շատ ժամանակ ունէք, այժմ հարկաւոր է
դործի կպչել, ամէն կողմից դործիչներ են պա-
հանջում մեզանից, իսկ ինտելիգենտ ուժեր մենք
դժբաղդաբար շատ քիչ ունենք, հներս քիչ քիչ
պառաւում ենք, իսկ նորեր չեն հասնում:

ԱՐԱՄ. է՛ կը թողնէ՞ք որ հասնին . մեր
կողմը եպիսկոպոս մը կար կըօնասիրութիւնը
արծարծելու համար հասնողը տէրտէր կը ձեռ-
նադէր, դուք ալ հասնողը դործիչ կը շինէք
այդ է պատճառը որ դործիչ շատ ունինք բայց
մարդ չունինք:

ՍԱՄՓՍՈՆ. (նորեկներուն) Տղերք գիտէք դուք
սրա խօսքերին շատ ուշադրութիւն մի՛ք դարձնի,
սա շատ է սիրում ամէն գէպքում անպատճառ
սրախօսութիւններ անել, դուք էն ասէք, ցան-
կութիւն չունէ՞ք շուտով մի տեղ գնալ դործել:

ԹԱԴԷՈՍ. Ես երկիրը բաւական դործած եմ,
«Շեփոր» ցրուած եմ, դրամ հաւաքած:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Այ էդ լաւ է, ուրեմն արդէն
բաւական փորձառութիւն ունէք, իսկ դո՞ւք Պր.
Երուանդ:

ԵՐՈՒԱՆԴ. (կմկմարով) Ես... դեռ շատ... ան-
ծանօթն եմ, ուղում եմ նախ քան սովորել...
ծանօթութիւնը:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Էդ ոչինչ. էստեղ մի քանի ամ-
սում ամէն բան կարող էք սովորել: Ես ձեզ էս
ըռպէիս նամակներ կըտամ, երկրից եկած նա-
մակներ, որ կարդաք և դործի հետ ծանօթանաք:
(Կը մօտենայ նամակներու դարակին և կը փնտռէ) Աւե-
տի՛ք, ախր ո՞ւր են էն նամակները:

ԱԻԵՏԻՔ. (մօտենարով) Ի՞նչ նամակներ ես
փնտռում:

ՍԱՄՓՍՈՆ. (չարտեսակերով փնտռել) Վանից
ստացուած նամակները:

ԱԻԵՏԻՔ. (փնտռելով) Էստեղ պէտք է լինի:

ԱՐԱՄ. (տեղեկ կրկնով և րեւոր սորսերով) Աւե-
տի՛ք օգնե՛մ:

ԱԻԵՏԻՔ. (մտածման մէջ) Ո՛չ շնորհակալ եմ,
հանգիստ տեղդ նստի՛ր, Սիսակ հօ դու չե՞ս
վերցրել:

ՍԻՍԱԿ. (չոր) Ո՛չ:

ԱԻԵՏԻՔ. Հա՛ այժմ յիշեցի, իմ թղթերի

մէջ պիտի լինի: (շտապով սեղանին վրայ իրեն իբր
բղրապանակ ծառայող հասարակ կապոյտ քղրի մը մէջէն
քանի մը նամակ հանելով կոշտայ Սամխտեիին):

ՍԱՄՓՍՈՆ. (նամակներու մէկ մասը թաղեալին,
միւս մասը երուանդին տարով) Այ վերցրէք կար-
գացէք, էլի կը վերադարձնէք:

ԵՐՈՒՍԵՂ. (նամակներէն մէկը բանալով) Ես չգի-
տում եմ հայերէն կարդալը:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Նո՛ւ, հայերէն կարդա՞լ էլ չէք
իմանում:

ԹԱԴԷՈՍ. (նամակները ծոցը դնելով) Վնաս չունի,
ես անոր գէշ աղէկ կը հասկցնեմ:

ԱՐԱՄ. Ի՜նչ կայ ճանըմ ուսներէն թարգ-
մանութիւնն ալ հետը տուր:

ՍԻՍԱԿ. (սրտնեղած) Այդ նամակներուն դեռ
պատասխան չէ տրուած, աճապարեւու ի՜նչ կայ,
պարոնները հոս պիտի մնան, ժամանակի ընթաց-
քին մէջ կրնան ծանօթանալ գործին, եթէ փա-
փաք ունին:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Մարդիկը հետաքրքրւում են
թո՛ղ տանեն կարգան, ի՜նչ ես ուզում:

ԱՐԱՄ. Սնցեալ օր հին թղթերն էլ խառ-
նէի քանի մը նամակներ գտայ, նոր եկած ատենա
տուած էիք օր գործին ծանօթանամ, մինչև հիմա
քովս մնացեր են:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Էդ լա՛ւ է, մո՛ ի՜նչ զարմանալի
մարդ ես, ախր ինչո՞ւ չես բերում:

ԱՐԱՄ. Եկիկբըր մոռցած էի, ետքէն ալ գիտ-
մամբ չբերի օր տեսնեմ հարցնող փնտռող պիտի
ըլլա՞յ, բայց հինգ տարի անցաւ տակաւին տէրը
չեւաւ:

ՍԱՄՓՍՈՆ. (Գրուիչը շարժելով) Սա լա՛ւ պատաս-
խան է, մո՛ դու քանի գնում աւելի տարօրինակ
մարդ ես դառնում, էդքան էլ թեթեամու-
թիւն կը լինի, ասե՛նք մենք մոռացել ենք ետ
պահանջել, իսկ դու ինքդ ինչո՞ւ չես բերում:

ԱՐԱՄ. Բերէի ուրիշի մը պիտի տայիք ա-
նոր քով պիտի մնար, քանի՛ քանի՛ այդպիսի նա-
մակներ ասոր անոր քով մնացեր անհետացեր են.
Իմ քովս գոնէ կորսուելու և ուրիշ վտանգներէ
զերծ կը մնան: Արդէն հոս եղածներն ալ կամ
քաշքշուելով պիտի մաշին և կամ օր մը ամէնքը

մէկէն պիտի այրին. քանի քանի անգամ լսինք որ երկաթէ սնտուկ մը գնէք, բայց որո՞ւ կ'ըսես:

ԱԻՆՏԻՔ. Հապա ինչպէս է, երկաթէ սնտուկ, առելը հեշտ է, խմանում ես ինչ կ'արժենայ մի այդպիսի սնտուկ:

ԱՐԱՄ. Ինչ կ'արժենայ:

ԱԻՆՏԻՔ. Հազար ֆրանկ:

ԱՐԱՄ. Է թո՞ղ բլլայ հազար ֆրանկ, ինչ կայ, ամէն բանի դրամ կը գանէք մէկ սնտուկի՞ չէք կրնար գանել, երկու կօնֆերանս պակաս ընել տուէք սնտուկ մը առէք, որ շատ աւելի կարեւոր է, մեր նարպոյն պատմութիւնը կը ննջէ այս փոշիներուն տակ: Լա՛ւ աղբար, ըսե՛ք թէ սնտուկը դրամով է, կարգ ու կանոնն ալ դրամով է, աս ինչ խառնափնդորութիւն է, բոջայի վրան կը նմանի:

ԱԻՆՏԻՔ. (գրգռուած) Տաճկահայերդ կատարեալ բիւրօկրասներ էք, ամէն բանի մէջ կարգ, կանոն, էտիքետ: Ինչի՞ է հարկաւոր, մենք էտեղ չինտնջիկներ չենք, այլ քեմօկրատ մարդիկ, ինչ ուզում ես այս ըսողէիս գանձմ:

ՍԱՄՓՍՈՆ. (Այրում ին) Ինչ ես շատ խօսում հէ՛, չես հաւանում արի դարսի՛ր, կարգի բեր. երբ նոր էիր եկել այդ տեսակ ծառայութիւններ մէկ մէկ անգամ անում էիր, իսկ այժմ՝ բոլորովին անպէտքացել ես, միայն դարտակ դարտակ դուրս ես տալիս և քննադատում:

ԱՐԱՄ. (կեղծ հառաչանքով) Է՛ Դր. Սամիսոն, ցաւերս մի նորոգեր, նոր եկած ատենս իրաւ որ լաւ տղայ էի, բայց ինչ է պատճառը որ այսպէս շուտ փճացայ:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Այ այդ շատ հետաքրքիր էր իմանալ:

ԱՐԱՄ. Ուրեմն լսէ ո՞վ քաջ, դիտուած բան է որ մեծ ուխտատեղիներու շուրջ ապրող ժողովուրդը առհասարակ անհաւատ ու ապականուած կ'ըլլայ, ամենէն դէ՛շ քրիստոնեաները Երուսաղէմի մէջ կ'ապրին կ'ըսեն: Ես ալ որչափ ատեն որ այս սրբափայլէն հեռու էի հաւատք ու խանդ ունէի, հոս եկայ փճացայ, մտադիր եմ գալ սեմադը դարձեալ Գերմանիա երթալ, դուցէ նորէն լաւ տղայ դառնամ, ինչ ըսիր այս բացատրութեան:

ՍՍՄՓՍՈՆ. (ծիծաղելով) Ի՞նչ ըսի. այն կ'ասեմ՝
ինչ որ ասաց աղուէսը գայլին, որը մտածում
էր տեղը փոխել վատ անունից աղատելու համար:

ԱԽԵՏԻՔ. (բարձրաձայն խնդրով) Այ ապրեն
Սամիտան, դրան մի լաւ շշգուիր հէ՛. անիրաւը
մեզ ձեռք է առել, ասում է երկաթէ սնտուկ
է հարկաւոր, տո՛ մի երկաթէ վանդակ է հար-
կաւոր քեզ մէջը փակելու համար որ է՛լ որան
նրան չկծես:

ՍԻՍԱԿ. (տեղեկ ելլելով) Այդ ձեր առածներուն
վերջ տուէք գործի սկսինք, կէսօր եղաւ և մենք
դեռ ժողով պիտի ընենք:

ՍՐԱՄ. (Սիսակին մօտենալով և զրոյի տարով)
Ժողով ունիք Պր. Սիսակ, ո՛հ ներեցէ՛ք որ ա-
ռանց գիտնալու ձեր թանկագին վայրկեանները
խլեցի: (Նորեկներուն դռնաւորով) Տղա՛ք հիմա եր-
թանք միւս սենեակը քիչ մը թերթերը աչքէ
անցընենք, հոս փրկիչներու կաճառը պիտի գու-
մարուի խեղճ սարսկներու շղթաները խարտե-
լու համար: Արդէն մահտեսի եղաք, խմբագրու-
թեան ճամբան ալ սորվեցաք, այսօր կամ վաղը

կէս օրէն ետքը կուգաք խոհանոցը թէյ մը կը
խմէք, ա՛լ «մեր լաւ օղերանցից» կ'ըլլաք կը
լմննայ կ'երթայ:

ՍԻՍԱԿ. (ժպտելով սպտակ մը կ'իջեցնէ Սրամի
ձոճրակին) Դ՞ո հերթիք, խայթես, օձի լեղուդ ա՛լ
ներս քաշէ: Եթէ դեռ միւս սենեակն ես խեղբեմ
նայէ որ մեզ չխանդարեն:

ՍՐԱՄ. Շա՛տ երջանիկ եմ որ զիս ալ պաշ-
տօնի մը յարմար գտար, անհոգ եղիր կերբերոսի
պէս դրան ետեւ կը նստիմ ու մարդ ներս չեմ
թողներ: (Նորեկներուն ետեւէ միւս սենեակը անցնելով
դռնը կը դռցէ):

Գ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԱԽԵՏԻՔ. (Սրամները իրենց տեղերը կը դնէ):

ՍՍՄՓՍՈՆ. Դէ՛ սկսիր Սիսակ, հետաքրքիր
բաներ կա՞ն նամակներում:

ՍԻՍԱԿ. Բաւական հետաքրքիր:

(Գրան ետեւ աղմուկ մը կը լսուի):

ԱՐԱՄ. (Գրչիւր ներս խորերով) Պարոններ, օրիորդ Ասլանեան անտատելով կերբերոսի հրամաններուն անպատճառ ներս կ'ուզէ գալ խիստ կարևոր գործով մը:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Ո՛ւհ, էդ անտանելի տղջիկը մեզ շարունակ խանդարում է:

ԱԻՏԻՔ. Սամփսոն տխր դու էլ բան առաջիր. խեղճ տղջկան միշտ հայհոյում ես որ իրան հեռու է պահում, այժմ էլ ասում ես թէ շարունակ խանդարում է մեզ:

ՍԻՍԱԿ. (անմիջապէս տեղէն ելլելով դուռը կը բանայ) Բարե օրիորդ, ներեցէք ժողով ունիմք:

ՆԵԿՏԱՐ. (շփոթած) Հազար ներողութիւն կը խնդրեմ, երկար չալտի խանդարեմ՝ ձեզ, մէկ ժամ յետոյ ժողովըդական դպրոցի մէջ փորձառական դաս ունիմ, հայաստանի վրայ պիտի խօսիմ, կ'ուզէի քանի մը պատկերներ տանիլ ցոյց տալ:

ՍԻՍԱԿ. Շատ լաւ եկէք ընտրեցէք: Աւետիք ո՞ւր են պատկերները:

Դ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆԵԿՏԱՐ. (ներս կը մտնէ և գլխով բարեկրպիկ դրան վրայ կը կանգնի):

ԱԻՏԻՔ. (դեպի պանարանը շտապելով) Այ ապրէք օրիորդ, էդ շատ լաւ էք յիտածել, հարկաւոր է փոքրերին էլ պրօպագանդ անել: (Պանարանէն տոպրակ մը հանելով սեղանին վրայ կը պարպէ): Եթէ ուզում էք բոլորն էլ կարող էք տանել:

ՆԵԿՏԱՐ. Ո՛հ, շնորհակալ եմ, ամբողջը շատ կ'ըլլայ, յետոյ ամէնքն ալ յարմար չեն, քանի մը հատ պիտի ընտրեմ, աւելի կուզէի հայաստանի բնական տեսարաններ, գիւղական կեանքի պատկերներ...:

ԱԻՏԻՔ. Այդպիսի խելիլական պատկերներ մենք չունենք՝ օրիորդ, կայ միայն Մասիսը. բայց դրանք դարտակ զատեր են, դուք վերցրէք յաւիոխական պատկերներ. այ օրինակ խանասօրի բանակը, վազդէնի խումբը...:

ՍԱՄՓՍՈՆ. (ինք ալ մտնելով) Այ ես Ձեզ ասեմ օրիորդ թէ ինչ հարկաւոր է տանել. (ընտրե-

ով) վերցրէք սա, Մահլամի նահատակներէ գլուխները, սա, կոտորուած հայերի գլխակները կարնոյ հանգստարանում, սա Ուրֆայի եկեղեցում ածխացած հայեր...:

ՆԵԿՏՈՐ. Վո՛ւյ ի՞նչ կ'ըսէք Պր. Սամփսոն, ի՞նչպէս կարելի է ասանկ սոսկալի պատկերներ ցոյց տալ փոքրիկներուն:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Հէնց այդ տեսակ պատկերներ է հարկաւոր ցոյց տալ որ յուզուեն և երբ մեծանան մեզ համակիր դառնան:

ԱԼԵՏԻՔ. Այ Սամփսոնը լաւ ասեց, հարկաւոր է էդ փոքրիկներից համակիրներ պատրաստել:

ՍԻՍԱԿ. Աստուած ձեզի խելք տայ, կը լսէք, խելք. երթալով կը յիմարանաք. դրած առաջնորդող յօդուածներնուդ մէջ եօթնգլխեան վիշապի պէս կը ֆլաք, իսկ դործի մէջ բորոտ մուրացկաններ կը դառնաք: Քիչ մնայ խեղճ փոքրիկներէն մէյմէկ նամակ ալ ուղէք թերթին մէջ հրատարակելու համար:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Տօ՛ ելի՞ սկսեցիր ուշուց տալ:

Օրիորդ խնդրում եմ վերցրէք լուսանկարները գնացէք էն միւս սենեակում ջոկեցէք, մենք այժմ ժողով ունենք:

ԱԼԵՏԻՔ. Հա՛ եղպէս արէք, հազիր նորեկ տղերքն էլ կը տեսնեն, մոռացանք ցոյց տալ:

ՆԵԿՏՈՐ. (Հասարկ լուսանկարները հաշարելով) Շատ աղէկ, շատ աղէկ, ներեցէք որ ստիպուած եղայ խանդարել ձեզ, մնաք բարով:

ՍԻՍ. ԱԼ. ՍԱՄՓ. Երթաք բարով:

(Նեկտար միւս սենեակը անցնելով դռնը կը գոցէ):

Ե. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՍԱՄՓՍՈՆ. (սիրտրեւ մը փառելով) Սիսա՛կ Սիսա՛կ լսիր, եթէ այդ նամակներում կարևոր բաներ չկան, առայժմ մի կողմ թողնենք դրանք և խօսենք Բրիւսէլի կօնգրեսի մասին. ախր ես էղուց միւս օր գնալու եմ Պարիզ, Ռիչարը գրել է որ շտապեմ:

ՍԻՍԱԿ. Այո նամակը գրողն ալ տարի մըն

է կը խնդրէ որ շտապէք և վահրամն է գրողը :

ՍՍՄՓՍՈՆ. Վահրամն է, ուրեմն հանդիսաւ կարելի է մի կողմ թողնել, առանց կարգաւու ել խմանում ենք թէ ինչ գրելիս կը լինի:

ՍԻՍՍԿ. (Բարկացայտ աչքերով Ստեփանի երեսը կը նայի):

ՍԻԵՏԻՔ. Ինչո՞ւ հէ, կարգանք, գուցէ նոր տեղեկութիւններ լինեն, կարելի լինի մի թըղթակցութիւն կազմել *Les Plaies de l'Arménie* Ի համար, հաղիր կը վերցնես կը տանես, Ռիշարը նիւթ էր ուղում:

ՍՍՄՓՍՈՆ. Նո՞ւ կարգա: (Արտին վրայ դիրքը կը փոխէ, ձախ արմուշով սեղանին կը կռքնի, ոտքը ոտքին վրայ կը նետէ և կը շարունակէ ծիւղ: Իսկ սիւզարեար վերջացնելի յետոյ շարունակ սրտնեղորշիւն և անհամբերութիւն արտայայտող շարժումներ կ'ընէ մինչև ընթերցման վերջը:

ՍԻՍՍԿ. (Պա՛մ մը վարանելով նամակը ձեռքին մէջ շրջաճելի յետոյ կը կարդայ):

ՍԻԵՏԻՔ ընկերներ,

վերջապէս արժանացանք ձեր մէկ երկտու-

ղին: Տարի մը կ'ըլլայ հոս հասնիլս և այս առաջին նամակն է որ կըստանամ ձեզմէ: Բոլոր խնդիրքներուս հանդէպ թէ դուք և թէ կովկասը ամբողջ տարի մը խուլ մնացիք: Չեմ գիտեր ինչպէս մեկնեմ ձեր այս վարմանքը, որ անհունօրէն կը վշտացնէ արդէն առանց անոր ալ խոցոտած սիրտ: Նախորդ նամակներս, որոնց յիշատակութիւնն իսկ չէք ըներ, անկարելի է որ ձեռքերնիդ հասած չըլլան, քանի որ անոնցմէ կտորներ հրատարակուած տեսանք թերթին մէջ: Այդ նամակներովս երկարօրէն բացատրած էի հոս հասնելուս և դործի ձեռնարկելուս մանրամասնութիւնները: Տեղիս մէջ գտայ անհաման հայութիւն մը, որ կոտորածներու միջոցին իր ցոյց տուած հերոսական դիմադրութեան պատճառով կառավարութեան աչքին կրկնակի ատելի դարձած՝ ահռելիօրէն տուժած է և դեռ կը տուժէ: Տնտեսապէս խաղաղ կործանած այս ժողովուրդը եթէ տակաւին կ'ապրի, միմիայն ասլա-գայի այս անսասան հաւատքին շնորհիւ է, որով հարուստ ու աղքատ, քաղաքացի ու շինական,

առանց դասակարգային խտրութեան, եղբայրաբար իրարու թե ու թիկունք տուած՝ կը շարունակեն դիմադրել տմարդի կառավարութեան: Բոլորովին անծանօթ, առանց զրգանա փարա մը ունենալու հոս հասայ և դրամ՝ չունենալուս պատճառով քիչ մնաց ձերբակալուէի: Սակայն հակառակ կառավարութեան բոլոր աներևակայելի խտրութիւններուն, աղքատ արհեստասերներ գրեկաբայ ընդունեցին զիս և ահա տարիէ մը ի վեր իրենց զաւակներուն բերնէն կտրելով կը հոգան ապրուստս և կօմխաէի առօրեայ ծախքերը, առանց արտունջի բառ մը արտաբերելու և ի հարկին զիս ալ քաջալերելով: Կրնաք գուշակել թէ այսպիսի հասարակութեան մը մէջ մէկ տարուան միջոցին ինչե՞ր կարելի էր ընել, եթէ առաջարկներս ուշադրութեան առնուած և պահանջներս գէթ մասամբ կատարուած ըլլային: Մեզ այսպէս բոլորովին լքելէ յետոյ հիմա ելեր կը հարցնէք թէ «արդեօք չէի՞նք կարող մօտիկ ժամանակում Սասունի հետ միաժամանակ մի բան

անել, արձագանգ տալու համար այն եռանդուն պրօպագանդին, որ այժմ մեծ յաջողութեամբ մղուած է եւրոպական համարեա բոլոր երկրներում»: Չեմ գիտեր ի՞նչպէս ձեռքբերիլ վրայ գնաց գրելու այդ տողերը: Ինչ ցանեցիք որ ի՞նչ կ'ուզէք հիմնել: Ո՞վ յանձն կ'առնէ, եթէ խենթ կամ ոճրագործ չէ, ստոյգ մահուան մը մղել թշուառ ժողովուրդ մը, որու ձեռքին մէջ տակաւին ժանդոտ դանակ մը խիկ չդրինք: Հազար նեղութիւններով և դարձեալ տեղացի կըտրիճներու անձնուիրութեան և ճարպիկութեան շնորհիւ վերջապէս միջոց մը գտանք Սասնոյ հետ յարաբերութիւն հաստատելու և այս օրեր նամակ մը ստացանք վահանի ստորագրութեամբ: Միտնց վիճակն ալ նուազ անմխիթար չէ: Խումբ մը արծիւներ թառած ժայռերու գագաթը, տաս տարիէ ի վեր ի զուր օդնութիւն աղաղակելէ յետոյ, այսօր արդէն ֆրդերու և զօրքերու երկաթէ օղակին մէջ սեղմուած՝ ուրիշ ակնկալութիւն չունին բաց եթէ քաջի մահով մեռնիլ: Կը հաղորդէք թէ «կովկասում մեծ ոգևորու-

Թիւն կայ և Սասուն օգնութիւն է ուղարկուած»։ Աւաղ շատ ուշ։ Ինչպէս վահան տխուր կերպով կը վերջացնէ «մետաստներօրդ ժաման կոտկասէն զրկուած կամ զրկուելիք օգնութիւնները ամենեւին չպիտի կրնան կացութիւնը փոխել»։ Սասնոյ օրինակը կուգայ անդամ մըն ալ հաստատելու այն տխուր վատարը թէ սրչափ ատեն որ տեղ մը լռիկ աշխատելու և մեծ գործ մը պատրաստելու դիւրութիւն կայ, կուսակցութիւն և հասարակութիւն խուլ կը մնան օգնութեան աղերսներու հանդէպ և այն ժամանակ միայն իրենց պարտականութիւնը կատարելու կ'եւլեն, երբ հրդեհը արդէն ծագած ըլլայ և ամէն օգնութիւն անօգուտ։ Ինչպէս ձեր նամակէն և «Շեփոր»ի վերջին թիւերէն կը տեսնուի դուք հիմա ձեր ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացուցեր էք եւրոպական պրօպագանդին վրայ։ Ըսելիք չունինք այդ օգտակար գործին, որ մինչև հիմա անտես առնուած էր, բայց յեղափոխական կուսակցութեան մը անդրանիկ պարտականութիւնն է իր ուժերը նուիրել երկրի ձեռնարկու-

թիւններուն և երկրորդական կարեւորութիւն տալ այդ կարգի գործերու։ Մինչդեռ դուք հիմա ասոր ճիշտ հակառակն է որ կ'ընէք, երկիրը անօգնական կը մնայ և հազարաւոր ֆրանկներ կը ծախսուին կօնֆէրասներու և միախնդներու վրայ։ Այժմ մենք հասնալիս պայմաններու մէջ կը գտնուինք որ կարելի է լռելեայն մեծ գործ մը պատրաստել, բայց Թիւրքիան անակնկալներու երկիր է, մէկ օրէն միւսը ամէն բան կրնայ փոխուիլ, շտապելու է իւրաքանչիւր վայրկեանէն օգտուիլ։ Ուստի ընկերներ, ի սէր հայրենիքի, ի սէր մեր բազմաշարժար ազգի և ի սէր այն սուրբ գործին, որու համար այնքան արիւն ու արցունք թափեցաւ, կրկին և կրկին կը խնդրեմ ձեզմէ որ նախօրդ նամակներս անդամ մըն ալ ուշի ուշով կարդաք և ամէն ճիգ թափէք կարելի եղածին չափ դոհացում տալու մեր պահանջներուն։ Իսկ եթէ այս վերջին խնդիրքս ալ չլսուի պիտի թողնեմ ամէն բան և հեռանամ երկրէն, որովհետեւ այս վիճակիս մէջ ունէ օգուտ չտալէ զատ ընդհակառակը մեծ վնաս կը պատճառեմ

թշուառ ժողովրդին: Եթէ չենք կրնար օգնել ա-
նոր գէթ թողնենք որ իր իւրովը տապկուի:

Սխալը հիմա ո՞ւր է. վստահ եմ որ ան
եթէ հող գտնուէր ես այսպէս բողոքովին չէի
լքուեր: Աչքերս կը լեցուին երբ կը մտաբերեմ՝
այն խօսքերն ու խոստումները, զի րո մեկնելու
պահուս ինծի ըրիք: Աչքէ հեռու, սրտէ հեռու:

Կը յանձնարարէք որ Les Plaies de l'Arménieի
համար տեղեկութիւններ հաղորդեմ: Ի՞նչ տեղե-
կութիւն: Առանց գրելուս ալ կրնաք գիտնալ:
Նոյն հալածանքը և նոյն հարստահարութիւնն է
որ այս դժբախտ երկրին մէկ ծայրէն միւսը կը
շարունակուի դարերէ ի վեր անխերճ ու անփո-
փոխ: Այս օրեր տուրքի համար դարձեալ սար-
սափելի կերպով կը նեղեն ժողովուրդը, որ իր
օրապահիկը չի կրնար շահիլ: Գիւղերու մէջ շա-
տերուն հողերը և վերջին անասունը զրուած են,
մինչև իսկ խրճիթները քանդելով գերանները
ծախած: Շրջակայքէն մերկ ու անօթի գիւղա-
ցիներու ստուար բողոքութիւն մը թափած է
քաղաք և մէկ կողմէ ալ կը հաւաքուի: Երէկ

շուկային մէջ օրը ցերեկով հայ վաճառական մը
դաշունահար ըրին, չարագործները անպատիժ կը
չրջին ուրիշներու ալ սպառնալով: Մօտակայ
գիւղի մը մէջ տէրտէրի մը մանկամարդ աղջիկը
առեանդեցին և այսօր քաղաք բերելով հանդի-
սաւոր հարսնիքով մը բռնի ամուսնացուցին վաթ-
սուն տարեկան թիւրք աղայի մը հետ: Միւսներն
ալ աւսնց նման, զո՞րն ասեմ կամ զո՞րն խոստո-
վանիմ:

Սպասելով ձեր շուտովոյթ պատասխանին,
ընկերական ջերմ համբոյցներով

ՎԱՀՐԱՄ

ՍԱՄՓՍՈՆ. (մեծ շունք մը քաշելով) Ես ախր ա-
ռաջուց ասացի թէ առանց կարգաւու էլ կարելի
է իմանալ թէ վահրամը ինչ կը գրի, փո՛ղ,
փո՛ղ, փո՛ղ:

ՍԻՍՍԻ. Ի՞նչ մեծ ոճիր, դործիչ մը, որ այս
հանդիստ տեղը թողած կ'երթայ երկիր կը մտնէ
և ամբողջ մէկ տարի նամակի ու դրամի կըս-
պասէ, փոխանակ ձգել հեռանալու:

ՍՍՄՓՈՍՆ. Շատ խելօք բան կ'անէր եթէ ձգէր հեռանար:

ՍԻՍԱԿ. Հա՞, իսկ այստեղէն մեկնելուն ինչո՞ւ քաջալերեցիր, դուն չէի՞ր որ վերջին իրիկունը այն խանդավառ բաժակաճառը խօսեցար:

ՍՍՄՓՈՍՆ. Ղալաթ արեցինք. ես կարծում էի թէ կ'երթայ մի գործ կը շինի. ա՞յն ախր դրանք ինչի՞ս յեղափոխականներն են հէ, գոնէ մի տնդամ էլ գրէին թէ մի տեւօր կատարեցինք, կամ մի զաբթիայի գլուխ կտրեցինք, չէ, հէնց որ մէկը ոտը երկիր է դնում իրա առաջին գործն է համարում մեղանից փող պահանջել, կարծես մենք էստեղ միլիօնների մէջ լողալիս կամ կեղծ փող կտրելիս լինենք:

ՍԻՍԱԿ. Իսկ քու բօշիւներուդ, կօնֆերանսներուդ և ամբողջ պապուկի գործունէութեանդ համար միշտ փող կը գտնես և հիմա խղճի ամենայն հանգստութեամբ կրնաս թողնել որ ընկեր գործիչ մը քանի մը ոսկիի պակասութեան պատճառով ձերբակալուի, մինչդեռ ասդին պատրաստութիւն կը տեսնես քանի մը հազար

ֆրանկ ծախսելու կօնդրեսի մը վրայ:

ՍՍՄՓՈՍՆ. Այս՝ կը ծախսենք, որովհետեւ դա գործ է. իմ կարծիքով աւելի լաւ է երկրում տաս վահրամներ ձերբակալուեն քան այս պիտի մի չքեղ գործ գլուխ չգայ:

ՍԻՍԱԿ. (տեղէն վեր ցատքերով) Այդպէս է. կեցցե՛ս, ուրեմն ա՛լ աւելորդ է խօսիլ, ես անմիջապէս կը գրեմ վահրամին որ ձգէ գուրս գայ:

ԱԻԵՏԻՔ. Է՛ Սամվտն, ախր դու էլ ծայրայեղութեան ես հասցնում. սա էլ է հարկաւոր նա էլ: (Սխալկին) Աբխինիայից երէկ 300 ֆր. ստացեց ա՛յ վերցրու ուղարկիր վահրամին:

ՍԻՍԱԿ. Ես ա՛լ բանի չեմ խառնուիր, ինչ կուզէք ըրէք: (Սաստիկ յազուած սեղանի երկայնքին վեր վար կը քաշէ):

ԱԻԵՏԻՔ. Է՛ ախր էդպէս չէ կարելի խօսել, դա ընկերական յարաբերութիւն չէ:

ՍԻՍԱԿ. (չդաշին դառն քրքիւով) Հահա՛, դեռ ընկերական յարաբերութեան խօսքն ալ կ'ընէք:

ՍՍՄՓՈՍՆ. (մեղմոցած) Եղբայր ախր ի՞նչ

իրաւունքով ես ամէն մեզ մեզ վրայ բարդում,
վահրամի նամակները աւելի շուտ ստացւում են
կովկասում, մենք էլ կարծել ենք թէ էնտեղից
բաւարարութիւն են տալիս նրա պահանջներին:
Հէնց դու ինքդ կովկասից ես գալիս, ինչո՞ւ նա-
մակ չէին գրում, ինչո՞ւ փող չէին ուղարկում:
ադ ակսր Արեւելեան կենտրոնի շրջան: է:

ՍԻՍԱԿ. (կատրած՝ բռնակցովը սեղանին զարկելով)
Գետնին տակն անցնին Արեւմտեանն ալ Արեւելեանն
ալ. ո՞վ պիտի զրկէ, ո՞վ պիտի ընէ: Այդ Արեւել-
եան կեդրոն ըստածը գոյութիւն ունի՞, մարդիկ,
որոնք տարիներէ ի վեր ժողով մը չեն ունեցած,
իրենց ընտրութիւնն իսկ մոռցած են: Այս ամէնը
դուք ինձմէ լաւ գիտէք:

ՍՍՄՓՍՈՆ. (սրտ մը լսելի յետոյ) Էս վահրամն
էլ տարօրինակ մարդ է, սր էդքան նեղն է ակսր
ինչո՞ւ է մեզ դիմում, կովկասից վերջերս 2000
Ռբ. փող ուղարկւեց Սասուն, թող դիմէր Սա-
սունի կօմիտէին, Մալաթիայից Սասուն ընդ-
ամէնը մի քանի ժամուայ ճանապարհ է:

ՍԻՍԱԿ. (դռնն ծիծաղով) Օհօ, ալ աս գլուխ

գործոյ է, Մալաթիայէն Սասուն քանի մը
ժամուան ճանապարհ:

ԱԻԵՏԻՔ. Ձէ՛ Սամիսոն, կարծեմ սխալուած
ես, էդքան մօտիկ չպէտք է լինի, Մալաթիայից
Սասուն հեռաւորութիւնը մի քանի օր կը լինի:

ՍԻՍԱԿ. Ի՞նչ մի քանի ժամ, ի՞նչ մի քանի
օր, առնուազն 10 օրուան ճամբայ է, կը լսէք
10 օրուան. նա՛ քարտէղը նայեցէք, ջուխտակ
ջուխտակ քարտէղներ շուրջերնիդ կախուած են,
լոկ զարդի համար:

ՍՍՄՓՍՈՆ. (խնդրով) Նու լա՛ւ թող լինի 10
օր, ի՞նչ ես չարանում տնայէն, երբ երկաթուղի
լինէր մի քանի ժամում կարելի էր գնալ: (Լսող)
Բայց բաւական է ինչքան խօսեցինք այդ հարցի
մասին: Խնդրում եմ Սիսակ դու յետոյ էդ նա-
մակի վերջին մասից մի թղթակցութիւն սարքիր
Les Plaies-ի համար, իսկ այժմ խօսենք Բրիւսէլի
Կօնգրեսի մասին:

ՍԻՍԱԿ. Ես զգուած եմ պրօտօկօլներ կազմելէ:
Մենք յեղափոխականներ չենք այլ հրապարակի
մուրացկաններ, որոնք իրենց մարմին վէրքերը

ցուցադրելով արգահատանք կը շարժեն: Երկրէն եկած նամակներուն միայն այն մասերը կը հետաքրքրեն ձեզ, որոնց ստերիօտիպ օրինակներով լեցուն է «Շեփոր»ի ամբողջ 14 տարուան հաւաքածոն: Հայաստանի մէջ առած մը կայ «գեղը թալլեցին, հարսը չեմ գիտեր ինչ ըրին», այս է ահա այդ բոլոր թղթակցութիւններուն ուղեւորութիւնը: Այսինքն կարգացողը գործէն ալ կը յուսահատի, մեր ամբողջ ժողովուրդէն ալ:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Դու միշտ կարծում ես թէ դրանով մի մեծ միտք ես յայտնում, բայց շատ սխալում ես. հէնց այդ տեսակ պրօթօկօլներ են հարկաւոր մեզ. նոյնը ասում են և Պրեսանսէն և Կլեմանսօն և Անտուա Գրանսը և մեր եւրոպացի բոլոր ականաւոր բարեկամները, չոր ֆակտեր դնել եւրոպայի աչքերի առաջ:

ՍԻՍԱԿ. (զրուիւր շարժելով) Խեղճ Պրեսանսէ, խեղճ Կլեմանսօ, խեղճ Գրանս, որ գիտնայիք թէ ինչ տխմարութիւններ կը գործուին ձեր առջինով:

ԱԼԵՏԻՔ. Նո՛ւ, նո՛ւ, էլ բաւական է, արի՛

նստիւ. սկսիւր Սամիսոն, ինչ էիւր ասում Բրիւսէլի մասին:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Էն էի կամենում ասել որ ինձ վերին աստիճանի զարմացնում է այն տխուր փաստը, որ մարդիկ չեն ուզում հասկանալ մի աշխարհի խոշոր գործի՝ ինչպիսին է Բրիւսէլի Կօնգրեսը՝ ահագին նշանակութիւնը: Այժմ մի կողմ թողնենք այն հարցը թէ ինչ արդիւնք կաւոյ է տալ մի աշխարհի Կօնգրես, թող մեզ միայն աջողի էդքան յայտնի մարդկանց մի տեղ հաւաքել յանուն մեր հարցի, դա ես կարծում եմ, արդէն ինքնըստինքեան մեր յեղափոխական շրջանի պատմութեան մէջ դեռ չտեսնուած, մի փառաւոր, մի չքեղ, մի գրանդիօզնի բան կը լինի...:

ՍԻՍԱԿ. (որ պատռահանին մէջ նստած դուրս կը ելայ, ոտքի ելլելով) Ես ալ վերջին աստիճան կ'ապշխմ, կը կատաղիմ որ մարդիկ դեռ չեն ուզեր ըմբռնել թէ գրանդիօզնի բաներ սարքելու, գեղեցիկ խօսքեր լսելու համար չէ որ կը քամենք այս կիսամեռ ազգին արիւնը: Մենք ճա-

ռերով ժամանակ կ'անցընենք, եւրոպացիներէն ալ ճառեր կը մուրանք, փոխանակ մեր բոլոր ուժերը յարմարագոյն տեղ մը կեդրոնացնելով գործ մը կազմակերպելու և եւրոպացի համակիրներու աջակցութեան ալ գործնական ընթացք մը տալու: Թող օգնեն մեզի դրամով, զէնքով, ապագայէն կամաւորներով և իրենց արամագրութեան տակ եղած հաղարումէկ դիւրութիւններով, ազատ խօսքեր պէտք եղածէն շատ լսեցինք: Յունաստանի համակիրները միայն ճառերով չէ որ յայտնեցին իրենց համակրութիւնը:

ԱԻԵՏԻՔ. Ես էլ եմ կարծում որ Սամիտոնը մի քիչ չափից դուրս լաւատես է. ի հարկէ ես չեմ բացատրում որ մի այդպիսի կօնդրես մեծ նշանակութիւն կ'ունենայ, բայց դրանով միայն հաղիւ թէ լուծուի հարցը: Եթէ միաժամանակ երկրում մի շարժում լինի, մի արձագանդ, շանսերը կը մեծանան: Այդ պատճառով ես էլի պնդում եմ որ հարկաւոր է նորից գրել և հանգամանքները բացատրելով մի բան անել տալ, թէկուզ մի փոքր բան, այ օրինակ մի քանի

հոգի դուրս գան փողոցներում՝ ումը գցեն, կառավարական հիմնարկութիւնների վերայ յարձակուեն, մի խօսքով վերջապէս մի բան անեն: Այսպիսի ժամանակ իմ կարծիքով ինքնըստինքեան մի փոքր բանը շատ աւելի մեծ նշանակութիւն կ'ունենայ, քան սովորական ժամանակ մի մեծ ապստամբութիւն: Եւ վերջապէս օտարների առաջ մեծ ամօթ կը լինէր ձեռքներս ծալած նստել և ամէն բան նրանցից սպասել. ախր մարդիկը ինչ պիտի մտածեն եթէ այն երկիրը, որի անունից իրանք խօսում, պահանջներ են դնում, ոչ մի արձագանդ չտայ:

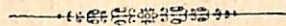
ՍԱՄՓՍՈՆ. Շատ գեղեցիկ. ես ոչինչ գէտ չունեմ, յամենայն դէպս վատ չէր լինի մի փորձ անել, բայց ո՞վ պիտի անի. այն խօսեցիր նամակը, անշնորհքները միայն փող պահանջել գիտեն, փող, փող, փող. չեմ իմանում սա յեղափոխութիւն է թէ վաճառականութիւն:

ՍԻՍՍԿ. (զրիարիլը զրոխը կը դնէ և դէպի դուռ կ'ողորմի) Չէ՛ ա՛լ չեմ կրնար, պարզապէս խելագարուիլս կուգայ:

ԱԽԵՏԻՔ. (ոտքի ելկերով) Ո՞ւր հէ, ախր մի քիչ էլ սպասիր էս կօնդրեսի հարցը վճռենք:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Թո՛ղ, թող գնայ մի քիչ մաքուր օդ ծծի, ես առաջի ընդէից նկատեցի որ նրա դէմքը էս օր էլի լաւ դրութեան մէջ չէ:

ՍԻՍԱԿ. (դռնէն) Աս լաւ ըսիր, մաքուր օդի պէտք ունիմ, կը խեղդուիմ հոս, կը խեղդուիմ: (Դուրս:)

Զ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՍԱՄՓՍՈՆ. (ոտքի ելկերով) Ախր ի՞նչ է պատահել էս լակոտի հետ, քանի գնում անտանելի է դառնում:

ԱԽԵՏԻՔ. Ճիշդն ասած ես բան չեմ հասկանում, ո՛չ նրանից ո՛չ քեզանից:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Տօ ախր ես ինչո՞վ եմ մեղաւոր, խօ տեսնում ես թէ ինչպէս եմ համբերում նրա կոպտութիւններին, ես որ չեմ թողնի թռչունը մօտովս անց կենայ:

ԱԽԵՏԻՔ. Նա շուտ տաքացող է, բայց զուէլ երբեմն շատ անդալտ ես վարւում:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Նո՛ւ լաւ, այդպէս թող լինի, այժմ ամենուին ցանկութիւն չունեմ մի նոր վէճ էլ քեզ հետ սկսել: (Ժամացոյցը նայելով) Գնանք ճաշի, արդէն ժամանակ է. ճաշից յետոյ կը գաս ինձ մօտ Բրիւսէլի հարցը կը մշակենք:

ԱԽԵՏԻՔ. (սրտ) Լա՛ւ. (սրտառնանքով փեղկերը կը զոցէ, սեղանին զգոցը բանալով կը փակէ:)

ՍԱՄՓՍՈՆ. (Միշտ սենեակը երբարով գիտարկը գրռիկը կը դնէ, զաւազանք կ'առնէ և դռնէն) Իսկ սօցիալիստների ժողովը այս երեկոյ է նշանակած չէ՞:

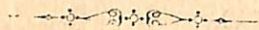
ԱԽԵՏԻՔ. Այո՛ ժամի Տին:

(Երկուքն ալ դուրս)

ՎԱՐԱԳՈՅՐ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՐԱՐՈՒԱԾ

«Բանուոր» սօցիալիստական հանդէսի խմբագրական սենեակը, որ մինեոյն ատեն իբր Ընթերցարան-Լսարան կը ծառայէ սօցիալիստ խմբակին և իբր ճնշարան եկող գաղտնի սօցիալիստ գործիչներու: Մեծկակ, թիմ և ցած սենեակ մը չկահաւորուած: Նստի պատին վրայ երկու պատուհան, ձախ կողմը դուռ մը, որ տպարանը և խմբագրին մասնաւոր սենեակը կը տանի, իսկ ասոր ճիշտ դիմացը դրսի դուռը: Նստը ձախ ամկիւնը երկաթէ հասարակ մահճակալ մը, որու մօտ պատին վրայ փոքր ճաթած հայելի մը կախուած է: Պատուհաններուն միջև պզտիկ սեղան մը, որու վրայ չրի շիշ մը և քանի մը գաւաթներ դրուած են: Աջ ամկիւնը զրքերով լեցուն խոշոր կոպիտ դարակ մը, որու մօտ փայտէ մահճակալ մը: Մէջտեղը երկար սեղան մը, որու վրայ ուսերէն և ֆրամսերէն թերթեր թափուած են: Սեղանին երկու կողմը առանց յենաբանի երկու երկար նստարաններ և հոս ու հոն ցրուած շատ մը աթոռներ: Պատերը զարդարուած երոսպացի և ուրիշ սօցիալիստ գործիչներու պատկերներով:

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԲՕԶԱԿԵԱՆ. (Սեղանին ետեւի ծայրը սրտոյի մը վրայ նստած կը գրէ և կը ծխէ, քարիւղի մեծ լամպ մը սաչկէ:)

ԲԱՂՈՒՆԻ. (Ճախէն կը մտնէ երեսարքիւով մը երեսը և ձեռքերը սրբելով, կ'երթայ հայելիին առջև, երեսը սրբելէ յետոյ երեսարքիւն մանձակալին վրայ կը կախէ, քարձին տակէն սանուր մը հանելով մագերը կը սանտրէ և յարդարանքը վերջացնելէ ետքը, ետեւէն յուշիկ կը մօտենայ ֆօշակեանին և անոր աշխատութեան վրայ ծռելով՝ ցած ձայնով մը) **ՎԵՐՋԱԳՐԵՐ:**

ԲՕԶԱԿ. (հտեւ հայելով) **ՎԵՐՋԱԳՆԵԼՈՒ ՎՐԱՅ ԵՄ:**

ԲԱՂ. (Աստմենքը սեղմած և բռնակցքը շարժելով) **Բայց ազաւում եմ, տա'ս, տա'ս, աչք ունք չնաշխ տա'ս:**

ԲՕԶԱԿ. (Հարաւակելով գրէ) **Իսկ դու ի՞նչ աւեցիր, արդէն չարեցի՞ր յօդուածս:**

ԲԱՂ. **Զկրցայ լմնցնել ցո չմնաց:**

ՔՕԶԱԿ. Ի՞նչ չմնաց:

ԲԱՆ. Յո, ցը տառը:

ՔՕԶԱԿ. Էլլի՞, տօ էդ ի՞նչ էս անում, ուսում
էս ցը երը:

ԲԱՆ. (խերարով) Ես չեմ ուսում, դուն կ'ու-
տես. ա՛յնչափ ց ով բառ կը գործածես ո՛ր:

ՔՕԶԱԿ. Լդ լա՛ւ է. տօ խօժ՝ գրած ժամա-
նակ տառերը չեմ հաշուելու:

ԲԱՆ. Չեմ ասում թէ յանցանքը քուկդ է,
ամենէն անոյշ բառերն ալ արդէն ց չատ ունին,
միայն թէ մենք պէտք եղածին չափ ց չունինք,
ապապրելու է:

ՔՕԶԱԿ. Ապապրելու է, հեշտ է ասել, իսկ
փա՞ղը:

ԲԱՆ. Կեցիր նայինք, կարելի է տա օրեր
Բուլղարիայից Ատոմը մի քիչ բան ղրկէ, իսկ
հիմակուհիմա այսպէս անենք. ց ի տեղ « շարենք
և մի ծանուցում մըն ալ տպենք թէ « երը տեղ
տեղ ց կարգալու է:

ՔՕԶԱԿ. (բարձրաձայն խերարով) Ի՞նչ էս դուրս
տալիս տօ, էդպէս բան կարելի՞ է. այս երեկոյ

Աշտին ասա՛ մեզ մի քիչ ց բերի:

ԲԱՆ. Կ'ըսեմ բայց ոչ սիրով, վերջերս մի
քիչ քիթ բերան է ծռում, ասում է որ աղաները
խմացեր են:

ՔՕԶԱԿ. Ես կ'ասեմ նա կ'անի, դու այժմ
ինձ հանգիստ թող գործս վերջացնեմ:

ԲԱՆ. (Քօչակիև կռակը շոյելով)՝ Վերջացուր,
վերջացուր, էս ալ քիչ մը զինուժմ վիճաբանու-
թեան համար: (Գրպանէն փոքրիկ տետրակ մը կը
նսնէ և պահ մը Քօչակիև հտեք ձեւերով բան մը գոց
կ'ընէ ձեռքի ոգևոր շարժումներով: Յետոյ տետրակը
ծոցը կը դնէ և դարձեալ կը մօտենայ Քօչակիև) Ինձի
Լսիր Լեոն, սա Գուլումեանը ա՛լ համը փախ-
ցուց, հէնց որ նեղը միան նէ վեր է կենում մի
յիմար բանաստեղծութիւն անում, աղջիկներն ալ
շուտ մը ծափահարում են և ա՛լ չեն թողնում որ
մարդ բան ասէ: Եթէ այսօր էլ այդպէս ընելու
ըլլայ նէ գիտե՞ս ինչ պիտի ընեմ, պիտի ելլեմ
երեսն ի վեր պոռամ. «դուն պալիատիվ մարդ
մըն էս, կօլեկաթիվ մտածողութեան անընդունակ:

ՔՕԶԱԿ. (բոբիջ մը բաճրացնելով) Ա՛յ քո տունը

չքանգուի, աս ախր ինչ ես դուրս առախ հէ,
դու մեզ մի օր լաւ խայտառակելու ես, ախր
իմանում ես ինչ է նշանակում պաղիատի:

ԲԱՆ. Ի ճանրմ ինչ կը խնդաս, քու յօդ-
ուածէդ եմ' առեր նա' (ծոցեն տեսարակը հաներով կը
բանայ և կը կտրտայ) «մարդիկ, որոնք պաղիատի
միջոցներէ են դիմում»:

ՔՕԶԱԿ. (շարունակելով) Դէ լաւ, էդտեղ խօսմ
չէ ասուած պաղիատի մարդ:

ԲԱՆ. Տէ լաւ աղբար հերիք խնդաս, ամօթ
չէ ես աղէկ մը չեմ' հասկցեր միտքը, մինակ
առչափ գիտեմ որ գէշ միտք մը ունի. հիմա
խնդալու տեղ սորվեցուր, ինչ ըսել է պաղիատի:

ՔՕԶԱԿ. Պաղիատի նշանակում է... պաղիա-
տի միջոց... ա՛յ օրինակ այն միջոցը, որը դու
առաջարկում էիր ց երի տեղ ու եր շարեւտ մա-
սին:

ԲԱՆ. Իսկ կօլեկտիփ:

ՔՕԶԱԿ. Իսկ կօլեկտիփ նշանակում է (երկու
ձեռքովը ժողկէշ շարժում մը րենով) կօլեկտիփ, այ-
սինքն ամենեքեան միասին:

ԲԱՆ. Ի աղէկ, ուրեմն հիմա չըլլա՞ր կ'ըսես
աս ըսած խօսքս:

ՔՕԶԱԿ. (խեղարով) Իհարկէ որ չըլլար:

ԲԱՆ. Անանկ է նէ ուրիշ լաւ խօսք մը սոր-
վեցուր անոր տեղը:

ՔՕԶԱԿ. Ինչ խօսք. ա՛յ օրինակ կարող ես
ասել բոլորմիտ մարդ, մտածելու և երկրորդ շարեւտ
մարդ...:

ԲԱՆ. (գրոխը ցնցելով) Ի՞նչ, աղոնք հէ, սա
պաղիատիփին պէս բառ մը. տե՛ս պաղիատի որ
ըսես նէ սա Գուլումեանի նման պաղիայի պէս
ծանր, տեղէն չարժող մարդու մը թուլիսալի
պէս կը փակի:

ՔՕԶԱԿ. (կոշտ մը խեղարէ յետոյ) Նու բաւա-
կան է, թող գործս վերջացնեմ, աղերքը հիմի
կըգան:

ԲԱՆ. Լա՛ւ, լա՛ւ, վերջացուր ա՛լ չեմ' խան-
դարեր: (Ետեի պատին վրայ գամուած Մարքսի պատ-
կերին առջև երբայով գրպանէն պզտիկ հայկի մը կը
հանէ և ձեռքով կ'աշխատի ունոր նմանոքիւնը տալ իր
մագերուն ու մօրաքին:)

Բ. ՏԵՍԱԼՐԱՆ

ԱՐԱՄ. (աչիւն կը մտնէ և Քօչակեանին խոր գրաւի տարով) Բարի իրիկուն, Քօչակ՝ չխանդարեմ:

ՔՕՉԱԿ. (շարունակելով գրել) Հա հաս հոս ի՞նչ ա, Ժողովի՞ ես եկել, եղ ի՞նչպէս է պատահել:

ԱՐԱՄ. Թատրոն պիտի երթայի, բայց դրամ չունենալուս հոս եկայ, կարծեմ հոս մուտքը ձրի է:

ՔՕՉԱԿ. Հա՛ ձրի է, ուզում ես գեռ վող էլ կը տանք որ միշտ դաս և մի քիչ մարդ դառնաս:

ԱՐԱՄ. Շնորհակալ եմ Աստուած պակաս չընէ: (Յանկարծ կը նկատէ Բարունին և ձեռքը երկրն ցոցած կը վազէ սևոր վրայ) Օհօ՛ աննման Բալու-նիս, բարեւ, ի՞նչպէս ես:

ԲԱԼ. (որ Արամը ներս մտնելուն շուտ մը հայելին գրպանը դրած է, ձեռք տարով) Աղէկ եմ՝ աննման ղէվղէկս:

ԱՐԱՄ. Դուն ալ բան մը պատրաստե՞ր ես:

ԲԱԼ. Ի՛նչ պիտի պատրաստեմ. ձեզիպէսնե-րուն հետ վիճելու՝ համար ես միշտ պատրաստ եմ:

ԱՐԱՄ. (Բարունին կռակը ձեծելով) Դօ՛ կեցցես, ի՛նչ էր ան վախառուին անունը որ քու արտերդ գրաւեց:

ԲԱԼ. (տատմները սերմած և զրախը շարժելով) Շիրիկճի Պետօ, ես անոր եօթը պորտը անիծեմ:

ԱՐԱՄ. Անիծե՛ս, ծօ ընդհակառակը օրհնէ՛. Բալու սօցիալիզմ՝ հաստատուի նէ այդ մարդուն արձանը պէտք է կանգնել Լչէկ-Մէյտանի մէջ, որ քեզի պէս հոյակապ դործիչ մը նետեց սօցիալիզմի գիրկը:

ԲԱԼ. Աս լեզուդ չըլլար նէ ազաւաները վաղուց գլուխդ կերեր էին:

ԱՐԱՄ. Իսկ քու գլուխդ օրէ օր կարլ Մարքսի գլխուն ձեւ կ'առնէ.

ԲԱԼ. Ի՛նչ կ'ըսես, ափսո՛ս հայելի մը չկայ որ համեմատեմ:

ԱՐԱՄ. (Քօչակեանին, որ աշխատութիւնը վերջա-ցոցած՝ ծոցը կը դնէ և կը մօտենայ միւսներուն) Դօ՛ Քօչակ, ճիշդ չէ՞ ըսածս, մեր Բալունիին գլուխը երթալով Մարքսի գլխուն ձեւ չառնե՞ր:

ՔՕՉԱԿ. (Արամին զրախը ձեւելով) Տօ ստակես

դու է՝ քո դժուրին էլ քանի գնում է պարիզեան բուրժուայի դժուրին է դառնում:

ԱՐԱՄ. Բուրժուայի՞ կը սխալիս, բարեկամ, ես մազ մը մնացեր է որ սօցիալիստ դառնամ. եթէ աս իրիկուան դասախօսութիւնդ աղւոր ըլլայ և մեր Բալունին ալ քիչ մը ներշնչուի նէ ա՛լ չեմ գիմանար:

ԲԱՆ. Դուն մինչև որ պապայիդ փարաները չհատցնես նէ սօցիալիստ չես կրնար ըլլալ:

ԱՐԱՄ. Ծօ իրա՞ն կ'ըսես. անանկ ալ ըլլոյ նորէն օրը մօտեցած ըսել է:

ՔՕԶԱԿ. Շատ մազալու բան կը լինէր քեզ մի օր սօցիալիստ տեսնել. բայց ափսոս որ ան կարելի է դա: Աւետարանում Յիսուս մի լաւ պատասխան է տալիս էն բուրժուային, որը ուզում էր քրիստոնեայ դառնալ. էդ ի՞նչպէս առում, մի ժամանակ հայրս կարգում էր մոռացել եմ, դու կ'իմանաս, հոսիաները տիրացուական բաներ լաւ են իմանում:

ԱՐԱՄ. Դիւրին է մալխոյ ընդ ծակ աղաւանջանեւ, քան մեծատան յարքայութիւն Աստուծոյ:

ՔՕԶԱԿ. Այ հէնց էդ է. քեզ էլ այժմ հարկաւոր է առել. դիւրին է մալխոյ մտանել ի ծակից աղոյ քան հոսիոսի ի ծակից սօցիալիզմոյ:

ԱՐԱՄ. (Մեծ քրքիչ մը փրցնելով և ծափահարելով) Բրաւօ, կեցցէ ծակն սօցիալիզմոյ:

Գ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ. (աչեւ կը մտնէ) Բարեւ ձեզ: (Երեւին ալ ձեռքը կը բօրվէ):

ՔՕԶԱԿ. Բարեւ երեկոյ:

ԱՐԱՄ. Աստծու բարին Պր. Աստուխանցի:

ԲԱՆ. (մանաւոր գոչգոչքանքով մը ձեռք տալով)

Բարեւ աղբարիկս ո՞նց ես, աղէ՞կ ես:

ԵՐՈՒԱՆԴ. (որ միշտ կը ժպտի) Շատ չնորհալաւ եմ:

ՔՕԶԱԿ. (սուսօրէն) Ի՞նչպէս էք, ի՞նչով էք անց կ'ացնում Ձեր ժամանակը, դո՞հ էք էստեղի կեանքից:

ԵՐՈՒՍՆԴ. (առսերեն) Ճիշդն ասած չառ
ձանձրանում եմ, օրեկան մի ժամ ֆրանսերէն
դասեր եմ վերցնում, իսկ մնացած ժամանակը
չգիտեմ ինչպէս անց կ'ացնեմ. երեկոյեաները
գնում եմ ոսաց ժողովները, որ միակ հետաքրքիր
բանն է էստեղ ինձ համար, գիշերը ուշ ժամա-
նակ վերադառնում եմ և մինչև կէսօրից յետոյ
ժամի երկուսը բնում:

ԱՐԱՄ. (Քօչակիին) Ծօ՛ հայերէն չխօսիս տղուն
հետ որ սորվի:

ՔՕՉԱԿ. Որ չի հասկանում ի՞նչպէս խօսեմ:

ԱՐԱՄ. Շատ լաւ կը հասկնայ, ես ի՞նչպէս
կը խօսիմ հետը. անանկ չէ՞ Պր. Երունանդ:

ԵՐՈՒՍՆԴ. Շատ դժուարն եմ հայերէն հաւ-
կանում, ուսերէն աւելի լաւ ա: (Սեդրակին առջև
նստելով առսերեն քերթ մը ձեռքը կ'առնէ:)

ԱՐԱՄ. (Քօչակիին) Չէ՛, բաւական յառաջ տա-
րեր ես, այս ընթացքով մօտ օրէն կը մկրտես:

ՔՕՉԱԿ. Տօ՛ շան հոսհոս, ո՞վ է մկրտելու
մասին մտածում. մարդը հետաքրքրւում է, դա-
ւիս է թերթեր կարդում, բրօշիւրներ վերցնում:

ԱՐԱՄ. Է՛ ճանըմ ի՞նչ ինքզինքդ կ'արդա-
րացնես. ա՛մօթ չէ եա, արդէն անանկ ալ պիտի
ԸԼԼար. այս շաբաթ երկու նոր ուսանող եկան,
տեսնելուս պէս ըսի որ աս ձեր բաժինն է, էր-
զըրումցին ալ միւսներուն: Սա երկու խմբադու-
թիւնները հոս հայ ուսանողներուն համար ֆարիբ-
դիս և Սկիւլան են, մէկէն ազատողը միւսին կուլ
կ'երթայ: (Յանկարծ դրան կողմը նայելով) Եկան,
եկան, տիկնայք փափկասունք հայոց աշխարհին:

Դ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԴՈՒՂՈՄԵԱՆ. (աչեւ կը մտնէ շրջապատուած
եօք ուսանողուհիներէ, որոնք միայն գլխով կը քարենէ,
իսկ ինք քարծրաձայն) Բարի երեկոյ (և խոսքին հետ
սեդրակին վերի ծայրը տեղաշարժելով կը շարունակէ ան-
ձայն խօսակցիլ:)

Ե. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՕՐ. ՏԷՐ ՍԱՐԳՍԵԱՆՅ (ազնե մաներոյ տառնց
Գոշարմեանի խումբը բարեւոր ուղղակի կը մօտենայ
Քօչակեանին և ռուսերէն) **Բարե, ի՞նչ նորութիւն:**

ՔՕՉԱԿԵԱՆ. (ռուսերէն) **Բարի երեկոյ օրիորդ,**
ոչ մի նորութիւն:

ՕՐ. ՏԷՐ ՍԱՐԳ. (ռուսերէն) **Պարիզից դեռ**
տեղեկութիւն չկայ:

ՔՕՉԱԿ. (ռուսերէն) **Ո՛չ, երևի վաղը առաւօտ**
կըստանանք:

ԱՐԱՄ. (որ աքոռի մը վրայ նստած թերթ կը
կարդայ) **Դա դա, վաղա, վաղա, վաղա, վաղա:**

(Գոշարմեանի խումբը խորշակ կը խնդրայ:)

ՕՐ. ՏԷՐ ՍԱՐԳ. (Արամին մօտենալով և գրռի
տարով) **Հա՛ Դուք էստե՞ղ էք Պր. Արամ, ներո՞-**
ղութիւն ես Ձեզ չեմ տեսել:

ԱՐԱՄ. (տարի կրկնելով և խոր գրռի տարով)
Վնաս չունի օրիորդ, պղտիկ մարդիկը միշտ չեն
տեսնուիր:

ՕՐ. ՏԷՐ ՍԱՐԳ. **Դուք շատ անիրաւն էք, ի-**
մանով էք, էլի՞ սկսեցիք խայթել:

ԱՐԱՄ. **Խայթե՞լ, ո՛հ քաւ լիցի օրիորդ,**
եւ մարդ չեմ կրնար խայթել, ո՛ւր մնաց Ձեզի
պէս հրեշտակային արարած մը:

ՕՐ. ՏԷՐ ՍԱՐԳ. (կտրտուելով) **Կորէք անպի-**
տան, եդ կ'օմպլիմենտները արէք ձեր հոսհոսու-
հիներին, որոնք շատ են սիրում էդպէս խօսքերը,
եւ իսկի չեմ յանկանում հրեշտակային լինել,
այլ եթէ կարելի է մեֆիստօֆելային: Որ չէիք
ուզում խայթել, հապա ի՞նչ էիք ուզում ասել
Ձեր եդ վարս, վաղկա, վղիստիտով:

ԱՐԱՄ. **Ոչինչ օրիորդ, միայն ռուսերէնի**
վարժութիւն կ'ընէի, որովհետեւ կը տեսնեմ որ
եթէ այսպէս երթայ շուտով մենք ալ պիտի
ստիպուինք ռուսերէն խօսիլ:

ՔՕՉԱԿ. **Այ եդ լաւ ասացիր, էդպէս էլ**
լինելու է:

ԳՈՒԼՈՒՄԵԱՆ. (կը հագայ):

ԲԱԼՈՒՆԻ. (որ անկողնին վրայ նստած ծոցի տետ-
րակը կը կարդայ՝ առնի թարթը հագով մը կը պատառ-
խանէ:)

ՏՐ. ՏԷՐ ՍՍՐԳ. Ինչ անենք, լաւ կը լինէր որ սկսէիք. որ ռսերէն իմանայիք էլ չէիք ծաղրի մեզ որ ռսերէն ենք խօսում: Շատ հասկանալի է որ Տաճկահայերդ օտար լեզուի չէք խօսում, որովհետեւ ձեզ մօտ, այսպէս ասած, (Քօչակեանին դառնալով) զասպօրտութիւնէն խուսիք:

ՔՕՉՍԿ. (կը բարգմանէ) Տիրապետող լեզու:

ՕՐ. ՏԷՐ ՍՍՐԳ. Հա՛ որովհետեւ տիրապետող լեզուն ձեր մօտ թրքերէնն է, իսկ թրքերէնը խօս՜ շատ աւելի վատ է քան հայերէնը. իսկ մեզանում տիրապետող լեզու ռսերէնն է, որը ի հարկէ անհամեմատ աւելի լաւ է քան հայերէնը, կուտուրական լեզու է, հարուստ լիտերատուրա ունէ և ես կը ցանկանայի որ բոլոր հայերն էլ էնքան առաջ գնային որ ռսերէն խօսային:

ԱՐԱՄ. Ի՛ ես ալ ադուր համար ռուսերէն կը սորվիմ, ալ ի՞նչ կ'ուզէք, կեցցէ՛ յառաջդիմութիւնը:

(Այս խօսակցութեան միջոցին հետզհետէ կը հառաքնուին տասներեք ուսանողներ ևս, և ամբողջ բարձրագոյնը

նկատելի կերպով երկու մասի կը բաժնուի, մեծամասնութիւնը սզգոյն յեղափոխականներ և փոքրամասնութիւնը սոցիալ-դեմոկրատներ:)

Զ. ՏԵՍԱՐԱՆ.

ՍՍՄՓՍՈՆ ԵՒ ԱԼԵՏԻՔ. (սպէն մտնելով) Բարի երեկոյ:

ԳՈՒՂՈՒՄԵԱՆ իր խմբով, ՔՕՉՍԿԵԱՆ և ոմանք. Բարի երեկոյ:

ՔՕՉՍԿ. (Ժամացոյցը նայելով) Կարծում եմ կարող ենք աբդէն սկսել, ժողովը նշանակած է ժամի Տին, իսկ արդէն առանց քառորդ ինն է:

ՍՍՄՓՍՈՆ. Հարկաւոր է սկսել:

ՔՕՉՍԿ. Դէ տղերք ուրեմն սեղանի շուրջ հաւաքուեցէք:

(Հետեւ նստողներէն ոմանք սեղանին շուրջը տեղ կը բռնեն:)

ՔՕՉՍԿ. Խնդրում եմ նախ քան սկսելը մի նախազա՛հ ընտրել:

ԱՐԱՄ. Ի՞նչ հարկ ընտրեցու, մեր նախա-
գահը Աստուած է ընտրեց, Պր. Սամվուսն խընդ-
րենք զանգակը առէք:

(Զանգակն կողմերէ ծիծաղենք:)

ՍԱՄՓՍՈՆ. Հա դօ՛ դո՛ւ էլ էտտեղ ես, էդ
ի՛նչպէս է պատահել:

ԱՐԱՄ. Աս առտուան խօսքերէդ աղբուած
որոշեցի լուրջ մարդ գառնալ:

(Ծիծաղենք:)

ՍԱՄՓՍՈՆ. Պարոններ, խնդրում եմ մի ու-
րիշին նախագահ ընտրէք, որովհետեւ ես էսօր
չախազանց յոգնած եմ:

ԱՐԱՄ. Չէ՛ չըլլար, կ'աղաչենք:

ՕՐԻՈՐԴ ՄԸ. Պր. Սամվուսն խնդրում եմք
վերցրէք նախագահութիւնը:

ԶԱՅՆԵՐ. Այո՛ այո՛:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Նո՛ւ որ պնդում էք: (Կ'երբայ
սեղանին վերի գրոյիւր կը բազմի:)

(Ներս կը մտնեն Սուրեն, Թադէոս, Աշոտ և առջև
քովքովի կը նստին:)

ՍԱՄՓՍՈՆ. Նո՛ւ օրիորդներ և պարոնայք,

խնդրում եմ մասնաւոր խօսակցութիւններին
վերջ դնել և ուշադրութիւն դարձնել. Պր. Քօ-
չակեան խնդրեմ սկսէք:

ՔՕԶԱԿ. (Դասախօսութիւնը ծոցէն կը հանէ և կրա-
կըսի) Սօցիալիզմը և հայկական իրականութիւնը:

ԲԱԼՈՒՆԻ. (Քօչակեանին առջև զարար մը չորս
կը դնէ և քովը կը նստի:)

ՔՕԶԱԿ. Ընկերներ,

Տիեզերքի և բնութեան մէջ ոչինչ կայ
անշարժ, անփոփոխ և մշտական: Ամէն ինչ շար-
ժում է, ամէն ինչ փոփոխւում և անցնում: Գոյ-
ութիւնը անցնող մի մօմենտ է, իսկ գոյացողու-
թիւնը յաւիտենական մի պրօցես: Նոյնպէս և
մարդկային հասարակութիւնները՝ անդադար դիա-
լեկտիքական պատմական շարժման մէջ են, ուր
նորը ծնւում է միշտ հնի մէջ: Պատմութիւնը ոչ
այլ ինչ է եթէ ոչ դասակարգերի կռիւ և պատ-
մական որոշ մօմենտին ինչ դասակարգի ձեռքն
որ են տնտեսական միջոցները, այն դասակար-
գըն է հասարակութեան ղեկավարն ու ներկայա-
ցուցիչը: Սա մի գիտական աքսիոմա է: Միայն

Հայ ժողովրդի մէջ է նկատուում այն տարօրինակ երևոյթը, որ ոչ միայն հասարակ ֆրազէօրներ, այլ նոյն իսկ իրանց ինտելիգենտ անուանող և տարիներով եւրոպական համալսարանների դո- ները մալեյնող մարդիկ՝ այսօր քսաներորդ դարի սկզբում՝ դեռ ստորաւիում են լսել հասարակա- կան գիտութիւնների մէջ վաղուց ապացուցուած այս տարրական ճշմարտութիւնը և ամէն կերպ աշխատում են խեղդել նրան: Ես իմ այսօրուայ դասախօսութեան նիւթ եմ վերցրել Սօցիալիզմը և հայկական իրականութիւնը, կամենալով բա- ցատրել այդ ըստ երևոյթին անհասկանալի երե- տոյթի պատճառները և ապացուցանել որ հայ հասարակութիւնն էլ, ինչպէս ամէն մի հասա- րակութիւն, բաժանուած է դասակարգերի, որ այդ դասակարգերը տնտեսական կռիւ են մղում մի- միանց դէմ և որ հարկաւոր է այդ կռիւը կազ- մակերպել:

ՍՈՒՐԷՆ. Հայտէ՛ նայինք:

ԲԱՆՈՒՆԻ. (խոժոռ ակնարկ մը եւտեղով Սոքրէիէն)
սըս:

ՔՕՁԱԿ. Դեռ ևս աւելորդ եմ համարում կանգ առնել հասարակագիտական այն հասարակ ճշմարտութեան վերայ, որ դասակարգային բա- ժանումները և դասակարգային կռիւն ոչ թէ ա- նօրմալ և վատ երևոյթներ են հասարակութիւն- ների մէջ, ինչպէս դժբաղդաբար՝ կարծում է մեր տնտեսականի ինտելիգենցիայի մեծամասնու- թիւնը, այլ նրանք ամենատարրական, ամենաբնա- կան և միակ արդիւնքն են հէնց ներկայ մաս- նաւոր սեփականութեան սխտեմի: Դասակարգա- յին կռիւը հասարակական մի անխուսափելի և անհրաժեշտ երևոյթ է և որ հասարակութեան մէջ որ չկայ դասարակարգային կռիւ այն հա- սարակութիւնը դեռ վայրենի դրութեան մէջ է, բառիս սօցիօլօգիական նշանակութեամբ, որպէս են օրինակ Մեւանդցիները, Պօլինեզցիները, Կրակի երկրի բնակիչները ևն: Այլևս մեր դիպ- ւածաւոր ազգասէրներին իրանց եմ թողնում եզրակացնել թէ ինչ արջի ծառայութիւն են մատուցանում Հայ ժողովրդին բացասելով նրա մէջ դասակարգերի և դասակարգային կռուի գո-

յութիւնը և այդպիսով հաւատարեցնելով նրան յիշած վայրենի բասանների հետ: Մարդկութեան զարգացումը և առաջագիմութիւնը մինչև այժմ կատարւել է և կատարւում է միմիայն դասակարգերի կռուով: Հէնց որ երևան եկան առաջին գործիքները, նրանց հետ և մասնաւոր սեփականութեան սխտեմը, նախկին համայնական կարգերը քայքայուեցին իբրև սխտեմ:

ՍՈՒՐԷՆ. ԳՐԺ ԻՆԻՆՔ, ՆՈՐԷՆ ԱԳԱՄ ԵՆԱՅԷՆ ՍԿԱՆՔ:

ՍԱՄՓՍՈՆ. ՊՐ. ՍՈՒՐԷՆ Խնդրում եմ բացառնել թիւններ չանել:

ԲՕՁԱԿ. Եւ ցեղերը բաժանվեցին դասակարգերի — տիրողների և հպատակների, աշխատողների և վայելողների: Առաջին գործիքների կատարելագործման հետ դասակարգերի բաժանումը և դասակարգային կռիւը աւելի և աւելի սաստկացաւ: Սարուկները կռուեցին տէրերի դէմ, ջնջեցին սարկութիւնը և հաստատեցին ճարտութիւնը, ճորտերն ու բուրժուազեան կռուեցին ֆեոդալների դէմ և առաջինները վերածուեցին

բանտրները, իսկ երկրորդները կապիտալիստներ: Եւ այժմ պրօլետարիատ դասակարգը կռւում է բուրժուազիայի դէմ ջնջելու համար շահագործութիւնը և հիմնելու համար տնտեսական հաւասարութիւն: Ուրեմն ինչպէս տեսնում ենք, պատմութիւնը դասակարգային կռիւ է, որի վախճանը սոցիալիզմի մէջ է միայն: Այս տարրական ճամբարութիւնը ի հարկէ չէին կարող բոլորովին ուրանալ մեր յեղ. բուրժուական կուսակցութիւնների հիմնադիրները, մանաւանդ որ ինտելիգենցիան, իրանց կողմը որսալու համար հարկաւոր էր նետել նրա առաջ, այսպէս ասած, իդիօլոգիական մի ճճու: (Ծիծաղենք:) Կրկնում եմ իդիօլոգիական մի ճճու, ինչքան էլ այդ խօսքը մի քիչ անդուրեկան լինի, բայց շատ լաւ է արտայայտում իմ միտքը. ահա այդ է պատճառը որ մեր յեղափոխական երկու կուսակցութիւններն էլ առպարեց եկան սոցիալիստականութեան խորհրդաւոր դոյներով ներկուած պրօգրամներով, որոնք հիացման չափ գայթակղեցուցիչ թուացին միամիտներին և անդէտներին: Նրանցից առա-

ջինքը, որի օրգանը դարձաւ «Թմբուկ»ը, իր ծրագրերի մէջ դնելով երկու նպատակ — մօտաւոր հայկական անկախութիւն և հեռաւոր սօցիալիզմ — առաջին անգամ հայերէն լեզւով, թէև ընդհանուր, խառն ձևերով և ծանր ու անմշակ ոճով (ծիծաղներ):

ԲԱՆՈՒՆԻ. (զայրացած) Խնդացէք պարոններ փնտա չունի, բայց մի՛ մոռնաք որ վերջէն խնդացողը լաւ է խնդում:

ՍՍՄՓՍՈՆ. (զանգուկը հեղեցներով) Չխանդարել:

ԲԱՆՈՒՆԻ. Չերոնք են խանդարողը:

ՔՕՉԱԿ. Ծանր ու անմշակ ոճով յայտնեց իր հասկացողութիւնները եւրոպական կեանքի տնտեսական-հասարակական ներկայ մի քանի պայմանների մասին: Միեւնոյն տակտիկին հետեւեց և երկրորդը իր «Շեփոր» օրգանով, իր ծրագրերի մէջ նոյնքան հեռաւոր կերպով շօշափելով «աշխատաւոր ընդհանրութեան բարեկեցութեան» հարցը, արտայայտուած շատ անկարեւոր և շատ ընդհանուր-բառերով, անմարտ և հատուկոտոր: Յոյց տալու համար թէ այդ շատ կարճ, թերուս,

նախնական և այժմ էլ բարձի տակ դուած ծրագրերները ինչքան հեռու էին գիտութեամբ սնւած լինելուց, եւ այստեղ առաջ կը բերեմ միայն մի օրինակ: «Թմբուկ»ի սօցիալիստական մի հրատարակութեան ճակատի վերայ, իբրև դաւանանք, գեղեցկանում էր հէնց իրա թմբուկի խմբագրութեան թխած մի ափօրիզմը, որը Սէն Սիմօն և Ֆուրիյէ բուրժուա սւտօպիստների մտքի ցօլացումը լինելով, տակաւի հակասութեան մէջ էր ձգում թմբուկին և տանում նրան դէպի ծիծաղելի ճանտպարհներ: Այդտեղ ասած է 1. «Կօլլեկտիւիզմ — միջոց, իւրաքանչիւրից, արտաբերութեան պահանջի համեմատ, իւրաքանչիւրին իր աշխատութեան համեմատ: 2. «Կօմմունիզմ — նպատակ, իւրաքանչիւրին և իւրաքանչիւրից իր կամքով»:

ԹԱՂԻՈՍ. (Սարկեր մշտերով շարձրաձայն) Աստուածդ սիրես, բան մը կը հասկնաս:

(Ծիծաղներ):

ՍՈՒՐԷՆ. Իւրաքանչիւր կը հօլովէ ինչ կ'ընէ, կեցիր նայինք:

ՍԱՄՓՍՈՆ. (զանգախը ձնեցերով) Տղերք ախր չի կարելի էդպէս. **Պր.** Թաղէսո **Դուք** նոր էք եկել երեի չէք իմանում օրէնքը, այժմ հարկաւոր է միայն լսել և եթէ մի բան ունէք ասելու վերջացնելուց յետոյ ձայն խնդրել:

ՌԻՍԱՆՈՂ ՄԸ. (կամաց մը անդէն ելլելով քայլ առ քայլ դեպի դուռը կ'երթայ մրմնեցելով) **Իւրաքանչիւրը**, **իւրաքանչիւրից**, **իւրաքանչիւրով** (դրանքովն զրիտ և ձեռքի շարժումներու եղանակի խօսակցութեամբ իր ընկերն ալ կը հրապուրէ և կամացով մը դնեն դուռը կ'երթեն):

ԲՕԶԱԿ. **Նախ**, առաջին պարբերութիւնը «**իւրաքանչիւրը իր աշխատութեան համեմատ**» կամ կ'օլլեկտիվիզմը ոչ թէ միշտ է, այլ նպատակ միջոցներն են դասակարգային կռիւն ու յեղափոխութիւնը: Երկրորդ պարբերութիւնը «**իւրաքանչիւրին և իւրաքանչիւրից իր կամքով**» նպատակ չէ սօցիալիզմի համար: Գիտական սօցիալիզմը այսպիսի պարբերութիւն չունի: Այդ նպատակ է անարխիստների համար: Անշուշտ նկատում էք որ «**Թմբուկ**»-ի մէջ երկրորդ անարխիստական

պարբերութիւնը ջնջում է առաջին սօցիալիստական պարբերութիւնը և տակը մնում է միայն անարխիստական ուսուցիւ: Բայց թէ «**Թմբուկ**»-ը և թէ «**Շեփոր**»-ը իբրև կողմնակի պարապմունք այսպէս մի քանի ընդհանուր կ'օմպլիմենտներ անելով հանդերձ սօցիալիզմի հասցէին, իրանց էութեամբ, իրանց բովանդակութեամբ, իրանց քարոզով և իրանց գործունէութեամբ միշտ էին և մնացին միշտ ազգային բուրժուական կուսակցութիւններ, իրանց վերայ միակ միտիւ վերցընելով ազգային յեղափոխութեան և անկախութեան գործը:

(Օրիորդներէն մէկը խեղդուքու աւտիձան կը հագայ):

ՍԱՄՓՍՈՆ. Պարոնայք խնդրում եմ մի քիչ քիչ ծխել, կամ աւելի լաւ ամենեւին չծխել, ախր մոռանում էք որ էստեղ օրիորդներ կան:

(Ծխողներէն ոմանք իրենց սիգարետները գետին ետելով ոտքով կը մարեն, ոմանք կը շարունակեն զադտել ծխել, մէկը պատռնումներուն զոց մնացած փեղկերն ալ կը բանայ):

ԲՕԶԱԿ. Տիրող խառնաշփոթ պայմաններ

չնորհիւ նրանք շուտով դրաւեցին մեր հասարակական ասպարէզը և էլ այնուհետեւ համր դարձան ոչ միայն մի ինչ որ լսած բայց չըմբռնուած սօցիալիզմի վերաբերմամբ, այլ նոյն խակ յեղափոխական ձևերի և էութեան ուսումնասիրութեան և հայ ժողովրդի տնտեսական-հասարակական կեանքը շոշափող անվերջ և անթիւ հարցերի վերաբերմամբ: Մինչև այսօր իր տանհանգիստեան այս զոյլութեան ընթացքում մեր յեղափոխական մտմուլը ո՛չ մի հարց չէ քննել գիտական - հասարակական տեսակէտից, ոչ մի վէճ չէ բացել իր մէջ այդ բեղմնաւոր և լի խնդիրների վերաբերմամբ: Եւ դրանից է որ բացարձակ խաւարը, անշարժութիւնն ու աղքատութիւնը տիրում են մեր յեղափոխական շարքերի մէջ, որոնք հարուստ են միայն յեղափոխական զգացմունքների անվերջ կրկնութեամբ:

ՈՒՍԱՆՈՂ ՄԸ. Սա ինչ ա ասում:

ԲԱԼՈՒՆԻ. Ասում է և շատ լաւ է ասում:

ՍԱՄՍՈՆ. Պարոնայք եթէ այսպէս շարունակէք ես ստիպուած կը լինեմ խանդարողին դուրս անել:

ԱՐԱՄ. Վնաս չունի Պր. Նախագահ, այս տեսակ ընդմիջումներ պարլամենտներու մէջ ալ կը պատահին:

ՔՅՁՈՒ. Նրանց բոլոր դատողութիւնները, քննադատութիւնները և ուսումնասիրութիւնները Օրմանեան Պատրիարքի բռնած գիրքից և կամ Սուլթանի ոճրագործ ինստիտուտներից այն կողմ չէ անցնում, այն ինչ առանց էական հասարակական հարցերի ուսումնասիրութեան չկայ մամուլ և կեանք և առանց գիտակից մտաւոր պատրաստականութեան չկայ ժողովրդային յեղափոխական շարժում: Նոյն խակութիւնը և անհասկացողութիւնը նաև յեղափոխական դործնական տակտիկայի մէջ: Մեր յեղափոխական ղեկավարները չըմբռնելով յեղափոխութեան իմաստը չկարողացան կազմակերպել այն իբրև ժողովրդական ընդհանուր մի գործ, մասսաների մէջ չլարդացրին սեփական ինիցիատիվը, այլ նրանց կերակրեցին այնպիսի իւլուզիաներով որ խեղճերը վերջ ի վերջոյ սկսեցին հաւատալ թէ երկնքից հրեշտակների գնդեր վայր պէտք է

իջնեն իրանց փրկելու համար: Տարէնը մի քանի զինւած խմբերի ընդհարումներ, այն էլ միշտ դրսից և իւրաքանչիւր մի քանի տարում մի ցոյց, միշտ անհետեանք, միշտ էլ աղետաբեր—ահա՛ մեր յեղափոխական շէֆերի ամբողջ ստրատեգիան:

ՌԻՍԱՆՈՂ ՄԸ. Դուք էլ արէք էդքան արէք: **ԳՕՁՅԻ.** Այս պայմանների մէջ ի հարկէ զարմանալի չէր որ ազգային անկախութեան գործը կատարեալ ֆիափօ կրեց և այժմ՝ յեղափոխութիւնը իր արմատները թողած՝ արտայայտւում է միայն իր ծայրերի շարժումներով:

ՌԻՍԱՆՈՂ ՄԸ. Արմատ չէ ունեցել որ թողնի: **ՍԱՄՓՍՈՆ.** Խնդրում եմ բացազանչութիւնները մի կողմ թողէք և յետոյ բացատրեցէք մեզ Ձեր էդ շատ հեռաքրքիր կարծիքը:

ԳՕՁՅԻ. Մեր յեղափոխական ազգային կուսակցութիւնները կարծում էին թէ իրանք ներկայացուցիչ են ինչպէս ամբողջ ազգի նոյնպէս և նրա մշտական պատմական առաջդիմութեան, առանց գաղափար անգամ ունենալու դասակար-

գային շահերի մասին, կարծում էին թէ յեղափոխական շարժումով սկսում է և վերջանում հայ հասարակութեան կեանքն ու պատմութիւնը, առանց մտածելու անգամ որ հայ հասարակութիւնը հէնց վաղը կարող է երթալ այլ ճանապարհով: Կարծում էին թէ հայ ազգի անկախութեան անունով ձեռնարկուած ցոյցերից դուրս ո՛չ կեանք կայ, ո՛չ գործ, ո՛չ հարցեր և ո՛չ առաջդիմութիւն, առանց ըմբռնելու որ ա՛յդ հարցերն ու գործերը ոչ թէ միայն կան, այլ նրանք են կազմում միակ տեղական և բնական հասարակական գործ, նրանք են որ պայմանաւորում են ամէն ինչ, որպէս նաև այդ յեղափոխական շարժումը, որը ինքնըստինքեան, սոսկ իբրև երեւոյթ, առանց հիմնական հասարակական այդ հարցերի հետ կապուած լինելու և առանց գաղափարային գիտակցութեան, երբեք չէ կարող հիմք և դաւանանք դառնալ հասարակական գործունէութեան համար: Նրա՛ք իրանց այս ծուռ մտքերի մէջ քաջալերւում էին այն հանգամանքից որ ըստ երևոյթին Ս.մերիկայից մինչև Կով-

կաւ և կովկասից մինչև Հնդկաստան ամբողջ հայ
ժողովուրդը առանց դասակարգային խտրութեան
կլանւած էր մի սոսկ նպատակով, Տաճկահայաս-
տանի անկախութեան գործով: Տաճկահայաստանի
ներկայ անտեսական ճնշող պայմանները ու հա-
սարակական անապահով գրութիւնը գիղջում են
և հայ վաշխառուների, հայ վաճառականների և
հայ մանր բուրժուաների շահերին:

ՍՈՒՐԷՆ. Ընդհակառակը վաշխառուներու
հացին իւր կը քսէ:

ԹԱԴԷՈՍ. Հարկաւ:

ՔՕՁԱԿ. Կեանքի և գոյքի անապահովու-
թիւնը, հազորդակցութեան միջոցների բացա-
կայութիւնը, անցագրային խտրութիւնները, գոր-
ծարանական արդիւնաբերութեան դէմ կառավա-
րութեան ձգած պատնէշները, մի քանի մօնօ-
պօլներ և պարտատէր գիւղացիների պանդխտու-
թիւնը արդեւք են հանդիսանում հայ վաճառա-
կանին և հայ վաշխառուն համար հարստանա-
լու և զարգանալու իրրի կապիտալիստ շահա-
գործող դասակարգ:

ԹԱԴԷՈՍ. Իշտէ տո պարտական գիւղացի-
ներու պանդխտութեան շնորհիւ է որ վաշխառու-
ները կը հարստանան անոնց հողերը գրաւելով:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Պր. Թադէոս, ախր բան ասա-
ցինք Ձեզ, հայերէն չէք հասկանում:

ԹԱԴԷՈՍ. (ժպտելով) Կը հասկնամ, բայց
մարդ չկրնար համբերել:

ՔՕՁԱԿ. (Թադէոսին) Պար դեռ նոր էք եկել,
լաւ կը լինի որ աւելի շատ լսէք քան խօսէք:

ԲԱԼՈՒՆԻ. Այո՛ աւելի շատ լսէք ու սորվէք:
(Ծիծաղներ)

ՍԱՄՓՍՈՆ. Նո՛ւ բաւական է. խնդրում եմ
շարունակեցէք Պր. Քօչակեան:

ՔՕՁԱԿ. Այո պտտառուներով ներկայ պայ-
մանների տակ հայկական յեղափոխութեան մէջ
ամենամեծ շահն ու մասը ունենմեր կապիտալիստ
դասակարգերը, որոնք և իրանց ճիգերը չեն խնա-
յում յեղափոխական կամ այլ միջոցներով ազատել
յիշած ընթիմից: Ահա՛ այդ դասակարգային շա-
հերի պատմական և ժամանակաւոր միութեամբ
է որ այսօր հայկական հարցը ներկայանում է

իբրև «ազգային խնդիր»։ Բայց վաղը հէնց որ օրինակ եւրոպական իշխանութեան տակ և կամ անկախ հայաստանի մէջ երկրի վիճակը բարեփոխել, հաստատուի կեանքի և դոյքի ապահովութիւն, տնտեսական-գործարանական, ազատ ձեռնարկների ասպարէզ բացուի, մեր նոյն կապիտալիստ դասակարգը, որը այսօր ազգային ազատութեան զգացումների քօղով աշակից է յեղափոխութեան, ամենայն դիւրութեամբ և պատւաստականութեամբ պիտի մի կեղմ'չպրտէ իր ազգային կեղծ դիմակը և պիտի ներկայանայ մեր առաջ իր ամբողջ հարստահարող դասակարգի մերկութեամբ։ Եւ այս անխուսափելի իրականութեան առաջ այլևս ո՛չ մի դրական արժէք և հասարակական պատմական նշանակութիւն չունեն այն իդիլիաները, որոնցով սնւած են մեր մէջ։

(Ներսէ կը մտնեն երկու ուսանողներ, որոնք դրանք լսելով պատիւն տուի կը կանգնին։) Նախ՝ միանգամայն ջնջուած է այն հասկացողութիւնը թէ ամբողջ հայ ազգը, իբրև միաձայն, համօգ են մի ամբողջութիւն, «հայ եղբայրների» մի բազմութիւն,

իր համանման շահերով կանգնած է թուրք պետութեան դէմ։ Երկրորդ՝ ջնջուած է այն կարծիքը թէ այդ համօգ են ամբողջութիւն կազմող «հայ ազգը» ուրիշ բանի համար ոտքի չէ ելած, բայց եթէ իբրև մի քաղաքակիրթ ցեղ, իբրև «առաջդիմութեան ծարաւ մի ազգ» ազատւելու կոտորածներից և «ոճիրներից», որոնց ջնջումով «հայ եղբայրների» մէջ պէտք է թաղաւորէ չտեսնուած մի երանութիւն։

ՍՈՒՐԷՆ. (վրդոված) Է՛ ալ համը փախցուց ։

ՔՕԶԱԿ. Սակայն բարեբախտաբար հասարակական երևոյթներին միայն բեֆլեքսային արձագանգ տուող և հասարակական բոլոր շարժումները մի սիմպլիստ ֆօրմուլայի վերածելով ամէն ինչ «ազգայնութեան» իդիօլօգիայի աւազանի մէջ մկրտող այս մեծամասնութեան կողքին սկսէլ էր զարգանալ մի փոքրամասնութիւն, որը նորագոյն գիտութեան խօսքով սնւելով յանկարծ աճեց և սարսափ պատճառեց թուլամիտներիին և իրանց սահմանափակ դաւանանքների մէջ քարացածներին։ Դրանք իսկական հայ սօցիա-

լիտոներն էին, որոնց համար սօցիալիզմը օգի մէջ կախւած մի գեղեցիկ իդէալ չէր, որի հաս-
ցէին նրանք ուղերձներ գրէին, որոնց համար
սօցիալիզմը մի «հեռաւոր» նպատակ չէր, ինչ
որ ա պրիօրի մի ընդունւած հաւանականութիւն,
որը նրանք մի անգամ ցոյց տալով իբրեւ անցա-
թուղթ, դնէին իրանց գրպանները և ապա իրանց
գոյութիւնը, իրանց խօսքն ու իրանց գործը
նուիրէին հայկական անկախութիւն ձեռք բերե-
լու: Այլ նրանք միանգամայն գիտակից իրանց
ընդունած գաղափարին, միանգամայն ըմբռնելով
հայկական ներկայ իրականութիւնը ընդհանրա-
պէս և հայ շահագործւած դասակարգի պահանջ-
ները մասնաւորապէս, համարձակ բարձրացրին
իրանց ձայնը տիրող խառնաշփոթութեան մէջից
և վճռեցին իրանց բոլոր ոյժերով հայկական
կեանքի մէջ ներկայանալ հայ շահագործւած դա-
սակարգի նախամարտիկներ: Այսպիսի դասա-
կարգ մեր մէջ ոչ թէ միայն գոյութիւն ունի,
այլ և մի ստուար բաղմութիւն է կազմում թէ
գիւղերի և թէ քաղաքների մէջ, որի աշխատանքի

շահագործութեամբ ապրում են միւս դասակար-
գերը:

Կովկասը այսօր մի կապիտալիստական եր-
կիր է: Գիւղական համայնքների քայքայումը,
հողերի կենտրոնացումը, արտերկրի ոչնչացումը,
խաչոր ինդուստրիայի տարածումը, բուրժուա
դասակարգի տնտեսական-հասարակական տիրա-
պետութիւնը փաստեր են, հաստատուած բաղ-
մաթիւ պաշտօնական թւերով: Մանաւանդ Բա-
գուի նաւթաշրջանում իրերի գրութիւնը ոչ մի
բանով չէ տարբերւում եւրոպական որ և է գոր-
ծարանական կենտրոնից: Տնտեսական-հասարա-
կական հողի վերայ կռիւը արդէն վաղուց սկըս-
ւած է այնտեղ, վաղուց է որ այնտեղ հայ կա-
պիտալիստ դասակարգը շահագործում է հայ
բանուոր դասակարգին և վերջինիս արիւն քրտին-
քով շաղախած աշխատանքը հնչուն դրամի վե-
րածած՝ կրկին մղում է կապիտալիստական շըր-
ջանառութեան մէջ, միանգամայն ապահոված իր
փարթամ ու ղեղխ կեանքը և խաչով ու սրով
պահպանելով ոսկի հորթի թագաւորութիւնը:

Տաճկաստանի մէջ դեռ տիրապետում են նա-
հապետական մանր արդիւնաբերութեան և երկ-
րագործութեան ձեւերը և կայ այնտեղ մի բռնա-
կալ ոյժ, որը երկու դասակարգերի հասարա-
կական ֆուքցիաները անշարժութեան է դատա-
պարտում և դրա համար էլ դատաւարդային
կռիւր այնտեղ կատարւում է դանդաղ կերպով :
Սակայն այդ դատաւարդային կռիւր պաամական
իրողութիւն է: Նախ ամէն կողմ մասնաւոր սե-
փականութիւն և տնտեսական անհոտաւարութիւն
և յետոյ մենք այնտեղ արդէն ունենք դիւզական
պրօլետարիատ, սեփականազուրկ հայ գիւղացի
դատաւարգը, մարաբաները .

ԹԱԴԻՍՍ. (Սուրբեր մշտերով) Հողիդ սիրես ա
ինչ կ'ըսէ:

ԳՕԶԱԿ. Մի փաստ որ մինչև վերջերս յայտնի
չէր մեզ և որի վերայ առաջին անգամ մասնա-
ջոյց արեց մեր ընկեր Բալունին, «Բանւոր»ում
հրատարակած իր մի ուսումնասիրութեամբ:

ԱՐԱՄ. (ռոգիկ ծափամարերով) Կեցցէ՛ մեծն
Բալունի:

(Ծիծաղներ:)

ՍԱՄՓՍՈՆ. (զանգակը ձեռքներով) Արամ ախր
կատակների ժամանակ չէ:

ԱՐԱՄ. Ինչ կատակ, ես լըջօրէն հիացումս
կը յայտնեմ:

ԳՕԶԱԿ. Ահա այդ մարաբանների շարքերից
պիտի կազմակերպւի հայ Սօցիալ-Դեմօկրատ
կուսակցութիւնը Տաճկաստանում:

Ամերիկայի, Եգիպտոսի, Բուլգարիայի,
Ռումանիայի հայ բանւորների թիւը արդէն
տասնեակ հազարների է հասնում, որոց մի մասը
արդէն իսկ կազմակերպւած է և մղում է իր կռիւր
թէ տնտեսական և թէ քաղաքական հողի վերայ,
մասնակցելով գործադուլներին և մինչև իսկ
կազմակերպելով գործադուլներ: (Առջևը դրոշմ
ջրին վերջին ումպը կը խմէ:)

ԲԱԼՈՒՆԻ. (Անմիջապէս տեղին կրկնով չրի գու-
նորը նորէն կը լեցնէ.)

ԳՕԶԱԿ. Ահա՛ այսօրինակ պայմանների մէջ
է որ երևան եկաւ «Բանւոր» հայ սօցիալիստա-
կան հանդէսը, որի շուրջ հաւաքւելով հայ սօցի-

ալիստական խմբերն ու զործիչները հիմնեցին Հայ Ս. Գ. կուսակցութիւնը: Ո՞րն է «Բանուոր» անելիք քարոզն ու զործը և ի՞նչ է Հ. Ս. Գ. կուսակցութեան դերը մեր կեանքի մէջ: Ուսումնասիրել մեր տնտեսական և հասարակական կեանքն ու երևոյթիւնները Տաճկահայաստանից մինչև Կովկաս և Ամերիկա, լուսաբանել այդ կեանքը սոցիալիստական տեսակէտից:

ՍՈՒՐԷՆ. Սոցիալիստական տեսակէտից:

ՔՕԶՔԿ. Գծել սոցիալիստ կուսակցութեան լըիւ և ամբողջական դաւանանքը, զարգացնել և բեղմնաւորել մի սոցիալիստ գրականութիւն, որը այսօր անհրաժեշտ հասարակական պահանջ է թէ ժողովրդի և թէ երիտասարդութեան համար: Բանալ մի եռանդուն, մի ընդարձակ սօւլեմիկա, որի շնորհիւ միայն վերջնականապէս կը պարզւեն հարցերը և հասարակութիւնը կը մտնէ ակտիւ դերի մէջ: Իբրև Մարքսիստներ, հիմնուած գիտութեան և ևրօպական կեանքի իրական ընթացքի վերայ, կադմակերպել Հայ բանուոր դասակարգը իբրև քաղաքական կուսի հասարակական

տարը, ընդդէմ ներկայ բուրժուական արդիւնաբերութեան և տիրապետութեան, յեղափոխութեան միջոցով կերպարանափոխել ներկայ մասնաւոր սեփականութեան, արդիւնաբերութեան և բաշխման ձեւերը, աշխատաւոր ընդհանրութեան սեփականութիւն դարձնելով արդիւնաբերութեան զօրծիչները և փոխանակութեան միջոցները և իրագործել հաւասար աշխատանքի և հաւասար վայելման հասարակական սխաւմը: Մեր դրօշակի վերայ դրօշմած տնտեսական հաւասարութիւն, մենք պիտի սապարէզ իջնենք և նրա իրողործմամբ միայն պիտի սպառւի մեր ծրագիրն ու դաւանանքը: Մենք պէտք է մտնենք ժողովրդի ծոցը, տանելով մեզ հետ լուծումն այն ալրօղ հարցերի, որոնց մինչև այսօր դեռ ոչ ոք չէ պատասխանել, տանելով մեզ հետ հուժկու բարբառն ու յաղթական խօսքն այն մեծ դաղափարների, որոնք մեր միսիայի ալփան են և օմեղան: Պիտի ցոյց տանք այսօր հարստահարուած և վաղը կադմակերպուած պրօլետարիատ հայ ժողովրդին այն մի և եղական ճանապարհը,

որը միակ ուղին է նրա խակական փրկութեան:
ՌԻՍՏԱՆՈՂ ՄԸ. ՔԷՖ արա Հայ ժողովուրդ:
ՔՕԶԱԿ. (Գրուի տարով) **Ես վերջացրի:**

(Սօցիալիստները՝ Բարունիի առաջնորդութեամբ՝ որտալնորստ կը ծախանարեն, յեղատխտխտանենրեն կը ծախանարեն միայն նախագար, իսկ Սուրեն, Թադեոս և ուրիշ մի քանիներ անմիջապէս մատ կը բարձրացնեն):

ՍՍՄՓՍՈՆ. Նախ քան հռետորներին խօսք տալը կարծում եմ՝ բոլորդ էլ համաձայն կը լինէք ինձ հետ եթէ շնորհակալութիւն յայտնեմ Պր. Դասախօսին, որ նեղութիւն է յանձն առել ամփոփ կերպով պատկերացնելու մեզ այն մըտքերը, որոնք մի ժամանակից ի վեր պարտաւորեմ են մի խումբ ուսանողների գլխներում, պատճառ դառնալով մեր երիտասարդութեան բաժան բաժան լինելուն: Այժմ խօսքը Պր. Սուրենին է:

ՍՈՒՐԷՆ. Նախ՝ սա կէտին վրայ կ'ուզէի զրուցել որ ճառախօս ըսածդ ալ քիչ մը խրդմամբանք ունենալու է: Դպրոցը ընկեր մը ունէի շարադրութիւն գրած ատեն 4-5 բառարան առջեւ կը քաշէր և անանկ բառեր իրարու

գով կը շարէր որ վարժագետն ալ բան մը չէր հասկնար: Այսօրուան ճառն ալ անոր նման բան մըն էր: Արդէն երկու աշխարհաբար ունինք ուսանողներէն և թիւրքահայերէն, ատ հերիք չէ հիմակ ալ նոր հայերէն մը բռննելու վրայ է սօսիալիստահայերէն: (Ծիծաղներ): Մարդ տասը լեզու ուսած և ոչ մէկն ալ սորված ըլլալու չէ մեր սօսիալիստներուն:

ԲԱՆՈՒՆԻ. Սօցիալիստ չէ՛, սօցիալ դեմօկրատ:

ՍՈՒՐԷՆ. Գրածէն ու խօսածէն բան մը հասկնալու համար: Ըսենք մենք քիչ շատ վարժուած ենք, սակայն (Թադեոսը ցուցնելով) ահաւսիկ խեղճ տղայ մը, որ նոր եկած է և դրեթէ բան մը չկրցաւ հասկնալ:

ՔՕԶԱԿ. Ես աշխատել եմ օտար խօսքերից խոստովել և ինչքան կարելի է հասկանալի լինել, իսկ եթէ այնուամենայնիւ եղել են չհասկացողներ այդ դէպքում մեղաւորը ես չեմ:

ԲԱՆՈՒՆԻ. Մեղաւորը մենք չենք, չէք իմանում սովորէք:

ՍՈՒՐԷՆ. Շատ աղէկ, աս խնդիրը մէկդի ձգենք: Գալով դաստիստութեան նիւթին, ասքան ժամանակ է չկրցանք հասկցնել սա մեր սօսիալ խտներուն:

ԲՍԼՈՒՆԻ. Սօցիալիստ չէ, սօցիալ դեմօկրատ :

(Ընդհանուր ծիծաղ):

ՍՈՒՐԷՆ. (Բարոնիին դառնալով) Է՛ ճանըմ հասկցանք, սօսիալ դեմօկրատ թող ըլլայ. (կ'ընդհատուի) չկրցանք հասկցնել մեր սօսիալ դեմօկրատներուն, որ մենք իրենց գաղափարներուն ամենին հակառակ չենք: Կ'ըսէք կոր որ հարուստէն առնուի աղքատին տրուի, տնտեսական հաւասարութիւն ըլլայ, չքատրութիւնը մէջտեղէն վերնայ. է՛ աս ո՞վ չուզեր աղքատ, մենք ատանկ բան մը ըսած ունինք: Մենք միայն կ'ըսենք կոր որ սըտեղը նախ աւելի անհրաժեշտ խնդիր մը կայ, ամբողջ ազգի մը կեանքի և մահու խնդիրը, եկէք առաջ մէյմը սա կարգադրենք, ետքէն ալ մէկալ բաները կ'ընենք: Իսկ դուք ականջնիդ բամբակ խօթած՝ ամէն անգամ

Աղամ Եւայէն կըսիսիք և երկար մասալ մը կը պատմէք թէ ինչպէս առաջին գործիքները մէջտեղ ելած են, ինչպէս մարդիկը դասակարգերու բաժնուած են, չե՛ս՝ գիտեր ինչ եղած են: Ատոնք սօսիօլօթիի կը վերաբերին, ուղղը կընայ երթալ համալսարանը լսել և արդէն ամէնքս ալ քիչ շատ լսած ենք: Եղբայր ինչո՞ւ չէք ուզեր կոր առաջի պարզ բան մը հասկնալ և միշտ ձեր դասակարգային էջը կը քշէք կոր: Ասիկա կ'ըսեմ նէ թիւրքահայ ըլլալու համար չեմ ըսեր, իբր մարդ կը խօսիմ կոր. անդին թիւրքը կայինք քաշեր արմատնիս կը քակէ կոր, իսկ մենք հոս նստած համամարդկային բարձր գաղափարներու վրայ կը ճառենք կոր: Կ'աղաչենք, կը պաղտալնք ալ հերիք է: Հասկցանք որ բուրժուակայ, հասկցանք որ սրբօրէտարիատ կայ, աղոնք ամէնքը աղէկ մը հասկցանք ալ չենք մոռնար, բայց առաջ մէյմը եկէք ձեռք ձեռքի տանք տէսա խեղճ աղղը փրկենք: Սկիզբէն ի վեր մեր ըսածն ալ ըսելիքն ալ աս է. հիմա դուք ինչ կ'ըսէք ասոր, աս կէտին պատասխանեցէք:

ՔՕԶԱԿ. Մենք էլ սկզբից ի վեր էն ենք
ասում որ մենք սօցիալ դեմօկրատներս հակառակ
չենք Տաճկահայաստանի անկախութեան գործին,
բայց դա մեզ համար դաւանանք չի կազմում:
Մենք ցանկանում ենք որ Տաճկահայաստանում
ինչքան կարելի է շուտ մտցրուեն ազատ կար-
գեր, անտեսական բարդաւածումն, որպէսզի պրօ-
լետարիատ դասակարգի թիւը աճի, բայց թէ
դա կը լինի հայկական անկախութեամբ թէ
օտար գրաւումով՝ դա մեզ համար բոլորովին
միևնոյնն է:

ՍՈՒՐԷՆ. Մնանկ է եա, ամբողջ հայ ազգը
սատկելու ալ ըլլայ ձեզի համար բոլորովին
միևնոյնն է, միայն թէ ձեր պրօլետարիատը շա-
նայ. պարզապէս աս ըսել կուզէք. բացէ ի բաց
ըսէք մէջէն ելէք, ալ ինչ կը ծամծմէք:

ԲԱՆՈՒՆԻ. Մենք չենք ծամծմում դուք կը
ծամծմէք, այո՛ մեզի համար բոլորովին միև-
նոյնն է:

ՍԱՓՍՈՆ. Պր. Բալունի, ախր հասկանում
էք թէ ինչ էք ասում, մանաւանդ Պուք իբրեւ

Տաճկահայ ինչպէս կարող էք այդ ստակալի խօսքը
ասել, չէ՞ որ Պուք հայրենիքում մայր ունէք,
քոյր ունէք, եղբայրներ ունէք. դիցուք թէ էգուց
մի նամակ ստացաք որ Քրդերը կամենում են
առևանգել Ձեր բրօյը, ախր Պուք ինչ կը պա-
տասխանէիք նրանց:

ԲԱՆՈՒՆԻ. Ես նրանց կը պատասխանէի
Պուք ձեր գլխի ճարը նայեցէք, ես իմ գործը
ունեմ էստեղ:

(Զգուանք, բացագոնութիւններ «Ֆոֆ» և ծիծաղներ):

ԱՐԱՄ. Բըավօ, կեցցէ գործը:

ՍԱՓՍՈՆ. Նսէ, ես հաւատացած եմ որ
Պուք առանց մտածելու էք խօսում:

ԹԱԴԷՍ. (մտաւ բարձրացուցած) Պր. Նախա-
դահ, ես չատոնց է ձայն կը խնդրեմ:

ՍԱՓՍՈՆ. Պր. Թադէոս խօսեցէք:

ԹԱԴԷՍ. Պր. Քօչակեանը ըսաւ որ Տաճ-
կահայաստանի մէջ մարաբաները հող չունին,
ադոր համար սօսիալիստ պիտի ըլլան: Աս շատ
սխալ է: Մենք էրզրումի քով կան գիւղը եր-
կու արտ ունինք, որովհետեւ հայրս չի կրնար

խանութը ձգել երթալ արտ վաճակ, ապա հա-
մար մեր արտերը տուած ենք գիւղացիի մը,
Սարգիս էմի կ'ըսեն, որ իր անձնականին չորս
արտ ունի, բայց մեր մարաբան է: Կ'աղաչեմ
ըսէք հիմա ատ մարդը պրօլետարիատ է:
(Ծիծաղներ): Յետոյ օրինակ մը պիտի բերեմ ցու-
ցնելու համար թէ ատ սօսիալիստները ինչ խայ-
առակութիւններու պատճառ կ'ըլլան: Դպրոցը
Գրքոյի մը անցաւ ձեռքերնիս Ծոբախարս իրաւունքը,
ծոյլ տղաքը որ բան չէին կարդար ատ գիրքը
ձեռքէ ձեռք խլեցին և անկէ ետքը սկսան բնաւ
չաշխատիլ մենք սօսիալիստ ենք ըսելով: Առաջ
նորէն քիչ մը կ'ամօշնային, իսկ անկէ վերջ ալ
ոչ մէկէ մը չէին քաշուեր, մինչև որ հոգաբար-
ձութեան ճարը հասնելով ամէնքը մէկէն վաճառեց
դպրոցէն: Հիմա ամբողջ օրը գերեզմաննոցը նըս-
տած գերեզմանաքարերուն վրայ դաւա կը խա-
ղան և եթէ հարցնող ըլլայ թէ ինչո՞ւ չեն աշ-
խատիր, մենք սօսիալիստ ենք կ'ըսեն:

(Բերմանուր ծիծաղ և ծափահարութիւններ):

ԲԱՆՈՒՆԻ. Լսեցի՞ք պարտներ, վկան ձեզմէ

է, սօցիալիստական դադափարը մինչև էրզրում
է հասել:

(Բրբիւններ):

ԱՐԱՄ. Ախ Բալուշիս բերանդ պագնեմ:

ՔՕԶԱԿ. Ի՞նչ էք ծիծաղում, չատ լաւ ասեց.
բոլոր մեծ գաղափարներն էլ սկզբում էդ ձեռք
են տարածուած, օրինակ՝ վերցնենք հէնց ձեր
աղգային անկախութեան դադափարը, որը մինչև
այսօր էլ չատ տեղ արտայայտում է հայոց
թագաւորի թագի և դահի ծիծաղելի իլլուզի-
աներով:

ՍՈՒՐԷՆ. Ստիկա բոլորովին տարբեր բան է:

ԲԱՆՈՒՆԻ. Տարբեր չէ, միեւնոյն բանն է,
ծիծաղելի իլլուզիա է:

ՍԱՄՓՍՈՆ. (զանգակը հնչեցնելով) Խնդրում եմ
նախ քան խօսելը խօսք վերցնել. այժմ ես ինքս
եմ կամենում մի քանի խօսք ասել: Ինձ վերին
աստիճանի ապշեցրեց Պր. Դասախօսի այն կար-
ծիքը թէ հայ յեղափոխականները չեն հասկացել
սօցիալիզմը: Պր. Քօչակեան, ախր Դուք ինչպէս
կարող էք մի այդպիսի, չասենք այլանդակ բա՛ց

անհեթեթ, կարծիք յայտնել, երբ ինքներդ շատ
լաւ խմանում էք որ մենք ձեզանից դեռ շատ ա-
ռաջ տուել ենք հայ հասարակութեան այնպիսի
լուրջ սօցիալիստական հրատարակութիւններ, և
ինչպիսին են օրինակ Լեւոնիսի Գիտական սօցիա-
լիզմը, Զօմբարտի Սօցիալիզմ և սօցիալական
շարժումը 19-րդ դարում, են, են: Բայց ախր
մեր կողմից սփռագործութիւն կը լինէր ակա-
դեմական հարցերով զբաղուել, երբ մեր աչքերի
առաջ ոչխարի նման մորթոտում են մի ամբողջ
ժողովուրդ: Պրանալ մենք չենք հակասում ամե-
նեին մեր սօցիալիստական սկզբունքներին և դրա
ամենափայլուն ապացոյցը այն է որ բոլոր երու-
սակական երկիրների յայտնի սօցիալիստները ջեր-
մապէս համակրում են և աջակցում մեր գործին:
Եւ ես ամենեին կասկած չունեմ որ մեր նորա-
բողբոջ սօցիալիստների բռնած դիրքը դէպի մեր
ազգային նուիրագործւած դատը, ուրիշ բանի
արդիւնք չէ, բայց եթէ մի նոր բան ասելու, մի
նոր գործ սկսելու ջահէլութեան: Ես հաւատա-
ցած եմ որ նրանք մի օր, և այդ ցանկալի օրը

երանի՝ թէ շատ ուշ չլինէր, մեզ հետ միեւնոյն
շարքերում կանգնած, իրենք էլ պիտի ծիծաղեն
իրանց ախօրուոյ ընթացքի վերայ: Ես յիշում
եմ սրանից քանի տարի առաջ Թիֆլիսում ստաց-
ւեց մի թերթ, ժեւատինով տպած, որի մէջ ու-
սանող խմբագիրները, մի շարք խորհրդածու-
թիւններից յետոյ թէ մեր կեանքում հոգ կայ
սօցիալիզմի համար, ամենայն լրջութեամբ մատ-
նանիչ էին անում Թիֆլիսի բուրժուայների վե-
րայ, իբրեւ հայ սրբաւարիատ դասակարգի վե-
րայ: Այդ գիւտը ի հարկ է ամէն տեղ բաւական
մեծ զուարճութիւն պատճառեց, ինչ էլ մի լաւ
Ֆելիեաօնի նիւթ տուեց և այժմ այդ պարոնները
հրաժարւում են այդ մեծ գիւտի հեղինակը լի-
նելու պատուից:

(Ծիծաղեալ մտանաւորապէս օրիորդներու կողմէ:)

ՔՕՁԱԿ. Շատ պարզ է թէ ինչու երուսակա-
յայտնի սօցիալիստները համակրում են ազգային
հարցին, որովհետեւ նրանք ծանօթ չեն մեր պայ-
մանների հետ: Մեր յեղ, կուսակցութիւնները
ամէն անգամ երբ նրանց դիմում են, այսպէս

ասած, սօցիալիստական կօկետութիւններ են ա-
նում: Պէտք է ասել որ Դուք այդ փաստը շատ
էք շահագործում, բայց այդ նեյուակն էլ շուտով
կը խլուի ձեզանից, մենք շուտով մի կոչ ենք
ցրուելու բոլոր սօցիալիստական մարմիններին
Հ. Ս. Դաշնակցութեան կողմից:

ՍՈՒՐԷՆ. Բրալօ:

ՔՕՁԱԿ. Իսկ ինչ վերաբերում է թուլութե-
աների պատմութեան, դա մինն է այն յիմար
անեկդօտներին, որը իսկոյն լսում ես, հէնց որ
մէկի հետ վիճաբանութիւն ես սկսում: Էլ բա-
ւական է, ախր ամօթ է այդպիսի զէնքերով
կռուել, մենք կարծում ենք թէ զործ ունենք
կրթութեամբ մարդկանց հետ, որոնց վայել է գի-
տական փաստերով հակաճառել:

ԱԻՆՏԻԲ. Գիտական փաստեր, շարունակ գի-
տութեան անունից էք խօսում, բայց ձեր ոչ
զրաժներում և ոչ էլ խօսածներում գիտութեան
հոտը չկայ: Հասարակ բաներ էք ասում և կար-
ծում էք թէ չլսած նորութիւններ էք յայտ-
նում: Էդ չլսանք մենք վաղուց ենք անց կացրել

երբ Մոսկվայում ուսանող էի, ես ինքս էլ նոյն
մտքերին էի ծառայում և նոյն տեսակի շարադ-
րութիւններ թխում, իսկ այժմ երբ յիշում եմ,
ուղղակի կարմրում եմ: Դուք ձեզ Մարքսիստներ
էք անուանում, իսկ ձեզանից ո՞վ կարող է իբրեւ
պատուաւոր մարդ ձեռքը խզի վրայ դրած ասել
որ ինքը կարգացել է Մարքսի կապիտալը:

ԲԱՂՈՒՆԻ. Այս միւսնոյնը կը լինէր հարցնել
արեւին նայե՞լ էք, մարդ անծանօթ բաներ կը
կարդայ ծանօթանալու համար, բայց Մարքսի
նման աշխարհահռչակ մի մարդու գրուածքները
ոչ երբեք: Մի մարդ որ արեւի պէս իր ճաճանչ-
ները սփռում է ամէն տեղ:

(Ընդհանուր ծիծաղ, ծափահարութիւններ):

ՔՕՁԱԿ. (Բարունիին) Տօ՛ւ դու գժուե՞լ ես,
ինչ է:

ԱՐԱՄ. Ի՞նչ գժուել, հոգին սուրբ է իջեր
վրան, բերան չէ աւետարան է: (Եւ անմիջապէս
զառար մը շոր լեցնելով կը տանի Բարունիին առէնք կը
ղնէ:)

ՍՍՄՓՍՈՆ. (զանգակը հնչեցնելով) Նո՛ւ բաւական
է պարոններ:

ԳՕԶԱԿ. Ես չեմ ուզում պատասխանել Պր. Աւետիքին, որովհետեւ վիճաբանութեան այն տօնը, որը և նա ընտրել է, ուրիշ արդիւնքի չի կարող տանել մեզ բայց եթէ կուի:

ՕՐԻՈՐԴ ՄԸ. Պր. Նախագահ, խնդրում եմք ժողովը փակէք, կոխ ա դուրս գալու:

ՍՍՄՓՍՈՆ. Պր. Գուլումեանը կամենում է խօսել:

ԳՈՒԼՈՒՄԵԱՆ. Ինչ վերին աստիճանի վերջովեցում է այն տխուր փաստը, որ մեր երիտասարդութիւնը, այն էլ ուսանող երիտասարդութիւնը, ազգի ծաղիկը և ապագայ յոյսը, դեռ ընդունակ է նստած սառնասրտութեամբ և մինչև իսկ հանաքներով վիճել մի հարցի մասին, որ վեր է ամէն վէճից, որ բարձր է ամէն կուսակցութիւնից, որ նուիրադործւած է հարիւր հազարաւոր նահատակների արիւնով: Մի կուսութեան հին ազգ բարբարոսների ձեռքով խողխողում է իր սեփական հայրենիքում, մի դրախտային երկիր, որտեղից քամին շարունակ մեռնողների յետին հառաջանքն ու օգնութեան

աղերսն է բերում մեզ: Մի բուռն քաջեր ամէն օր իրանց մատաղ կեանքը զոհում եմ'նուիրական կուի դաշտում և յաճախ փամփուշտներից զուրկ իրանց հրացանները ժայռերի վերայ փչրելով մեռնում են անիծելով իրանց անտարբեր եղբայրներին: Ահա՛ այս է ամբողջ հարցը, արիւնի ցոլքերով և հրդեհի բոցերով լուսաւոր, պայծառ ու ահաւոր: Իսկ մենք հեռուից վատութեամբ շուռ եմք տալիս մեր երեսը և զանազան բարձր գաղափարների քօղով ծածկում մեր զղուելի անտարբերութիւնը: Է՛լ բաւական է պարսններ, եթէ չունենք քաջութիւն, եթէ չունենք անձնուիրութիւն, գէթ խիղճ ու անկեղծութիւն ունենանք խոստովանւելիք մեր վատութիւնը և լուենք:

(Որտաբնորոտ և երկարատեւ ծախանարարիւն, մուսուսակց օրիորդներու կողմէ:)

ԲԱԼՈՒՆԻ. Մարդիկ, որոնք պալիտայով միջոցների են գիմում և բանաստեղծութիւն անում, որովհետեւ էներգիա չունեն վիճել մեզ հետ:

(Ծիծաղներ:)

ԲԱԼՈՒՆԻ. (կանգնած կը մնայ բարկացալու աշ-

բերք յարգականներուն վրայ պարտցնելով։)

ԳՈՒԼՈՒՄԵԱՆ. (Բարունիին) Նստի՛ր նստի՛ր ,
խեղճ մարդ, չես իմանում ինչ ես անում :

ԲԱԼԱՌԻ. Ես չառ լաւ իմանում եմ, դուն
չես իմանում թուլամիտ մարդ :

ՍԱՄՓՍՈՆ. Պր. Բալունի , ախր էդպէս չի
կարելի, ժողովը կուի կերպարանք է ընդունում,
խեղբունդ եմ ալ կամենում է խօսել խօսք վերցնի :

ՈՒՍԱՆՈՂ ՄԸ. Պր. Գուլումեանը ասեց կուլ-
տուրական մի հին ժողովուրդ, իսկ չբացատրեց
թէ ինչո՞ւն է կայանում էդ կուլտուրան :

ԳՈՒԼՈՒՄԵԱՆ. Դուք ինձ այդ հարցը չէիք
ուզիլի եթէ հայոց պատմութիւն կարգացած լի-
նէիք և եթէ հայոց պատմութիւն ուսումնասիրած
լինէիք մենք ստիպւած չէինք լինի լսել անվերջ
անմտութիւններ :

ՈՒՍԱՆՈՂ ՄԸ. Ինտելիգենտ մարդը չի կա-
րող կարգաւ այն հէքեթային պատմութիւնը,
որը դրել են խորհրդայիններ կամ Բալասանեան-
ներ, տուէք մեզ կարգին պատմութիւն կար-
գանք :

ՍՈՒՐԷՆ. Ծօ՛ դուք առ ի՞նչ տեսակ մարդիկ
էք, ինչ իրաւունք ունիք չդիտցած բաներնուդ
վրայ առանկ արհամարանքով խօսելու, խորե-
նացիին երեսը տեսն՞ր ես, Բալասանեան ձեռքդ
առն՞ր ես : Մէյ մը եղածը կարգացէք տէ , չէք
հաւնիր նէ աւելի աղէկը գրեցէք, սխառ սօսիալ
կը սորվիք, փիլիսոփայութիւն կը սորվիք , չեմ
դիտեր ինչ կը սորվիք, յետոյ ալ կը պահանջէք
որ ուրիշներ ձեզի համար Հայոց պատմութիւն
գրեն :

ՕՐԻՈՐԴ ՄԸ. Պր. Նախագահ, խեղբունդ երբ
ժողովը փակէք արդէն ուշ է :

ԳՕՉԱԿ. Ես էլ եմ կարծում որ լաւ կը լինի
փակել, ինչպէս տեսնում էք լուրջ պօլեմիկա չի
բացւում, մէկը անեկդօտներ է պատմում էրդրու-
մից, միւսը սենտիմենտալ ճառեր է ասում :

ԱՐԱՄ. (մատ քարճրացնելով) Փակելէ առաջ
բան մըն ալ ես ըսեմ :

ՍԱՄՓՍՈՆ. Պր. Արամ , բայց խեղբունդ եմ
հանաքներ չանէք :

ԱՐԱՄ. Մի՛ վախճար, ես միայն կ'ուզէի

հասկնալ թէ ինչ է այս վիճաբանական ժողովներուն նպատակը: Ես առաջին անգամ մէկ տարի առաջ ներկայ եղած եմ այս տեսակ ժողովի մը, մէկ ալ այսօր եկայ եւ կը զարմանամ տեսնելով որ միևնոյն խօսքերը միևնոյն ձևով կը կրկնուին, կարծես թէ ամենին խօսուած չըլլար:

ԱԻՆՏԵԼ. Արամը լաւ է տեսած, իմ կարծիքով աւելորդ ժամավաճառութիւն է այս տեսակ ժողովներ սարքել, երբ մարդիկ չեն ուզում աւելնալ հասարակ բաներ հասկանալ եւ աւելի ֆանատիկոս են դառնում:

ՍՈՒՐԷՆ. Սակայն սիրելիս ամենէն եռանդուն յաճախողը եւ վիճողը դուն ես, այսօր կ'եկնայ արամադրութիւնդ լաւ չէ:

(Իժծաղներ:)

ԱԻՆՏԵԼ. Ես ինչ արած, ցաւ ա դառել, զգում ես որ անօգուտ է, բայց եւ այնպէս չես կարողանում լռել:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Ես ամենին համաձայն չեմ այդ մտքի հետ. երբ ինտելիգենտ մարդիկ խօսում վիճում են մի հարցի մասին, դա ես կարծում

եմ, անկարելի է որ իր օգուտները չունենայ, թէկուզ աննկատելի: Հէնց այս երեկոյ շատ մութ հարցեր բաւականին պարզաբանեցին մեզ համար, (ծիծաղներ) հարկաւոր է շարունակել եւ աւելի յաճախ սարքել այսպիսի ժողովներ: Իսկ այժմ ժողովը փակում եմ, որովհետեւ արդէն ոչ է, շատերը արդէն յոգնած են, իսկ ես ինքս էլ էգուց առաւօտեան ճանապարհելու եմ Պարիզ. համաձայն էք:

ՉԱՅՆԵՐ. Այո, այո:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Ուրեմն ժողովը փակւած է:

(Ժողովականները խումբով դուրս կ'երկեն սրահէն, յերպիտիականները սչախոյմեան, իսկ սօցիալիստները անձայն բայց սուր խօսակցութեամբ ձախակողմեան դնեն: Ամենէն վերջը կը մնան Արամ, Սուրեն եւ Թադեոս:)

Է. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԱՐԱՄ. Հա՛ ինչպէս աղա թագո՛ս ականջիդ ժանգը բացուեցա՞ւ:

ԹԱԴԷՈՍ. Ձդէ Աստուածդ սիրես, առ ի՞նչ
խայտառակութիւն է, մենք երկիրը ի՞նչ մեծ
կարծիք ունէի՞ք ուսանողներուն վրայ. ափսո՛ս,
ափսո՛ս, երանի թէ չգայի չտեսնէի:

ՍՈՒՐԷՆ. Թմբուկին ձայնը հեռուէն անոյշ
կուգայ:

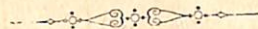
ԱՐԱՄ. Շատ կանուխ սկսար, Թադո՛ս աղ-
բար, կեցիր նայինք:

(Խօսակցերով աչևն դուրս կ'իջնեն:)

ՎԱՐԱԳՈՅՐ

ԵՐՐՈՐԴ ԱՐԱՐՈՒԱԾ

Սիսակի սենեակը: Ուսանողական փոքրիկ, հասարակ
սենեակ մը, աղքատիկ կահաւորուած: Նտևի պատին մէջ-
տեղը պատուհան մը սպիտակ վարագոյրներով: Դուռը աջ
կողմը մէջտեղը: Նտևի ծախ անկիւնը բազմոց մը, աջ
անկիւնը փայտէ մահճակալ մը: Առջեւ աջ անկիւնը լու-
ացքի սեղան մը: Սենեակին մէջտեղը կլոր սեղան մը,
որու վրայ քամի մը զրքեր և թանաքաման մը:

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՍԻՍԱԿ. (Տխուր ու մտազբաղ կը պտըտի սենեա-
կին մէջ, երբ դուռը կը զարնուի) Entrez.

ԱԻՆՏԻԲ. (ճերս կը մտնէ) Հը՛ բարի երեկոյ,
մէ՛ր տղայ, ի՞նչ է պատահել քեզ հետ:

ՍԻՍԱԿ. Ոչինչ, նոր բան չէ պատահեր. նստէ
նայինք:

ԱԻՆՏԻԲ. (բազմոցին վրայ նստելով) Որ նոր բան

չէ պատահել, հապա եղ ի՞նչ նամակ է որ ուզարկել ես:

ՍԻՍԱԿ. Ձբայի՞ր կարդացիր:

ԱԻԵՏԻՔ. Կարդացի ինչպէս չէ և եկայ որ ականջները քեզ բռնեմ և քեզ էլի խմբագրատուն տանեմ:

ՍԻՍԱԿ. Ատ մէկը ա՛լ անցած ըլլայ:

ԱԻԵՏԻՔ. Ինչպէս թէ անցած ըլլայ, եղբայր ախր եղպէս դարտակ բաների համար չարժէ խնդիրներ հանել:

ՍԻՍԱԿ. Դարտակ բաների համար. ուրեմն դարտակ կը գտնես ինչ որ երէկ ականջներովդ էսեցիր, ինչ որ տարիներէ ի վեր ամէն օր կը լսես ու կը տեսնես:

ԱԻԵՏԻՔ. Դարտակ է հապա ի՞նչ. թիւրիմացութիւններ ամէն տեղ էլ պատահում են, բայց ախր դրա համար հրաժարական չեն դրում: Ես երէկ Սամիսոնի իրա երեսին էլ տաացի որ անտակա վարուեց քեզ հետ, բայց մի՞թէ արժի այդքան կարեւորութիւն տալ դրան, երբ մանաւանդ դու էլ նրա հետ շատ քնքոյլ չես վարուում:

ՍԻՍԱԿ. Հոս վարւողութեան խնդիր չկայ բարեկամ, ես իմ արժանապատուութիւնս վիրաւորւած զգալուս համար չէ որ հրաժարական տուի, այլ միմիայն գործի սիրոյն համար: Աչքերս առջև գործը կըսպաննուի, իսկ ես ա՛լ չեմ ուզեր, ա՛լ չեմ կրնար մեղսակից ըլլալ:

ԱԻԵՏԻՔ. Ի՛, էլի՞ սկսեցիր կըքով խօսել. ախր ո՞նց թէ գործը սպաննում է. վահրամի խնդրին ես ասում, նո՛ւ մի բան է պատահել է ի՞նչ անենք, այժմ դրա համար ուզում ես ամբողջ գործը քանդել:

ՍԻՍԱԿ. Գործը արդէն կը քանդուի կ'ըսեմ, կը լսե՞ս Աւետիք, իմ հեռանալովս չէ որ կը քանդուի:

ԱԻԵՏԻՔ. Ի հարկէ քո հեռանալով կը քանդուի. դարտակ մարտակ պատճառներով է որ դու կը հեռանաս, էդույ ես կը հեռանամ, միւս օր էլ միւսը կը հեռանայ, գործը կը մնայ անտէր:

ՍԻՍԱԿ. Ձէ՛ մի վախնար, այդ օրին չենք հասնիր, ես վճռած եմ հեռանալ, վաղը դուն ալ կը հեռանաս, բայց գործը անտէր չի մնար, Սամ-

փասնի պէս մարդիկ միշտ կը մնան գործին գըլուխը, ասոնք գործէ քաշուելու չափ անձնուրութիւն չունին:

ԱԽԵՏԻՔ. Է՛, ի՞նչ ես շարունակ Սամփոնին մասին խօսում: մենք հայերս էգպէս ենք, միմիանց չենք կարողանում տանել, դրա համար էլ գործ առաջ չի գնում: Ես ընդունում եմ որ Սամփոնը ունի իրա պակասութիւնները, մի քիչ փառասէր է, մի քիչ ինքնահաւան է, ի՞նչ անենք, ամէն մարդ էլ պակասութիւն ունի:

ՍԻՍԱԿ. Այո՛ ամէն մարդ ալ պակասութիւն ունի, բայց անտանելի է այն մարդը, որու մէկ պակասութիւնը շատ աւելի ծանր կը կշռէ քան իր բոլոր առաւելութիւնները: Սամփոնը մի քիչ փառասէր է, մի քիչ ինքնահաւան է կ'ըսես ու կ'անցնիս. հաշտարարի լեզուով մի՛ խօսիր, կ'ընդունի՞ս որ այդ մարդուն աջքին բան մը չերևնար, երբ խնդիրը իր անձնական փառքին վրայ է:

ԱԽԵՏԻՔ. Ես ընդունում եմ, ես նրան խօսոր չպէտք է ճանաչեմ, քսան տարուց աւել է ճա-

նաչում եմ: Է՛նքան տաքի, խօսաքի, դոռաքի որ էդ մարդը անյարմար է, չպէտք է ընտրել, բայց և այնպէս ընտրեցին, ի՞նչ արած, այժմ հարկաւոր է համբերել, մի կերպ եօլա գնալ, մինչև նոր Ընդհանուր ժողովը:

ՍԻՍԱԿ. Կը յուսամ որ յառաջիկայ ընդհանուր ժողովին չպիտի վերընտրուի:

ԱԽԵՏԻՔ. Ի՞նչպէս թէ կը յուսամ, վստահ եմ, հակառակ դէպքում ես ինքս կը հրաժարեմ և ձեռք կը քաշեմ գործից:

ՍԻՍԱԿ. Այդպէս ալ պիտի ըլլայ, այդ մարդը գիտէ իր դիրքը պահպանել, որովհետեւ ուրիշ մտահոգութիւն չունի:

ԱԽԵՏԻՔ. Շատ էլ գիտենայ, բայց ախր աս վաճառականական կամ կառավարական հիմնարկութիւն չէ, յեղափոխական կազմակերպութիւն է. իսկ այդպիսի կազմակերպութեան մէջ գործ չեն կարող ունենալ այնպիսի մարդիկ, որոնք յեղափոխական չեն: Նրա կազմակերպութեան մէջ մտնելը մի պատահմունք էր ուրիշ ոչինչ: Մարդը ախր յեղափոխական չէ, որովհետեւ յեղափոխական

չէ ծնւել, մինչև արտասահման դալը նոյն խոկ հայհոյում էր յեղափոխութեան, եկաւ արտասահման իբրև թէ բժշկուելու, մէկ էլ տեսանք սկսեցին յօգուածները լոյս տեսնել «Շեփոր»ում, մենք կովկասում ուղղակի ապշեցինք, էտուդ տղերանց հարցրինք թէ ախր սա ի՞նչ հանելուկ է, պատասխանեցին թէ գործին մօտիկուց ծանօթանալով համոզւել է և իրանք էլ օգտուում են գրչից: Բայց մոռացել էին որ սա տեմպերամենտի հարց է, չի կարելի մէկին զօրով յեղափոխական չինել:

ՍԻՍՍԿԻ. Իաւ որ դուն կ'ըսես, ուրեմն մարդը հակառակ իր ծանօթ անցեալին, հակառակ իր խառնուածքին այսօր փառաւորապէս բազմած է խմբադրատան մէջ և կամաց կամաց դիկտատօրի հովեր կ'առնէ: Գալով յեղափոխական ծնած չըլլալուն, մարդը աշոր ալ ճարը գտեր է. տեսնելով որ չի կրնար ինք գործին վրայ ձեռնիլ, հիմա սկսեր է գործը իր վրայ ձեռնել: Ի՞նչ է պատճառը որ ա՛յլքան ետեւէն ինկած է պրօպագանդի գործին, շատ պարզ է, ի՞նք երկիր երթալու անըն-

դունակ, գործը հոս կ'ուզէ փոխադրել, որպէսզի կարենայ մեծ գեր խաղալ:

ԱԼԵՏԻՔ. Ես համոզուած եմ որ գրանք բուրը կը շտկուեն, հարկաւոր է միայն չյուսահատուել և գործից ձեռք չքաշել: Պէտք չէ այնքան էլ մեծ նշանակութիւն տալ Սամփսոններին, դրանով մենք ինքներս մեծացրած կը լինենք նրանց:

ՍԻՍՍԿԻ. Աւետիք չեմ գիտեր ի՞նչպէս խօսիմ որ հասկնաս զիս: Ես ամենեւին կարևորութիւն չէի տար այդ մարդուն, եթէ անոր ներկայութիւնը կազմակերպութեան մէջ, ինչպէս Դուն կը կարծես, լոկ գիպուածի մը արգելէք ըլլար: Բայց մտածէ անգամ մը, այդ տեսակ մարդ մը չէր կրնար դիպուածով առաջնակարգ դիրք մը զբաւել յեղ. կազմակերպութեան մը մէջ, եթէ այդ կազմակերպութիւնը ինկած չըլլար: Սամփսոնը իբր Սամփսոն չէ որ կը յուսահատեցնէ զիս, այլ իբր մէկ ախտանշանը այն հիւանդութեան, ուրիշ վարակուած է մեր կազմակերպութիւնը:

ԱԻՆՏԻՔ. (սորի եղբոր) Նորից սկսեցիր երեւաւոյալան հիւանդութիւնների մասին խօսել, եղբայր ակնը չի կարելի եղբան էլ բժականդիր լինել, սա իլլեգալ գործ է, էս օր մի քիչ վատ, եղբայր մի քիչ աւելի լաւ մի կերպ առաջ կը գնայ:

ՍԻՍԱԿ. (զրգռում) Մի կերպ առաջ կը գնայ: Թո՛ղ երթայ և սիւսը գոհ է այդ ընթացքէն թո՛ղ միասին երթայ, բարի ճանապարհ. լսկես ա՛լ չե՛մ կրնար, չեմ կրնար. (կոկորդը ցուցնելով) մինչև հոս հասաւ: Այստեղ ամբողջ Արեւմտեան կեդրոնը տափակ արարածի մը ճղճիմ փառասիրութեան յանձնուած, ոչինչ. հոն Թիֆլիսի մէջ անունը կայ ինք չկայ Արեւելեան կեդրոն մը, որուն ամբողջ գործերը դպրոցէ նոր ելած լակոտի մը ձեռքը, ֆլանս չունի: Դրամները սուրկէ կ'առնուին սուր կը արուին հարցնող վնասող չկայ, բաւական է որ անգամ մը թերթին մէջ հրատարակուի, ապակեդրոնացում է, նորէն ֆլանս չունի: Ո՛րչափ զէնք ներս զրկուած է, դուրսը սուրչափ կայ, Թիֆլիսէն Կարս, Կարսէն Իկդիր վաղեցի,

հաշիւ մը պատրաստել ուղեցի անկարելի եղաւ, ինչ ֆլանս ունի: Սահմանադաւաններուն վրայ գործը ձգուած խակ երկասարգներու, որոնց միակ մտահոգութիւնն է քիչ մը դրամ հաւաքուելուն պէս խումբ մը ճամբայ հանել, որ անխոստափելի կերպով կ'երթայ սահմանէն քանի մը ժամ անդին կը ջարդուի, բայց ինչ հոգ, բաւական է որ նոր թուցիկներու, նոր պարծենկոտութեան նիւթ հայթայթուի և խեղճ ժողովուրդէն նոր պահանջներ ընելու պատրուակ: Ո՛չ կարգ, ո՛չ կանոն, ո՛չ որոշ ծրագիր և այս բոլորը ֆլանս չունի, բաւական է որ գործը մի կերպ առաջ կը գնայ:

ԱԻՆՏԻՔ. Նո՛ւ մարդ չկայ ինչ անենք, ես էլ ընդունում եմ որ մարդ չունինք, մենք խօսենք կարող երկնքից մարդիկ իջեցնել, ինչ որ կայ նա է:

ՍԻՍԱԿ. Եթէ մարդ չունինք դադրեցնենք գործը, զօրով յեղափոխութիւն չըլլար: Տեղը եկած ամեն քառուղի կտոր կ'ըլլանք ապացույանելու համար որ յեղափոխութիւնը բռնադբօ

սիկ չէր, ուրիշ ատեն ալ անով կ'արդարանանք թէ մարդ չունինք. սա երկուքը ի՞նչպէս կը հաշտեցնեն իրարու հետ:

ԱԻՆՏԻՔ. Եղբայր հանդարտ խօսիր, ինչ ես տաքանում. էն ձևով ինչ ձևով որ դու ես հասկանում յեղափոխութիւնը, դա մի ցնորք է, որ նստես առաջուց մաթեմատիկական ճշդութեամբ ամէն ինչ հաշուես ախր մարդ գլուխը կը կորցնի և որ և է բան անելու անընդունակ կը դառնայ: Ես յեղափոխութիւնը մի՛ տեսակեմ՝ հասկանում, ղինեմ թէ անդէն, պատրաստ թէ անպատրաստ ամբողջ ժողովուրդը փայտ, քար, երկաթի կտոր հէնց ինչ ձեռքը անցաւ կը վերցնի և մի՛ մարդի նման դուրս կը դայ թշնամու դէմ, հաստատ վճռած կամ մեռնել կամ ազատուել:

ՍԻՍՏԱ. Ես առաջինը կ'ըլլայի քեզի ձայնակցող, եթէ սակայն ամբողջ ժողովուրդը քեզի պէս մտածէր և մէկ մարդու պէս ոտքի ելլէր: Բայց մեր ժողովուրդը դեռ չէ հասած այդ բարոյական բարձրութեան, ասդին ուսմբ կը նետուի, անդին ամէն կը կանչեն Սուլթանի կենաց:

ԱԻՆՏԻՔ. Նո՛ւ այդ դէպքում մնում է միայն ասել, այն յեղափոխութիւնը, որը մեր ժողովուրդը կարող էր անել սա է. էլ ո՛ւր ես յեղափոխականներին մեղադրում:

ՍԻՍՏԱ. Իսկ այս յեղափոխութիւնը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ ինքնասպանութիւն. Աւետիք, կրնա՞ս ձեռքդ խղճիդ վրայ դրած պնդել որ ժողովուրդն է այս ինքնասպանութիւնը գործողը:

ԱԻՆՏԻՔ. Ամէն տեղ էլ յեղափոխական շարժումը ստեղծում են մի խումբ մարդիկ, իսկ ժողովուրդը այսպէս թէ այնպէս հետեւում է:

ՍԻՍՏԱ. Մի խումբ մարդիկ, բայց ինչպիսի մարդիկ, Սամիտինի՞ պէս, քեզի՞ պէս, ինձի՞ պէս մարդիկ. ո՞վ ենք մենք, կը ճանչնա՞յ մեզ ժողովուրդը, մենք ժողովուրդը կը ճանչնա՞նք, կը ճանչնա՞նք այն երկիրը, ուր արիւնի գետեր կը հոսեցնենք: Ամէն բանէ առաջ ես կը յուսահատիմ, երբ կը մտածեմ թէ ամենէն պատասխանատու գիւրքերէն մէկուն չ'ըլլայ ալ ես կը գտնուիմ: Ո՞վ եմ ես, անխորձ, երկատարդ տղայ մը, մինչ

գեռ գործին գլուխը այն տեսակ մարդիկ ըլլալու էին, որոնց էութիւնը պատկառանք ու վրաստանութիւն ներշնչէր, որոնց մէկ խօսքին վրայ կրակը նետուէինք:

ԱԽՏԻՔ. Ես ընդունում եմ որ մենք երկիրը չենք ճանաչում, այդ պակասութիւնը ես միշտ խոստովանեւ եմ:

ՍԻՍԱԿ. Խոստովանեք ես և միայն այդչափ ինչ օգուտ խոստովանութենէն, երբ երկիրը չճանչնալով հանդերձ կը շարունակէք դեկավարի դերը կատարել և արհամարել այն մարդոց կարծիքը, որոնք կը ճանչնան այդ քամբախտ երկիրը: Սկիզբէն մինչև այսօր ուսանային է թիւրքահայ շարժումը վարողը, ասկէ աւելի տխուր փաստ կրնայ ըլլալ:

ԱԽՏԻՔ. Է, Տաճկահայերդ ինչ շատ էք սիրում էդ ուսանայի և տաճկահայի հարցը բարձրացնել:

ՍԻՍԱԿ. Այդ հարցը մենք չենք բարձրացներ, ան արդէն դոյութիւն ունի և ստեղծողն ալ մենք չենք, այլ դուք ձեր ամբարտաւանութեամբ, ձեր

յամառութեամբ, ձեր արհամարական վարմունքով: Ամէն նորեկ Տաճկահայ հիացումով կը մօտենայ Ռուսահայուն և զգուհնքով կը հեռանայ:

ԱԽՏԻՔ. Նո՛ւ ի՞նչ ես ուզում ասել դրանով, մենք Ռուսահայերս հեռանա՞նք գործից, չօգնենք ձեզ:

ՍԻՍԱԿ. Մենք այդ տեսակ անմիտ պահանջ չենք դնէր, մենք միայն կը պահանջենք որ դուք եղբայրաբար ձեր պարտքը կատարէք և մեզի թողնէք վարել մեր ճակատագիրը, որովհետև այդ ճակատագիրը եթէ մենք չկրնանք վարել, ոչ էք կրնայ վարել:

ԱԽՏԻՔ. Լա՛ւ, արէ՛ք, ո՞վ է ձեզ արգելում, ես ինքս չառ ուրախ կը լինէի, եթէ Տաճկահայերդ մեր օգնութեան իսկի կարիք չունենայիք:

ՍԻՍԱԿ. Չենք կրնար ընել, որովհետև թըրքահայ ժողովուրդը վարժեցուցեր են միշտ աչքերը սահմաններուն յառած ամէն բան դրան սպասել. իսկ դուք աւելի կը քաջալերէք և ամէն ջանք ի գործ կը դնէք որ այդ ժողովուրդը ձեռներէցութեան չվարժուի: Ընդհանուր ժողովներու

մէջ մեր Ռուսահայ գործիչները քանի քանի անգամ յայտարարեցին որ Տաճկահայերը անընդունակ են գործ վարելու, որ նրանք լոկ գործադիրներ կարող են լինել, որ նրանց էթիքական հասկացողութիւնները վերայ այնքան էլ կարելի չէ վստահել. չէ՞ որ դուն ալ ներկայ էիր:

ԱԽԵՏԻՔ. Այո՛ շատ ցաւալի է, բայց աւելի ցաւալին այն է որ ձեր Տաճկահայ պատգամաւորներն էլ ոչխարների նման գլուխները կախած լսում էին:

ՍԻՍԱԿ. Ինչ կըստասէիր խեղճ մարդերէն. վանէն, Մուշէն, Սասունէն հաւաքուած խեղճ դիւղացիներէ, որոնք ձեր լեզուն իսկ լաւ չէին հասկնար: Ռուսահայերը պայմաններու բերմամբ անգամ մը աղգեցութիւն են ձեռք բերեր Թըրքահայերուն վրայ, բայց պէ՛տք է որ այդ աղգեցութիւնը իշարը գործածեն: Ես ինքս զայրացայ, բողբեցի այդ յայտարարութիւններուն գէժ, ինչ եղաւ արդիւնքը, այն որ կռուարարի անուն հանեցի և Ռուսահայ պատգամաւորներու մեծամասնութիւնը ամէն ճիգ թափեց ընտրութիւնս խափանելու համար:

ԱԽԵՏԻՔ. Սիսակ ախր դու լաւ ես իմանում որ ես այդ բաւոր կէտերում բեղ հետ համաձայն եմ, ինչո՞ւ ես ինձ ասում դրանք:

ՍԻՍԱԿ. Ասո՛ք քեզի կ'ըսեմ, որովհետեւ յաճախ կը մոռնաս որ համաձայն ես ինձ հետ. ինչպէս օրինակ այսօր ապշեր մնացեր էիր հրաժարականիս վրայ:

ԱԽԵՏԻՔ. Իսկ ես այնուամենայնիւ կրկնում եմ որ հրաժարելը մեծ յիմարութիւն է: Դու ինքդ գիտես որ մի տարի առաջ ես ինքս էլ շատ կէտերում այլ կերպ էի մտածում, իսկ այժմ արդէն համարեա թէ քեզ հետ համաձայն եմ. գործի մէջ մնալով դու հետզհետէ նոր կողմնակիցներ կը շահես և քիչ քիչ գործը կարգի կը մտնի:

ՍԻՍԱԿ. Ինչ օգուտ կողմնակիցներէ. դուն ինձի կողմնակից ես մասնաւոր խօսակցութեան մէջ, իսկ ժողովներու մէջ և գործիատեն Սամվսոնին կողմը կը բռնես:

ԱԽԵՏԻՔ. Սխալում ես, ես նրա կողմը չեմ բռնում, ես միայն աշխատում եմ որ կապը չքան-

դուի. հասկանում ես :

ՍԻՍՍԿ. Այո՛ կը հասկնամ, միշտ կապը կը հանգուցես, բայց այդ թերմաշ կապին վրայ ալ հանգուցելու տեղ չմնաց: Կը յիշե՞ս, Լէոգէ. ժողովին մէջ ալ միշտ այդ ձևով կ'արդարացնէին ինքզինքնին այն պատգամաւորները, որոնք ժողովէն դուրս մեղի համակարծիք, ժողովին մէջ միւսներուն ձայն կուտային, որ չըլլայ թէ կապը քակուի, որ չըլլայ թէ պառակտում առաջ գայ: Այն այդ պառակտման խրատելակը, զոր անխիղճ կերպով կը շահագործեն մեր ջոջերը:

ԱԼԵՏԻՔ. Նու լա՛ւ, այժմ ի՞նչ ես կարծում, ի՞նչ պէտք է լինի քո հեռանալով:

ՍԻՍՍԿ. Չեմ գիտեր. ես ա՛լ իսէւք չեմ կըրնար հասցնել աս գործին: Ես ինքս կը քաջուիմ որովհետեւ անօգուտ է ներկայութիւնս: Տասը տարուան ապարդիւն գործունէութենէ յետոյ հիմա վերջապէս այն համոզման եկած եմ որ գործը դեռ շատ խակ է: Հասուն գործը հասուն գործիչներ կ'արտագրէ, մինչդեռ մեր մինչև հիմա ունեցած հերոսները ուրիշ բան չեն եղած բայց

եթէ քաջ, անձնազոհ, ազնիւ ու մտքուր հոգիներ, որոնց մէջ սակայն չէ դանուած մէկը, որ կարենար ամբոխներ շարժել և հզօր ձեռքով դէպի նպատակ մը վարել: Մեր ժողովուրդը օտարներուն շատ տուած է այդպիսի մարդիկ, միայն իր ազատութեան գործին դեռ չտուաւ և ատ անով միայն կը բացատրուի որ շարժումը կանխահաս էր, որ գործը դեռ խակ է: Եթէ այս շարժումը կենսունակ է, պիտի գայ օր մը այն մարդը, որ բոլոր ապրելու կոչուած ժողովուրդներու մէջ յայտնուած է և առանց որու ոչ մեծ շարժում կայ և ոչ փրկութիւն:

ԱԼԵՏԻՔ. Ֆանտաստիկական բաներ մի՛ ասիլ խէր Աստուծոյ, փոքր պայմաններում մեծ մարդ չի կարող ծնուի:

ՍԻՍՍԿ. Ֆանտաստիկական թէ իրական, ատ ապագան կը ցուցնէ:

ԱԼԵՏԻՔ. Իսկ դու ինքդ ի՞նչ ես մտադիր անել:

ՍԻՍՍԿ. Չեմ գիտեր, դեռ չեմ մտածած և այդ մասին մտածելու ընդունակութիւնս ալ

կորսնցուցած եմ, բայց ի՞նչ կրնամ ընել եթէ ոչ տեղ մը գործ գտնել և ապրուստս հանել :

ԱԻԵՏԻՔ. Դա մի բաւականին մեծ անկում կը լինէր քեզ համար, գործ, գաղափար մի կողմ չպրտել և ապրուստի մասին մտածել :

ՍԻՍԱԿ. Անկո՛ւմ, այո՛ գիւրին է խօսիլը . կուշտը քաղցածին մանր կը բրդէ : Ձեր գործը հեշտ է, կուգար հոս ժամանակ մը յեղափոխութեամբ կը պարապիք, երբ ձանձրանալք կամ յոգնիք պաշտօնիդ պատրաստ է կովկաս : Իսկ չէք մտածեր, չէք հասկնար որ մեր ներկան ու ապագան խորտակուած է այն օրէն, երբ յեղափոխականի անունը վրանիս կ'առնենք : Ես հոս օտարութեան մէջ շուար ու մուր, հոն հայրենիքի մէջ թուառ ընտանիք մը կարօտէ ու կարօտութենէ հալումաշ և դեռ անկո՛ւմ հը՞ :

ԱԻԵՏԻՔ. Նու ես գնամ, ընթրիքի ժամանակ է, բայց մտածիր խնդրում եմ, դուցէ երբ ստունասիրտ մտածես որոշումդ փոխես :

ՍԻՍԱԿ. Որոշումս որոշում է :

(Այն միջոցին երբ Աւետիք դեպի դռնը կ'առնուի, յոնկարձ դռնը քանի մը անգամ ուժգին կը զարնուի) :

ՍԻՍԱԿ. Entrez.

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԱՐԱՄ. (ներս կը մտնէ, ձեռքը երկու շիշ գինի փողրի մէջ փարքած) Բարեւ ձեզ, ի՞նչ կ'ընէք, խմբագրութիւնը հոս էք փոխագրեր :

ԱԻԵՏԻՔ. Հա՛, մտածում էինք ի՞նչպէս անենք որ քեզ էլ անդամ չինենք :

ԱՐԱՄ. Աւելորդ մտածում, ես ոչ միայն անդամ չեմ ըլլար, այս ընթացքով եթէ պատահամք հայաստանն ալ աղատելու ըլլայ սոր չեմ կոխեր հոն :

ԱԻԵՏԻՔ. (խնդրով) Ինչո՞ւ է :

ԱՐԱՄ. (ձեռքի շիշերը, զիստիկը և զաւագանը անկողին վրայ նետելով) Ժամանակին մեր չեմ գիտեր որ վարդապետը կ'ըսէ եղեր որ աւելի կը նախընտրէ Լուսաւորչին հետ դժօխք երթալ, քան

թէ Գապին հետ արքայութիւն. հիմա ես ալ աւելի կը նախընտրեմ Սուլթան համիդի պէս մարդուն ստրուկը մնալ, քան թէ Սամփսոնի պէս մարդոց ձեռքով ազատիլ:

ԱԽԵՏԻՔ. Սամփսոնի և ի հարկ է ինձ նման մարդկանց ձեռքով:

ԱՐԱՄ. (Աւետիքը գրկելով) Չէ, դուն լաւ աղայ ես, ջան աղայ ես, միայն թէ..... ոչ խմբադրութեան մէջ. սխալ տեղ ես ինկեր, սխալ, ափսոս:

ԱԽԵՏԻՔ. Դէ՛ ոչինչ, բոլոր լաւ աղերանց կամաց կամաց ազատում ես էդ սխալ տեղից, երևի շուտով ինձ էլ կ'ազատես:

ԱՐԱՄ. Ուրիշ ո՞վ եմ ազատեր ուր:

ԱԽԵՏԻՔ. Իբրեւ թէ չի իմանում. ա՛յ, մարդը հրաժարականն է ուղարկել:

ԱՐԱՄ. Իրա՞ն կ'ըսես, ծօ՛ Սխալ չիտա՞կ է՛:

ՍԻՍՍԿ. (Գլխով կը հաստատէ):

ԱՐԱՄ. (Երկու ձեռքերը վեր վերցնելով) Փա՛ռք քեզ Տէր, փա՛ռք քեզ, փա՛ռք քեզ. հիմա կը հաւատամ՝ որ ծրագիրս պիտի իրագործուի:

ԱԽԵՏԻՔ. Ծրագրի՞րդ. դո՞ւ էլ ծրագիր ունես,

չոտ հետաքրքիր է իմանալ էդ ի՞նչ ծրագիր է:

ԱՐԱՄ. Կրնաս իմանալ. ոչ ձերինն չափ դադոնի է և ոչ ալ ձերինն չափ մեծ: Իմ ծրագիրս այն է որ սա կաղմակերպութեան մէջ որ չափ չնորհչքով մարդիկ կան նէ ամէնքն ալ դուրս ելլեն որ կաղմակերպութիւնը մաքրուի:

ԱԽԵՏԻՔ. (ըրբի՛ք մը յաճոյացնելով) Տօ՛քս տունը չքանդուի՞, քո ամէն բանն էլ թարս է. փոխանակ կեղտոտներին դուրս չալտեւու, մաքուրներին է ուղում դուրս բերել որ կաղմակերպութիւնը մաքրուի:

ԱՐԱՄ. Է՛ ի՞նչ ընես, աղտոտները չեն ելլար նէ: Երեւակայէ տեղ մը նստեր ենք, խումբ մը աղտոտ մարդիկ դան սկսին հոտեցնել, ի՞նչ պիտի ընենք. անոնք չեւանն նէ մենք պիտի ելլանք, մե՛ք ելլալնուս պէս անոնք ալ կ'եւանն, որովհետեւ մաքուր մարդ չեղած տեղը հոտեցնելը համ չունի. անոնք ալ ելլալնուն պէս մենք նուէն ներս կը մտնենք, կ'աււենք, կը մաքրենք, կը հականեխենք և աչքերնիս չորս կը բանանք որ մէյմըն ալ մէկալները ներս չդան: Ահա՛ այս

է իմ ծրագիրս, ինչպէս կը տեսնես շատ պարզ :
ԱԻԵՏԻՔ. Շատ պարզ և շատ էլ հեշտ, դրա
համար հարկաւոր է միայն ոչինչ չանել :

ԱՐԱՄ. Կը ներես, կարծածիդ չափ հեշտ չէ.
այսօրուան օրս ամէն գաղափարական հայ երի-
տասարդի գործ չէ առանց գործելու կենալ .
մէյմը փորձէ կը տեսնես. հարբուխ կըստանաս :

ԱԻԵՏԻՔ. Սատկերս դու, խօսքի տակ չես
մնայ, նո՛ւ ցը, ես գնացի :

ՍԻՍԱԿ. Յը՛ :

ԱՐԱՄ. Ո՞ւր ճանըմ, ես եկայ դուն կը փախ-
չիս, գինի եմ բերեր, աղուոր տեսակէ, չես խմեր :

ԱԻԵՏԻՔ. (դռնէ) Հա՞, ափսոս որ դեռ չեմ
ընթերել :

ԱՐԱՄ. Է ի՞նչ կայ, այսօր ալ մի ընթերեր.
յեղափոխական ըսածդ անօթութեան վարժուե-
լու է :

ԱԻԵՏԻՔ. Չէ՛ դնամ. Սիսակին խմացրու որ
մի քիչ դինջանայ, չատ է պեսիմիստ դառնել :

ԱՐԱՄ. Դէ՛ լաւ, դուն գիտես :

ԱԻԵՏԻՔ. Յը՛ :

ՍԻՍԱԿ. Յը՛ :

ԱՐԱՄ. Յը՛, բարեւ ըրէ՛ :
(Աւտիք դուրս) :

Գ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԱՐԱՄ. (խազմոցին վրայ նստելով) Է՛ Սիսակս,
այսպէս ուրեմն, դուն ալ պաշտօնապէս հերե-
տիկոսներու կարգը անցար. պատմէ՛ նայինք առ
ինչպէս եղաւ :

ՍԻՍԱԿ. (արտ մը առնելով և արմուկովը սեղա-
նին կրթնելով) Ի՞նչ պատմեմ, նոր բան մը չէ պա-
տահած, եղածները արդէն գիտես, միայն թէ
երէկ դանակը ա՛լ ոսկորին հասաւ : Երեսկայէ՛
նամակ մը առինք վահրամէն, խեղճը ամբողջ
տարի մը առանց դրամի և առանց նամակի ձգե-
րն : Նամակը կարգաս աղիքներդ կը գալարին ,
իսկ Սամիսոն ըլլալիքը առանց ունէ խղճահա-
րութեան իր ընթացքը կ'արդարացնէ և մինչև
իսկ բացէ ի բաց կը յայտնէ թէ տասը վահ-

բամներ ալ ձերբակալուին հոգը չէ, հերիք է որ իր պրօպականդի գործը կանգ չ'առնէ : Աղբա՛ր չեմ գիտեր, չեմ հասկնար, ի՞նչ կաւէ շինուած են այս մարդիկը :

ԱՐԱՄ. Այն կաւէն որ առհասարակ բոլոր սովորական մարդիկը կը շինուին : Ըն բարձր կոչումներն իսկ սովորական մարդոց համար վարժութեամբ հասարակ արհեստներու կը փոխուին : Չե՞ս գիտեր, գերեզմանափորը գերեզման փորած ատեն օդի կը խմէ, իսկ մեռելաթաղները դադաղակիր կառքին ետեւ թուղթ կը խաղան :

ՍԻՍԱԿ. Չես գիտեր լա՞ս թէ խնդաս. երեւակայէ որ մարդս կատարեալ լըջութեամբ զարմանք կը յայտնէ թէ վահրամը դրամի համար ինչու իրենց կը դիմէ, փոխանակ Սասուն գիմեւու, որ Մալաթիայէ քանի մը ժամ է :

ԱՐԱՄ. Ա՛ս ինչու կ'ըսես, աւելի համոզը կայ. չեմ գիտեր քեզի պատմե՞ր եմ, օր մը ինծի հետ կը վիճէ թէ Պոլսոյ Ղալաթիան և Գաղատիան միեւնոյն բանն են : Երբ վերջապէս համոզեցի որ Գաղատիա անուանով քաղաք մը կայ, աչքերը

մեծ մեծ բացաւ և բացազանչեց «Տօ՛ էդ որտեղից դուրս պրծաւ է՞, ախր առաջ էդպէս քաղաք չկար» : Բա՛ր «նոր շինեցի՞նք, յատկապէս այն նըպատակով որ քեզ շփոթեցնենք» : Գիտե՞ս աս ինչի կը նմանի. երեսկայէ որ Չինաստանի Բօքսերներուն խեւքին փչէր մեզ իրենց կեդրոն ընտրէին, անուններ է պիտի լսէի՞նք Չինդ-չանդ-չունդ, Չինդ-ձունդ-ձանդ, բայց ս՛ւր են, ի՞նչ են, ի՞նչ պիտի գիտնայինք :

ՍԻՍԱԿ. (սարի ելլելով) Մի՛ խնդացներ Արամ, մի խնդացներ տխուր բանն է :

ԱՐԱՄ. Տխուր բան է, բայց նոր բան չէ, մենք ալ կամաց կամաց ասոր կը վարժուինք : Չեմ գիտեր Ալի փա՞շան է թէ Ֆուատ փա՞շան ժամանակին մեր ազգային Սահմանադրութիւնը քառակուսի անիւներով կառքի մը նմանցուցեր է, իսկ մեր յեղափոխութիւնը գիտես ինչի կը նմանի. կառքի մը, որուն անիւները փոխանակ տակը դրուելու վրան զետեղուած են, անիւները ձեռքով օդին մէջ կը դարձնենք արիւն քրտինք մտած և պատրանքը ունինք թէ կառքը կը շարժենք :

ՍԻՍԱԿ. Պատրանքը ունինք թէ կառքը սրարչաւ կ'երթայ և կը զարմանանք որ տեղ չենք հասնիր:

Ս.ՐԱՄ. Էյ, էյ, ականջներէդ անշուշտ հող կը թափի հիմա ծերո՛ւկ: (Պահ մը մտախոհ:) Ի՞նչ կ'ըսես այս յառաջգիւմութեան Սիւս'կ. հայրս, որ հայաստանը իր հինգ մատներուն պէս կը ճանչնար, գեռ տակէ տասը տարի առաջ կը պոռար «Այ՛ ձեր յեղափոխական ըլլալիքներուն մէջ մեկ հատ խեղքը գլուխը մարդ չիկայ»: Իսկ ես կը վիրաւորուէի, կը զայրանայի, «Ի՞նչէն գիտես» կ'ըսէի, «երբ մարդիկը չես ճանչնար»: «Իրենց դործերէն» կը պատասխանէր և Աւետարանի առածը կը կրկնէր «Ի պողոյ անտի ճանաչի ծառն»: Օր մը «Շեփոր»ի մէկ թիւը անցաւ ձեռքս, ուր վանայ կռիւները նկարագրուած էին. յաղթական վազեցի քովը և թերթը տուի որ կարգայ և տեսնէ թէ ինչէ՛ր ըրած են իր չհաւնած յեղափոխականները: Խեղճ ծերունին տղու պէս լացաւ. «Ծո՛ւստով կը պարծենաս» ըսաւ «ասով, որ վասպուրականի կործանումը կը նկարագրէ անխո-

հեմութեան երեսէն» և պտտմեց թէ ինչպէս 15 տարի առաջ վան գտնուած միջոցին տեղական գործիչներու հետ միասին մէկ կողմէ կրթութիւն կը տարածէին, միւս կողմէ ժողովուրդը կը զինէին անձայն անշուշտ «ծո՛ւ կըսէր, առ վասպուրականի գիւղերու մէկ տղէտ մեղիքը քու 10 համալսարանականիդ հետ չեմ փոխեր»: Եւ դեռ շատ բաներ, շատ բաներ կը խօսէր ու կը պատմէր, բայց ականջս չէին մտներ հին գլուխ, պահպանողական ծերուկին խօսքերը, մինչև որ հոս եկայ, աչքովս տեսայ, ձեռքովս շօշափեցի ծառը: Գլուխս առի տունէն հեռացայ իր գաղափարներուն համար հաւածուող մարտիրոսի մը հպարտութեամբ, ան հոն իր վշտէն ու կարօտէն հոյը իջաւ, իսկ ես հոս վեց տարի ջուր ծեծելէ յետոյ, հիմա նստեր իր գաղափարները կը կրկնեմ: Է՛հ ա՛լ հերիք, եկաւ գինի խմենք:

(Անկողնին վրայէն շիշերէն մեկը կը բերէ և զըրպակէն գմէյին հոսերով ետի իցանահանով շիշին բերանը կը բանայ:)

ՍԻՍԱԿ. (զեր վար քայլելով) Ա՛խ Արամ, հա՛-

առաջ կը մեռնի, հաւատքս :

ԱՐԱՄ. Մի՛ վախնար, այդչափ շուտ չի մեռնիր. իմն երեք տարի է հոգեվարքի մէջ է և դեռ չմեռաւ, ամէն անգամ որ մեռած կարծելով թաղելու կ'ելլեմ, կամ ոտքը կը չարժէ կամ՝ ձեռքը: Մեր հաւատքն ալ մեր ժողովուրդին կը նմանի, որ 800 տարի է հոգեվարքի մէջ է ու չի մեռնիր: Ասիկա ալ հոգեվարք չէ, արտառուց վիճակ մըն է, ուր կեանքն ու մահը խաղաղօրէն միեկնոյն մարմնին մէջ կ'ապրին: (Լուսացի սեպուհին վրայէն երկու բաժակ տանելով) Ա՛ռ նայի՛մ սա բաժակը, խմենք այդ տխտաւոր հաւատքին կենացը, կամ առողջանայ և կամ սառկի աշտտինը ձեռքէն :

(Բաժակները իրարու զարնելով կը խմեն և սեպուհին առջև կը նստին:)

ԱՐԱՄ. Աղէկ գինի է գիտե՞ս, շիշը հինգ ֆրանկ կ'արժէ. մէկ շիշ պիտի գնէի Օր. Ասլանեանին նուէր տալու, աչքս փակաւ երկու շիշ առի, ըսի մէկն ալ Սիտակին հետ կը կոնծենք: Լսեցի՞ր որ օրիորդը այսօր քննութիւնը լմնցուց

մեծ յաջողութեամբ, երթանք միասին շնորհաւորենք. խեղճ աղջիկ է, կ'ուրախանայ:

ՍԻՍԱԿ. Չէ՛ այսօր տրամադրութիւն չունիմ, ուրիշ ատեն. հիմա դուն ան ըսէ, ի՞նչ պիտի ընեմ ես, թեւերը կարած թռչունի պէս ինկեր մնացեր եմ:

ԱՐԱՄ. Թեւերդ նոր չէ կտրուած հոգի՛ս, միայն թէ նոր կըզգաս որ օդին մէջ չես: Ի՞նչ պիտի ընես, ոչինչ. ես ի՞նչ կ'ընեմ. երեսու բաժնի յացցօյի դիմակ մը անցուցեր կ'ապրիմ, իբրեւ քաղաքական միակ գործունէութիւն ամէն առտու հեռագիրները մէյմը աչքէ կ'անցընեմ, սա մեր վեհափառ շնազայլին մահուան աւետիսը կարդալու համար: Դուն ալ ճիշտ ինծի պէս և ինծի հետ կ'ապրիս. տալրակիս յատակը դեռ քիչ մը փշրանք կայ, երկուքնիս ժամանակ մը ապրեցընելու չափ, ան ալ լմննայ նէ Աստուած օգորմած է:

ՍԻՍԱԿ. Եղբայր դուն ուրիշ, դուն գէթ քու գրականութիւնդ ունիս, որ քեզի մասամբ հաւուցում կուտայ, իսկ ե՞ս, խեղի պէս ապրի՛մ:

ԱՐՄԱ. Հա՛, հա՛, հա՛ դրականութիւնս, ծօ՛ երանելի մարդ երկուրիս ալ գարմանը քամին կը տանի, դուն ելեր կ'ըսես երանի քեզի ուր լ'ես մը աւելի ունիս: Փառք տո՛ւր ուր դուն գէթ այդ երկրորդ փորձանքէն ազատ ես. ծօ՛ ո՛վ ինչ ընէ իմ՝ դրականութիւնս, կ'ուզես նէ գրչիդ ծայրէն մարգարիտ թափէ, կամ խողերու առջի պիտի նետես կամ արիւնի հեղեղին մէջ: Այսօր մեր մէջ հանրային դործունէութեան միակ ասպարէզը յեղափոխութիւնն է, հոն ալ անկեղծ մարդուն միակ ընելիքը երթալ մեռնիլն է: Աղնիւ ըլլալու համար կամ պիտի երթաս մեռնիս և կամ ցաւերովդ մէկտեղ կրիայի պատեանի մը մէջ քաշուիս ու ձայնդ ձունդ կտրես:

ՍԻՍԱԿ. ՕՖ Արամ, սոսկալի՛ է սոսկալի՛:

ԱՐՄԱ. Սոսկալի է բայց անխուսափելի է, ինչ կրնա՞ք ընել, մեր սերունդը ճակատագրական կերպով փճացման դատապարտուած է, ու զէնք չուղենք պիտի հաշտուինք այս իրողութեան հետ: Շուրջդ նայէ՛ չե՞ս անտներ, ոմանք բարոյապէս կը փճանան, ոմանք նիւթապէս, աւելի շա-

տէրը երկու կերպով ալ: (Բաժակները լեցնելով)
Խմէ, մենք կորսուինք ալ նէ, դոնէ բաց ճակատով կը կորսուինք:

(Բաժակները իրարու զարնելով կը խմեն):

ԱՐՄԱ. Երէկ իրիկուն չէիր եկեր ժողովի, աշէկ ըրեր էիր:

ՍԻՍԱԿ. Գուն գացի՞ր:

ԱՐՄԱ. Գացի, բաւական խնդացի, բայց շատ սուղի նստաւ. այս առտու աչքերս բացի ուր բոլոր դեւերս գլուխս հաւաքուած են: Քանի մը բոլոր դեւերս գլուխս հաւաքուած են: Քանի մը ժամ սենեակիս մէջ պտտէ պտտ զարնուեցայ, վերջապէս ոտանաւոր մը դուրս տուի, կ'ուզես կարգամ մտիկ ըրէ, իբր մեզ:

ՍԻՍԱԿ. Կարդա՛ նայինք:

ԱՐՄԱ. (Գրպսնէն բողբ մը հանելով կը կարդայ):

ԱՇԽԱՐՀԻ ՁԵՒԷ

Երբ դեռ մանուկ էի առանց գիտութեան,
Աշխարհը մեծ խաղարան մ'էր ինձ համար,
Ձոր Աստուած էր շիներ և իր հրդաման
«Հա՛ տղաքս վազվզեցէք վեր ու վար»

Յետոյ երբ որ յաճախեցի վարժարան,
Վարժապետն էր օր մը «Տղաք զիտէ՞ք ինչ,
Աշխարհը, զոր դուք կը կարծէք դուր դուրան,
Հըսկայական կլորակ մ'է զերդ մարինն» :

Եթէ չըլլար գաւազանին ան ու դող,
Կը պոռայի «է՛ ի՞նչ կ'ըսես, հա՛, հէ՛ հի՛»,
Նըկարեցի տետրակիս մէջ կապուտկող,
Իր պատկերը հեծած մարինն մ'ամենի:

Ամբողջ օրը մարզարանին մէջ անդուլ,
Անթարթ աչքով զքննեցի քարն ու գետին,
Բայց չկրցայ տեսնել շարժման մի նըշոյլ
Սա անիծած հըսկայական մարինն չին:

Յաջորդ օրը երբ վարժապետն անյարիր.
Իր հարցումը ինձ ալ ուղղեց այս առթիւ,
Ըսի «Պարո՞ն կլորակ է, դուն ըսիր,
Ինձի համար կլոր տափակ մէկ հաշիւ»:

Այսուհետեւ երբ շատ գրքեր ձեռք առի,
Ես ալ ըսկայ պաշտել սուտը պոչաւոր,
Թէ աշխարհը գնդակ մըն է վիթխարի,
Որ պարապին մէջ կը յաճի անաւոր:

Բայց երբ մտորիկ ըսին «Ճամբայ տուր անմիտ»,
Եւ ցեխին մէջ մետեցին զերթս կոշտ բանիւ,
Նորէն եկայ հին համոզմանս ուղղամիտ
Ինձի համար կլոր տափակ մէկ հաշիւ:

(Թուղբը գրպանը կը դնէ և շիշին մէջ մնացած
գինին Սխալի բաժակին մէջ պարպելով) Բե՛ր, հա՛տ
մըն ալ խմէ, թո՛ղ այսուհետեւ քեզի համար ալ
կլոր տափակ մէկ հաշիւ ըլլայ:

ՍԻՍԱԿ. Կեցցե՛ս, կենացդ (կը խմէ) այդ ոտա-
նաւորէն մէկ հա՛տ օրինակէ ինձի տուր:

(Դուռը կը զարնուի:)

ՍԻՍԱԿ. Entrez.

Դ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՍՈՒՐԷՆ. (նկրս կը մտնէ տաղնապարից) Բարե-
տղաք, ծօ՛ Սխալ ճիշտ է որ հրաժարականդ
տուեր ես:

ՍԻՍԱԿ. Ո՞ւրկէ իմացար:

ՍՈՒՐԷՆ. Հիմա ճամբան Աւետիքին հանդի-
պեցայ ան ըսաւ:

ՍԻՍԱԿ. Հա՛ ճիշտ է, է՛ ի՞նչ ըսիր ասոր:

ՍՈՒՐԷՆ. Ի՞նչ պիտի ըսեմ, շատ գէշ ես ըրեր:

ԱՐԱՄ. Ինչո՞ւ է գէշ ըրեր Պր. ատամնաբոյժ:

ՍՈՒՐԷՆ. Լուէ՛ Սասունածղ սիրեա . դուն տլ քաջալերեցիր անպատճառ :

ԱՐԱՄ. Իմ քաջալերութեանս պէտք չունէր կարծեմ :

ՍՈՒՐԷՆ. Ծօ՛ աղբար, կար չկար մէկ թիւր-քահայ մը կար սա կեդրոնին մէջ, հիմա ան ալ առնէ քալէ նէ ի՞նչ պիտի ըլլայ զործերնիս : Այսչափ տարի համբերեց, դոնէ մինչև յառաջիկայ Բնդհ. ժողովն ալ համբերէր, կարելի է շատ բան կը շտկուէր, արդէն մարդ չկայ որ ես Սամփառնէն դո՛հ ըլլայ :

ԱՐԱՄ. Դէ եկուր մի ճաթիր. ծօ՛ աս միա-մըտութենէն ե՛րբ պիտի դարմանուիք : Ես քանի հոս եմ կը ըսեմ թէ աս մարդէն ամէնքն ալ դժգոհ են, կարծեմ անցած Բնդհ. ժողովէն առաջ ալ դուք երկուքդ էիք պնդողը թէ աս մարդը անկարելի է ընտրուի, թէ անդդալի կերպով ներս սպրդած է, թէ Բնդհ. ժողովը անպատճառ դուրս կը նետէ զինք են են, սակայն տեսաք որ մարդը մնաց և ամէնգիւղ ալ զլլխուն վրայ նստաւ . հիմա նոյն երգը կ'երգէք յաջորդ Բնդհ. ժողովին համար :

ՍՈՒՐԷՆ. Է՛ լաւ այդպէս եղաւ ըսելով հի-մա զինք մինակ թողնենք որ ուղածը ընէ :

ԱՐԱՄ. Կրնաս նէ արդիլէ՛. առած մը կայ կ'ըսէ ծուռ ծակը ծուռ սեպ կ'ուզէ. կը հասկնաս ինչ ըսել է. աս Սամփառնը հանէք ուրիշ Սամփառն մը պիտի գայ տեղը նստի, սեպը միշտ ծուռ պիտի ըլլայ որովհետեւ ծակը ծուռ է : Այս շար-ժումին է՛ն տաք, է՛ն յուսալի ժամանակը ամ-բողջ գործը զոյգի մը ձեռքն էր : Մարդ ծառայ մը բռնելու ըլլայ նէ եօթը սորտը կը քրքրէ , բայց մեր աննման ժողովուրդին մոգէն իսկ չանցաւ մէյմը հարցնել թէ ո՞վ են ագոնք , որո՞ւն զաւակն են , որո՞ւն հարսն ու փեսան : Անոնք գացին ատոնք եկան և այսպէս ալ պիտի շարունակուի, մինչև որ ծակը շտկուի :

ՍԻՍԱԿ. (Սարկեհին) Շատ ճիշտ կ'ըսէ, իսկ ես ա'լ յոգնեցայ, յուսահատեցայ այդ անիծուած ծակը շտկելու փորձերէն. հոգիս ելաւ, իմ տեղս քար ըլլար չէր դիմանար :

ՍՈՒՐԷՆ. Կը հասկնամ եղբայր կը հասկնամ, ես քեզ չեմ մեղադրեր : Ա՛խ սա Ռուսահայերը ,

սա Ռուսահայերը. Աստուած վկայ ես սա Ռուսահայի Տաճկահայի կռուէն չեմ ախրժիր, սակայն մարդիկը երբեմն անանկ կը վարուին որ պարզապէս ձեռքս անցած Ռուսահայերս բզկտեւս կուգայ:

ԱՐԱՄ. Այդչափ անդուծ մի ըլլար զաւակս, ատամնին քաշես հերիք է:

ՍԻՍԱԿ. Ինչ Ռուսահայ բարեկամ, ինչ կ'ըսես նէ Տաճկահայերուն ըսէ: Ընդհ. Ժողովին մէջ մեր Տաճկահայերն էին որ հակառակ մեր բոլոր ջանքերուն այս մարդոց տունն իրենց քուէները, այն պատճառաբանութեամբ թէ մենք Տաճկահայերս մարդ չունինք: Այս խօսքը Ռուսահայերը հնարեցին, բայց Տաճկահայերն էին որ ճշմարտութեան կարգ անցուցին:

ԱՐԱՄ. Հարկաւ խեղճքին քառսուն օր խենթ ըսէս նէ կը խենթնայ: Անոնք ձեռք ձեռքի կուտան իրենց էն տափակ մարդիկը էն բարձր գիւղերու վրայ կը հանեն, խակ մեք անոնց ձեռքը գործիք կը դառնանք և մեր էն շնորհքով մարդիկը ցեխերու մէջ կը գլորենք: Երկրին

մէջ տարիներով ժողովուրդին ծառայելէ յետոյ արտասահման ապաստանող Թիւրքահայ գործիչներէն ո՞ր մէկը կանգուն մնաց:

ՍՈՒՐԷՆ. Մէկ խօսքով չա՛տ գէշ պիտի ըլլայ, չա՛տ գէշ:

ԱՐԱՄ. Աւելի՞ գէշ պիտի ըլլայ կ'ըսես. չէ՛ հոգիս մխիթարուէ, մխիթարուէ, ասկէ աւելի գէշ չկրնար ըլլալ:

ՍԻՍԱԿ. (ջրային) Հերիք տղաք հերիք խէր Աստուծոյ ուրիշ նիւթի մը վրայ խօսեցէք:

ԱՐԱՄ. Ուրիշ նիւթ ունի՞նք որ. ատոր կ'ըսեն հայուն թաց խօսքը, որչափ խօսիս կը խօսուի, արջը տատերկու խաղ ունի ըսեր են տառերկուքն ալ տանձի վրայ:

ՍՈՒՐԷՆ. Է՛ ինչ պիտի ըլլանք չեմ գիտեր, Աստուած ողորմի մեզի:

ԱՐԱՄ. Ամէն (ստորի ելլալով) ես երթամ օր-որդին. ե՛լ Սիսակ մէկտեղ երթանք:

ՍԻՍԱԿ, Զէ՛ չեմ կրնար, այսօր տրամադրութիւն չունիմ:

ՍՈՒՐԷՆ. Ո՞ր օրիւրդին կ'երթաս Ասլան-

եանի՞ն, ես ալ հոն պիտի երթամ, միասին երթանք: Սխալ ե՛լ դուն ալ, քիչ մը կը բացուիս ինչո՞ւ հոս միեակ նստիս:

ՍԻՍԱԿ. Չէ սիրտ չունիս:

(Այս միջոցին դուռնէն աղմուկ մը, շատուռն ծածուկներ և ՊՐՕԶԻՏ ՊՐՕԶԻՏ աղաղակները կը լսուին:)

ԱՐԱՄ. (որ գլխարկը գլուխը դրած, գինիի շիշն ու գաւազանը ստանալով արտառնանքէն դուրս կը ելայ) **ՍԻՍԱԿ** ասոնք ո՞վ են:

ՍԻՍԱԿ. Կարծեմ ուսանողներ են գերմանական Զուիցերիայէն եկած՝ դիմացի օթէլը իջած են:

ՍՈՒՐԷՆ. (նոյնպէս արտառնանքէն մտնելով) **Երջանիկ մարդիկ երանի՛ ձեզի, ցաւ չունիք հոգ չունիք:**

ԱՐԱՄ. Քալէ՛, քալէ՛, հերիք փիլիսոփայութիւն ընես: Սխալ ցը. շատ մի՛ մտածեր մեզ քերուղ վրայ:

ՍՈՒՐԷՆ. Ցը՛ Սխալ:

ՍԻՍԱԿ. Ցը՛:

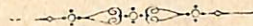
(Արամ և Սուրեն դուրս:)

Ե. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՍԻՍԱԿ. (Սենեակին մէջ գլխիկոր քանի մը շրջան ընէր յետոյ բազմոցին վրայ կ'երկնեայ: Սենեակը արդէն կես մընած է, դիմացէն ուսանողները խռնով կըսկսին երգել զուիցերական սգոցային երգը: Սխալ տեղէն ելլելով կը մտնեայ պատռնանքին և պահ մը կանգնած մտիկ ընէր յետոյ, գլուխը ձեռքերուն մէջ ստանալով անդանին վրայ կ'իյնայ և կըսիսի հեկեկայ: Վարագոյրը յաշիկ վար կ'իւնէ:)

ԶՈՐՐՈՐԴ ԱՐԱՐՈՒԱԾ

Օրիորդ Նեկտար Ասլամեանի սենեակը: Փոքրիկ մանսարդի սենեակ մը շեղ առաստաղով, չափազանց խեղճ կահաւորուած:

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆԵԿՏԱՐ. (Դեռ նոր վերջացուցած է ընթերիքը, որ երկու հաւիթի և պանիրի կը բաղխանայ և մնացորդները

հաւաքեալ վրայ է: Լուսացի փոքրիկ սեղանին վրայ
բէյի ջուրը կ'եփի: Դռնը կը զարնուի: Շտապով՝ հաւ-
կիթի կձեղները լրացրի մը մէջ փարքերով լուսացի սե-
ղանին աչքին մէջ փակելէ յետոյ) Entrez.

ՍԻՍԱԿ. (ներս կը մտնէ և ձեռք կոտտայ) Բարի
իրիկան օրիորդ:

ՆԵԿՏԱՐ. (զարմացած և շփոթած) Պը. Սիսակ,
Դո՞ւք... հո՞ւ... առ ո՞ր բամին բերաւ:

ՍԻՍԱԿ. (զրիտարին ու զաւազանը դրան ետև գետե-
ղերով) Ինչո՞ւ այդչափ զարմացաք օրիորդ, չէ՛ք
սպասեր:

ՆԵԿՏԱՐ. Խնդրեմ նստեցէք, առանկ, բաղ-
մոցին վրայ. ճիշտը ըսելով չէի սպասեր, կար-
ծեմ Դուք ալ կը խոտտովանիք որ սովորական
բան չէր:

ՍԻՍԱԿ. (նստելով) Է՛ առիթն ալ սովորական
չէ. շատ ուրախացայ իմանալով որ քննութիւննիդ
յաջողութեամբ անցուցեր էք, որոտագին շնոր-
ւորութիւններ:

ՆԵԿՏԱՐ. Շատ շնորհակալ եմ Պը. Սիսակ,
կրկնակի շնորհակալ, որ զէ՛ծ այս ուրախ օրս

յիշեցիք զիս. թէյ կը խմէք:

ՍԻՍԱԿ. Ինչո՞ւ չէ, ամենայն սիրով:

ՆԵԿՏԱՐ. Մնանկ է նէ վայրկեան մը ներե-
ցէք: (Գլխարկը կ'առնէ):

ՍԻՍԱԿ. Ո՞ւր օրիորդ:

ՆԵԿՏԱՐ. Հիմա կուգամ:

ՍԻՍԱԿ. (տեղին ելելով կ'արգիլէ) Չէ, խնդրեմ
օրիորդ, աւելորդ նեղութիւն չուզեր, գիտեմ ին-
չու կ'երթաք:

ՆԵԿՏԱՐ. Քիչ մը խմորեղէն բերեմ, թէյին
հետ աղէկ կ'ըլլայ:

ՍԻՍԱԿ. Չէ, շնորհակալ եմ, ես խմորեղէն
չեմ սիրեր. հոն սեղանին վրայ բան մը տեսայ,
կարծեմ հայկական պանիր ըլլալու է:

ՆԵԿՏԱՐ. Այո մայրս զրկած էր:

ՍԻՍԱԿ. Օ՛ֆ, տեսա՛ր ուտելու բանը, խմորե-
ղէնը ինչ պիտի ընենք: (Սեղանին առջև կը նստի):

ՆԵԿՏԱՐ. Այդչափ կը սիրէք. լաւ ուրեմն
պանիր կերէք: (Պանիրն ու հացը Սիսակին առջև կը
դնէ և բէյի կը նայի):

ՍԻՍԱԿ. Ես երէկ պիտի գայի աղոց հետ,

բայց քիչ մը անհանգիստ ըլլալու չկրցայ գալ:

ՆԵԿՏՈՐ. Ա՛վա՛ս ուր չեկաք. բաւական ուրախ ժամանակ անցուցինք, Արամը քիչ մը գինի խմեց, ալ կրնաք երեւակայել: Բայց Դուք ի՞նչ ունէիք:

ՍԻՍՍԿ. Ոչինչ, աւելի բարոյական քան զի՝ զիջական անհանգստութիւն. երէկ վերջապէս քաշուեցայ գործէն:

ՆԵԿՏՈՐ. Ճի՛շդ է ուրեմն, երէկ տղաքը ըսին հաւատաւն չեկաւ, ա՛յնչտի հոգով սրտով փարած էիք գործին: (Թեյերը սեղանին վրայ դնելով կը ետտի.)

ՍԻՍՍԿ. Է՛հ, թերեւ հոգով սրտով փարելուս համար էր որ ասանկ եղաւ:

ՆԵԿՏՈՐ. Տխուր բան է, ես չիտակը յատ բան չեմ հասկնար այդ գործէն, սկիզբէն ի վեր միշտ տեսակ մը վախ կը զգամ, բայց վրաս քիչ մը հանդարտութիւն կուգար, երբ կը մտածէի թէ Զեղի պէս մարդիկ կան հոն:

ՍԻՍՍԿ. Իսկ ուրիշներու վրայ ալ անհանգըստութիւն կը բերէր ինծի պէս մարդոց ներկայութիւնը: Բայց չբանանք այդ խնդիրը, Դուք

ան ըսէք օրիորդ գժուա՛ր էին քննութիւնները:

ՆԵԿՏՈՐ. Զեմ գիտեր ինծի ամենին դժուար չեկան, ամօթ պիտի ըլլար եթէ գժուար զային, գիտէք որ ես հոս եկած օրէս միմիայն իմ մասնագիտութեամբս պարապած եմ:

ՍԻՍՍԿ. Եւ շատ լաւ ըրիք:

ՆԵԿՏՈՐ. Անկե՛ղծ կ'ըսէք. ես կը կարծէի թէ... Դուք ալ... լաւ աչքով չէք նայիր ինծի, ուրիշ բանով չհետաքրքրուելուս համար:

ՍԻՍՍԿ. Ինչո՞ւ սուտ խօսիմ, մինչև հիմա այդպէս էր, բայց հիմա կը հասկնամ որ Դուք աւելի ճիշտ խորհած էք. երանի՛ թէ ես ալ ժամանակին այդպէս խորհէի և մասնագիտութիւնս կ'իստա չձգէի:

ՆԵԿՏՈՐ. Դուք ուրիշ Պր. Սիսակ, Դուք խելացի և կարող երիտասարդ մըն էք, առանց սեէ մասնագիտութեան ալ կրնաք միշտ օգտաւ կար ըլլալ թէ Զեր ազգին և թէ Զեր անձին: Բայց ես, ի՞նչ կրնայի ընել իմ մասնագիտութեանէս գուրս. խելճ յիմար աղջիկ մը, (Ժպտելով) տղէտ հոսհոսահի մը, ինչպէս մեր Ռուսահայ

քոյրերը կ'ըսեն:

ՍԻՍՍԿ. Խնդրեմ մի կրկնէք այդ ապուշ բամբասանքները. բայց ինչպէ՞ս եղաւ որ կրցաք առջի օրէն այլեպէս կղզիանալ, գիւրին բան չէր գիտէ՞ք, մանաւանդ այս քաղքին մէջ:

ՆԵԿՏՍՐ. Արդէն ընտանեկան պայմաններս կըստիպէին զիս այդ մեկուսացումին, հայ ուսանողութեան արհամարանքն ալ աւելի նպաստեց: Մենք բնիկ էրդրումցի ենք. հայրս բաւական կարողութեան տէր մարդ էր և իր գաւառներուն կրթութեանը համար դրամ չէր խնայեր: Եղբայրս Սանասարեան վարժարանը դրած էր, իսկ ես հռիփսիմեան դպրոցը կը յաճախէի: Մեծ կոտորածին հայրս սպաննուեցաւ, խանութը թալանուեցաւ, մնացինք կարօտ, այրի մայրս մեծ եղբօրս և ինծի հետ, որ այն ատեն հազիւ 15 տարեկան էի: Եղբայրս որոշեց որ Ամերիկա գաղթենք, ունեցած շունեցածնիս ծախեցինք եւանք մինչև Տրապիզոն գացինք, բայց թող չտւնին որ նաւ նստինք: Եղբայրս առժամանակեայ կերպով դործ մը սկսաւ Տրապիզոն և հոն ալ մնացինք:

Ես Ամերիկացի միսիօնարներու վարժարանը շարունակեցի ուսումնս և աւարտելու վարժուհի եղայ մեր ազգային դպրոցը: Արհեստս հոգւով չափ կը սիրէի, բայց սրտիս փափաքն էր անպատճառ համալսարանի մը մէջ մանկավարժութիւնը մասնագիտօրէն ուսանիլ: Միսիօնարներուն մեծը խոստացաւ զիս Ամերիկա ղրկել, բայց իրր պայման առաջարկեց որ բողոքականութիւնը ընդունիմ և իրենց ծառայեմ: Մերժեցի և անգամ մըն ալ քովը չգացի: Վերջապէս մօրս եղբօրս թախանձեցի եկայ հոս: Եղբօրս վաստակը մեծ բան մը չէր, մայրս յանձն առաւ ինքն ալ կտր կարել և գէշ աղէկ իմ ծախքս հոգալ: Կը տեսնէ՞ք Պր. Սիսակ, ամառ կան այն 80 կամ 100 ֆր.ը, զոր կըստանամ, տրեան գին ըսել է: Ես ի՞նչ խղճով մասնագիտութիւնս թողած ուրիշ բաներու ետեւ ըլլայի: Միւս օրիորդները մէկի տեղ երկու, երեք, չորս տարի կրնան կենալ, կամ հարուստի աղջիկներ են և կամ հարուստէ մը թոշակ կըստանան: Իսկ ես օր մը առաջ դործս վերջացնելու կը նայէի:

Ան Պր. Սիսակ, եթէ դիտնայիք թէ սրչափ նեղութիւն քաշեցի, սրչափ. նիւթականէն աւելի բարոյական տառապանքը ուսանողութեան վարմունքին պատճառով: Բայց երէկ ամէնքը մոռցայ, ամէնքը մէկէն: Գիտէ՞ք երէկ անմիջապէս հեռադըրով իմացուցի Տրապիզոն աւարտելս: Ան կ'երեւակոյշեմ որչափ ուրախ է հիմա մայրիկս, բարի, անոյշ, հրեշտակային մայրիկս. ա՛ն Սատուած, որո՞ւ մոռէն կ'անցնէր թէ այս օրին պիտի արժանանամ:

ՍԻՍԱԿ. Օրիորդ անշուշտ ինձմէ ալ չափազանց վիրաւորուած էիք:

ՆԵԿՏՈՐ. վիրաւորուած. չէ վիրաւորուած չեմ կրնար ըսել, բայց ինչու պահեմ չափազանց վշտացած էի. մանաւանդ օր մը, չեմ կրնար մոռնալ, Ձեզ սենեակս հրաւրեցի չեկօք և յետոյ միւս օրիորդներուն հետ պտըտելու գացիք: Այդ օրը սենեակիս մէջ ժամերով... է՛հ թողնէք անցած գացած բաներ են, ուրախ եմ որ դէթ այսօր եկաք և իբր բարեկամ պիտի բաժնուինք իրարմէ: Տեսէ՞ք շատախօսութենէս մոռցայ հար-

ցընելու, թէյ մըն ալ կը խմէ՞ք:

ՍԻՍԱԿ. Ո՛չ օրիորդ շնորհակալ եմ, Դուք Ձեր խօսքը շարունակեցէք, ի՞նչ կուզէիք ըսել խնդրեմ՝ մի՛ պահէք:

ՆԵԿՏՈՐ. Պահելու բան չկայ. պիտի ըսէի որ այդ օրը, ինչպէս և ուրիշ շատ օրեր, սենեակիս մէջ ժամերով լացած եմ: Վերջապէս օտարութեան մէջ ենք, մարդ որչափ ալ առանձնութեան վարժուած ըլլայ, երբեմն ժամեր կ'ունենայ որ հայու մը երես տեսնել կ'ուզէ և չի կրնար դիմանալ երբ նկատէ որ իր ազգակիցները խոյս կուտան իրմէ: Մանաւանդ որ այն օրերը դեռ Արամն ու Սուրէնն ալ չէին գար քովս:

ՍԻՍԱԿ. Կը հաւատաք օրիորդ, երբ ըսեմ թէ իմ ալդ վարմունքս դրսէն երեցածին չափ դէշ չէր: Ի՞նչպէս բացատրեմ, մարդ շատ անգամ առանց դիտնալու զինք չըջապատողներու կարծիքին կ'ենթարկուի և կամ վայրկենական մէկ տգաւորութեամբ հակակրօնութիւն կըզգայ մէկու մը նկատմամբ, զոր ամենին չի ճանչնար,

եթէ ճանչնար մինչև իսկ պիտի համակրէր: Իմ
ալ այդպէս եղաւ, չեմ կրնար ըսել թէ հակա-
կրօնութիւն ունէի Չեղի գէմ, բայց համակրու-
թիւն ալ չունէի, աններելի կը գտնէի որ Տաճ-
կահայ օրիորդ մը ամենին չհետաքրքրուի Տաճ-
կահայ դատով:

ՆԵԿՏՈՐ. Իրաւունք ունէիք Պր. Սիտակ, չեմ
մեղադրեր, ես Չեղ արդէն երբեք միւսներուն
հետ չեմ խառնած և միշտ լաւ կարծիք ունեցած
եմ Ձեր մասին: Նոր եկած ատենս, Պար չես
չէիք, ստիպեցին զիս որ դասախօսութիւն մը
կարդամ, ես ալ միամտօրէն կարդացի, հայ
կնոջ դերի մասին. ամէնքը վրաս խնդացին: Ալ
այնուհետև առանձնացայ: Մտածեցի ինծի պէս
ազնիւ մը ինչ կրնայ ընել յեղափոխութեան հա-
մար, քաջասիրտութիւն չունիմ որ երթամ գործեմ,
խօսելու կարողութիւն չունիմ որ քարոզեմ, հա-
րուստ չեմ որ դրամով օգնեմ, ալ ինչ միտք ունի
խմբագրատուն երթալ գալ, ժողովներ յաճախել,
աղով գործին օգուտ մը չպիտի տամ, պարապ
տեղը ինքզինքիս պիտի վրասեմ, երեքի տեղ վեց

տարի ալ կենամ չպիտի կրնամ աւարտել և յե-
տոյ երկիր վերադառնալս ալ պիտի դժուարանայ:
Չեմ գիտեր ազնկայ խելք է, թերևս սխալ
մտածեցի, բայց ես ալ իմ ազգս կը սիրեմ:

ՍԻՍՏԱ. Ո՛չ օրիորդ սխալ չէք մտածած,
չատ ճիշդ խորհեր էք. այս առաջին երկար տե-
սակցութեամբ ես նոր կը ճանչնամ և կը հաս-
կնամ Չեղ. հիմա չէք կրնար երևակայել թէ
սրչափ պզտիկ կըլլամ ինքզինքս Չեր առջև,
սրչամ կ'ամչնամ անշնորհք վարմունքիս համար.
խնդրեմ եթէ կրնաք մոռցէք և ներեցէք (ոտքի
կրկրով), տուէք ձեռքերնիդ, կրնա՞ք ներել:

ՆԵԿՏՈՐ. (Ոտքի կրկրով և ձեռքը կրկնցնելով)
Կ'աղաչեմ Պր. Սիտակ, ինչ կըսէք, ներելու բան
չկայ, ընդհակառակը չեմ գիտեր ինչպէս երախ-
տողխտութիւնս յայտնեմ Չեղի, Չեր քաջալերա-
կան խօսքերուն համար, անկեղծ կ'ըսեմ խղճիս
վրայն մեծ բեռ մը վերցուցիք. ես միշտ կը
տանջուէի թէ ուրեմն մեղք գործած եմ այսպէս
ընելով որ ամէնքն ալ այդպէս կը վարուին
հետս:

ՍԻՍՍԿ. Ձէ՛, խնդրեմ ըսէք որ կը ներքէք.
որտիս շատ մեծ ցաւ պիտի ըլլար, եթէ առանց
գործած սխալի ճանչնալու և առանց ներսդու-
թիւն խնդրելու բաժնուէի Ձեզմէ ։

ՆԵԿՏՍՐ. Քանի որ այդչափ կը պնդէք, լա՛ւ,
կը ներեմ ։

ՍԻՍՍԿ. Շնորհակալ եմ, շատ ներդաշնակա-
ն էք օրիորդ, Աստուած վկայ այս տեսակցութիւնը
անշնչափ ուրախացուց զիս որ ես իմ ցաւս մոռ-
ցայ ։ (Կը հատի) Հիմա ի՞նչ պիտի ընէք, պիտի
վերադառնաք Տրապիզոն ։

ՆԵԿՏՍՐ. Անշուշտ. ճամբաւ ծախքի կըսպա-
սեմ, գալուն պէս ճամբայ պիտի ելլեմ ։ Օ՛հ որ-
չափ ուրախ եմ որ մայրիկս, աղբարիկս պիտի
տեսնեմ, և ուրախութիւնս կը տանաւարտկուի,
երբ կը մտածեմ թէ ի՞նչ նորութիւններ կը տա-
նիմ հետս. ինչե՛ր պիտի կրնամ ընել, երբ նո-
րէն պաշտօնի գլուխ անցնիմ ։

ՍԻՍՍԿ. Երջանիք էք օրիորդ, հաւատացէք
կը նախանձիմ Ձեզ ։ (Խոր հառաչանք մը) Գիտէ՞ք
որ ես ալ ուսուցիչ եղած եմ ժամանակին ։

ՆԵԿՏՍՐ. Իրա՞ւ կ'ըսէք ։

ՍԻՍՍԿ. Այո՛, Միացեալ ընկերութեանց
Մշոյ Կեդրոնական վարժարանը աւարտելուս պէս
երբ ուսուցիչ զրկուեցայ Դատվան, լսած էք
Դատվանի անունը ։

ՆԵԿՏՍՐ. Այո լսած եմ, կարծեմ վա՛նայ
ծովուն եղերքն է ։

ՍԻՍՍԿ. Այո վա՛նայ ծովուն եղերքը զուտ
հայաբնակ մեծ գիւղ մըն է, աննման գիւղերով ։
Չորս տարի մնացի հոն, ծովը առտու իրիկուն
աչքիս տուցի, գիւղացիներէն պաշտուելու չափ
սիրուած, մինչև որ օրին մեկը անօրէնները յան-
կարծ գիւղ մտան և շղթայակապ դուրս հանե-
ցին զիս ։

ՆԵԿՏՍՐ. Ձերբակալեցի՞ն ։

ՍԻՍՍԿ. Ձերբակալեցին և Բաղէշի բանտը
տարին. այդ օրը վերջ դտաւ իմ կեանքիս եր-
ջանիկ շրջանը ։ Ախ, օրիորդ, հետեւնիդ տարէք
զիս ։

ՆԵԿՏՍՐ. Դա՞ւք, ինձի՞ հետ. բայց Դուք չէք
կրնար երկիր մտնել ։

ՍԻՍՍԿԻ. Կը մտնեմ, թե եր կ'առնեմ կը թըռ-
չիմ, միայն թէ տարէք:

ՆԵԿՏԱՐ. Ի՞նչ աղէկ կ'ըլլար, Դուք տեսուչ
ես վարժուհի, ա՛խ եթէ կարելի ըլլար:

ՍԻՍՍԿԻ. Անկարելի բան չկայ օրիորդ, եթէ
Դուք համաձայնիք:

ՆԵԿՏԱՐ. Վրա՞ս կը խնդար, Պր. Սիսակ,
իմ համաձայնութիւնս ի՞նչ կարեւորութիւն ունի:

ՍԻՍՍԿԻ. Ես չեմ խնդար օրիորդ, բան մը
պիտի ըսեմ, բայց վախճամ Դուք իմ վրաս
խնդար:

ՆԵԿՏԱՐ. Քաւ լիցի, ի՞նչ կուզէք ըսել:

ՍԻՍՍԿԻ. Ըսել կ'ուզէի թէ անմիջապէս պատ-
րաստ եմ ընկերանալ Ձեզի, բայց . . . ոչ իբրեւ
հասարակ ուղեկից:

ՆԵԿՏԱՐ. Հասարակ ուղեկի՞ց, անշուշտ ոչ .
իբր բարեկամ, իբր ընկեր:

ՍԻՍՍԿԻ. Հա՛ իբր ընկեր, բայց . . . թեթեւի
(ոտքի էլքով և սեւեակին շրջանը ընկրով) Է՛հ, ինչ
յիմար տղու պէս կը կմկմամ, ներեցէք օրիորդ:

ՆԵԿՏԱՐ. (Ոտքի կ'էլքի, շփոթած) Ձեմ հասկնար:

ՍԻՍՍԿԻ. Բայ խօսիմ՝ օրիորդ . . . Ես շատ
համբալ եմ այս գործին մէջ . . . մանաւանդ այս
օրեր, երբ սիրտս ջախջախուած է . . . պիտի
հարցնէի թէ . . . կրնա՞ք զիս . . . հետերնիդ տա-
նիլ . . . բայց . . . բայց . . .

ՆԵԿՏԱՐ. (Վախցած) Ի՞նչ եղաւ ձեզի, Պր. Սի-
սակ:

ՍԻՍՍԿԻ. (Ձրային քափով յանկարծ Նեկտարին եր-
կու ձեռքերը բռնելով) Նեկտա՛ր . . . կրնա՞ս փրկել
զիս, կրնա՞ս սիրել զիս:

ՆԵԿՏԱՐ. Սիսակ (կես ուշադրաւ Սիսակին գիրկը
կ'իյնայ և գիրար գրիւմ կը մնան):

(Դուռը կը զարնուի քանի մը անգամ: Սիսակ և
Նեկտար իսկոյն իրարմէ բաժնուելով աչքերնին կը սրբեն):

ՍԻՍՍԿԻ. (Սեղանին առջև նստելով գիրք մը ձեռքը
կ'ստանէ):

ՆԵԿՏԱՐ. (Հայելիին առջև մագերը կարգի բերելով)
Entrez.

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԱՐԱՄ. (ենթա կը մտնէ) Բարի իրիկուն:

ՆԵԿՏԱՐ. (ձեռք տարով) Բարի իրիկուն Արամ:

ՍԻՍԱԿ. (առանց աչքերը վեր առնելու) Բարի իրիկուն:

ԱՐԱՄ. (սրահ մը զարմացած երկաթը դիտելէ ետքը)
Ծօ՛ Սիսակ, ես ալ քու քովէդ կուգամ, չիտակը
մտքէս չէր անցնէր որ քեզ հոս կը գտնեմ:

ՆԵԿՏԱՐ. Զարմանալի է չէ՞, Արամ:

ԱՐԱՄ. Բաւական:

ՆԵԿՏԱՐ. Բայց աւելի զարմանալին կայ .
պատիւ ունիմ քեզի ներկայացնելու նշանածս:

ԱՐԱՄ. Հահահ, ես արդէն կուահեցի բան մը:

ՆԵԿՏԱՐ. Ինչէ՞ն կուահեցիր:

ԱՐԱՄ. (Սիսակը ցոյցնելով) Չե՞ս տեսներ, ան-
հարակ կատուն որ թոք գողնայ դունչէն կը
մատնուի:

ՆԵԿՏԱՐ. (ըստ իր անհատի խնայելով) Անպիտան:

ԱՐԱՄ. Ծօ՛ ուրեմն ադսօ՛ր համար երէկ հե-
տերնիս չեկար:

ՍԻՍԱԿ. (Տեղեկ ցատկերով Սրամը գրկածիւն պիտի
բազմոցին վրայ կը պառկեցնէ և կոկորդը կը սեղմէ) Ծօ՛
անարէն, ա՛ս ալ կը ծաղրես:

ԱՐԱՄ. Չէ՛, չէ՛, ո՞վ է ծաղրողը, վա՛յ կո-
կորդս, շունչս կարեցաւ, ծօ՛ կը խեղդուիմ, հե-
լի՛ք:

ՍԻՍԱԿ. (Բաց կը բողբոջէ):

ԱՐԱՄ. (կը շտկուի կը նստի, կոկորդը բռնած կը
հալարայ) Ծօ՛ քիչ մնաց կը խեղդուէի, սիրահարու-
թիւնը խենթութիւն է կ'ըսեն նէ պարապ խօսք
չէ եղեր: (Կ'եղի կը կանգնի:) Է՛ մօտ եկէք նայիմ,
օրհնութիւնս տամ Ձեզի, գլուխ գլխի տուէք
(երկաթը բռնելով գրոշները իրարու կը միացնէ) Հա՛
առանկ, բայց ափսոս որ հասակս կարճ է, քիչ
մը ծուլեցէք (ձեռքերը գրոշներուն վրայ տարածելով)
աճեցէք և բազմացարուք և լցէք զսպանդանոցն
հայաստան:

ՍԻՍԱԿ ԵՒ ՆԵԿՏԱՐ. (խնայելով) Տարօսը ԳԵԼ-
լուդ, Արամ:

ԱՐԱՄ. Չէ՛ ատ մի՛ ըսէք:

ՆԵԿՏԱՐ. Ինչո՞ւ:

ԱՐԱՄ. Ինչո՞ւ. որովհետեւ ես ինծի համար հուրի փէրի իդէալ մը ունիմ, կ'ուզեմ որ դէժ այդ իդէալս ապրի:

ՆԵԿՏԱՐ. Ուրեմն ես Սիսակին իդէալը մեռցոյլ:

ԱՐԱՄ. Ատ չեմ ուզեր ըսել, սխալ մի հասկնար. քու մաղերդ երկար են խելքդ. ամէն բանի չի հասնիր:

ՆԵԿՏԱՐ. (Խեղարով) Շատ շնորհակալ եմ:

ԱՐԱՄ. Է՛, կատակը մէկդի, խաչոր տարօրինակ է, շատ տարօրինակ, գլուխս կը դառնայ: Չարաճճի աղջիկ, կը տեսնե՞ս աշխարհի բաները, վէճն, զոր անարգեցին շինողք, նա եղև գլուխ անկեան:

ՆԵԿՏԱՐ. Ատանկ եղաւ Արամ, շատ շիտակ ես:

ԱՐԱՄ. Ամէնքը կը կարծէին թէ ես պիտի ընեմ Սիսակին ըրածը, արդէն կը խօսուէինք զխեղ. բայց տարակոյտ չունիմ որ եթէ ես առաջարկ ընէի, մուճակներս ձեռքս պիտի տալիք. անանկ չէ՞, շիտակ ըսէ:

ՆԵԿՏԱՐ. (Խեղարով) Չէ՛, քեզ չէի առներ,

լեղուէդ կը վախնայի:

ԱՐԱՄ. Անանկ է. խնձորին աղէկը լեռան արջը կ'ուտէ: (Սիսակը ցուցնելով) Տե՛ս, ձայնը ձունը կ'ելլէ. (Սիսակը ցնցելով) հը՛, չխօսիմ, ի՞նչ ես նորէն պաղեր մնացեր: Երէկ կը հարցնէիր թէ ինչ պիտի ընես, ասանկ բան կրնայիր ընել նէ ա՛լ ի՞նչ շուարեր կեցեր էիր:

ՍԻՍԱԿ. Ծո՛ւ որո՞ւ մտքէն կ'անցնէր, երազի պէս կուզայ ինծի:

ԱՐԱՄ. Շատ լաւ եղաւ, Աստուած վկայ երկուքիդ համար ալ շատ ուրախ եմ. բախտը երբեմն ասանկ չաւ կատակներ ալ ունի: Հիմա ի՞նչ մտադիր էք ընել, ո՞ւր պիտի հաստատուիք:

ՍԻՍԱԿ. Միասին երկիր պիտի երթանք:

ԱՐԱՄ. Բայց դուն ի՞նչպէս կրնաս ներս մտնել:

ՍԻՍԱԿ. Ինչ կ'ուզէ ըլլայ Արամ պիտի երթամ, ա՛լ չեմ կրնար դուրսը ապրիլ:

ՆԵԿՏԱՐ. Այդ մասին դեռ ժամանակ չունեցանք խօսելու, բայց ես ալ կը կարծեմ որ քիչ

մը դժուար է Սիսակին համար անվտանգ ներս մտնել:

ՍԻՍԱԿ. Ա՛լ վտանգ մտանգ աչքիս չերենար, մեռնիլս գիտնամ պիտի երթամ, անցողորով չեղաւ դադանի կը մտնեմ, օտարութեան մէջ կերտուելու հոն թող մեռնիմ:

ԱՐԱՄ. Ուրեմն Տրապիզոն կ'ուզես երթալ, բայց ի՞նչ պիտի ընես հոն:

ՍԻՍԱԿ. Եթէ կարելի եղաւ ուսուցչութիւն, չեղաւ ուրիշ բան մը: Արդէն նպատակս Տրապիզոն հաստատուիլ չէ. ժամանակ մը հոն կը մնամ մինչև որ քիչ մը օրինաւոր մարդու ձեւեր առնեմ, յետոյ միասին կերթանք Մուշ. այնպէս չէ՞ Նեկտար:

ՆԵԿՏԱՐ. Դուն ուր ես ալ հո՞ն:

ՍԻՍԱԿ. Հայրենի հողին կարօտը կը քաշեմ Արամ, չես կրնար երեւակայել թէ ի՞նչ անհուն կարօտ է. մանաւանդ այս քանի օրս գիշեր ցերեկ իմ Տարօնս աչքիս առջև կուգայ. ա՛խ մէյմը երեսոս հողին քսեմ, պագնեմ, հոտոտամ, անմահական ջուրը խմեմ, նոր ծնածի պէս պիտի ըլլամ:

ԱՐԱՄ. Ա՛մէնքս ալ այդ կարօտէն կը մտչինք հողի՛ս, բայց վերջապէս բաց աչքով վտանգին մէջ նետուելու չէ: Կեցի՛ր, թերեւ ես կարենամ միջոց մը գտնել, Տրապիզոնի հօրեղբօրս գրեմ նէ ի՞նչպէս կ'ըլլայ:

ՆԵԿՏԱՐ. Հա՛ առ լաւ մտածեցիր Արամ, հօրեղբայրդ ուզէ նէ շատ գիւրութեամբ կրնայ ներս տռնել, ան վալիին հետ, բոլոր բարձր պաշտօնեաներուն հետ բարեկամ է:

ԱՐԱՄ. Աս աղէկ միտքս ինչաւ, վաղը առաւ նամակ մը կը գրեմ:

ՍԻՍԱԿ. Կարծե՞ս որ ընէ:

ԱՐԱՄ. Մեծ յոյս ունիմ. թէն յարաբերուածիւնս լաւ չէ հետը: Երկու տարի առաջ չեմ գիտեր ո՞ւրկէ խմացեր էր որ հոս ոչ թէ վաճառականութիւն ալ գրականութիւն կը սորվիմ եւ յանդիմանական նամակ մը գրեմ էր, ես ալ շատ ծանր պատասխան մը տուի եւ այնուհետեւ ա՛լ չգրեցի: Սակայն անուղղակի կերպով իմացած եմ որ առիթ մը կը փնտռէ ինձի ներելու, է՛ ասկէ լաւ առիթ չըլլար. վստահ եմ որ

ձեռքէն եկածը պիտի ընէ: Գիտես հայ վաճառական է, բայց նուազ գէշ տեսակէն. զիս թէ կը սիրէ և թէ քիչ մըն ալ կը քաշուի ինձմէ:

ՆԵԿՏՍՐ. Աս շատ լաւ եղաւ Սիսակ, ես վստահ եմ որ Արամին հօրեղբայրը գործերնիս կը յաջողցնէ, իմ հոն եղած աստեան քանի քանի հայեր ներս առած դուրս հանած է:

ՍԻՍԱԿ. Աստուած տա՛յ:

ԱՐԱՄ. Աստուած որ մէյմը սկսի տալ կուտայ, մի՛ մտածեր, հիմա թողուցէք այդ հոգերը, գոնէ քանի մը օր, գոնէ քանի մը ժամ հայ ըլլալնիդ մոռցէք ու իբր սիրահարներ ապրեցէք: Ես ալ շատ անյարմար առեռնին վրայ հասայ, ժամանակն է որ ձեզ նորէն մինակ ձգեմ:

ՍԻՍԱԿ. Պարտաւ խօսք չուղեր նոտէ՛:

ՆԵԿՏՍՐ. Հիմա դուն ըսիր որ մենք սովորական սիրահարներ չենք, հայ սիրահարներ ենք, Արամ, քու ներկայութիւնդ աւելի կ'ուրախացնէ մեզ:

ԱՐԱՄ. Է՛ անանկ է նէ, ուրիշ առաջարկութիւն մը ընեմ. երթանք միասին շամպայն մը

բանալ տանք, այս մեծ գէպքը իր իրաւունքը կը պահանջէ:

ՆԵԿՏՍՐ. Զէ՛ ինչ տւելորդ ծախք, եթէ կ'ուզես այդ դրամով կրնանք կիրակի աղսւոր պտոյտ մը ընել:

ԱՐԱՄ. Ե՛լ աղջիկ, շատ մի խօսիր, պտոյտն ալ իր կարգին, երեք տարիէ իվեր այսօր առաջին անգամն է որ երեսիս հետ սիրտս ալ կը խնդայ:

ՍԻՍԱԿ. (Նեկտարին) Ե՛լ գլխարկդ դի՛ր, ան բան մը ըսէ նէ անպատճառ պիտի ընէ:

ԱՐԱՄ. (Սիսակը գրկելով) Իսկ դուն չըսածներդ ալ կ'ընես, եկա՛ւ համբոյր մը տուր նայիմ, թերեւս աս քու փրկութիւնդ ըլլայ և ձեր միջոցաւ ես ալ շուտով փրկուիմ:

ՍԻՍԱԿ. Ինչ լաւ կ'ըլլար մէկտեղ դայիր Արամ:

ԱՐԱՄ. Իմ վիճակս ուրիշ է Սիսակս, դուն ինձմէ շատ աւելի բախտաւոր սրտով ծնած ես... Բայց դուն մէյմը գնա տեսնէք, եթէ հոգիի

խաղաղութիւն գտար նէ չեմ կենար ես ալ կու
գամ կը փորձեմ:

ՆԵԿՏԱՐ. Ես պատրաստ եմ:

ԱՐՄԱ. (Սխալիկն) Ե՛լ նայի՛նք:

(Երեքն ալ դուրս:)

ՎԱՐԱԳՈՅՐ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԱՐԱՐՈՒԱԾ

Սխալիկն սեմնակը Դ. Արարուածէն ձիւնգ շարաթ
յեանց:

Ա. ՏԵԱԱՐԱՆ

(Սեմնակը տակնուվրայ. դարակներուն ալքերը բաց.
շատակին վրայ պատռուած րդերու կտորներ: Սեղանին
վրայ նազուստներու և ձերմակեղեկներու դեզ մը, զոր
Սխալիկն նայանց պաշտակի մը մէջ կը զետեղէ և արուի
մը վրայ նստելով բրտիները կը սրբէ:)

(Գուռը կը զարնուի:)

ՍԻՍԱԿ. Entrez.

Ա. ՏԵԱԱՐԱՆ

ՆԵԿՏԱՐ. (Ներս կը մտնէ փոքրիկ պաշտակ մը
ձեռքը) Հա՛ Սխալիկ պաշտակդ կապեցի՞ր:

ՍԻՍԱԿ. Կապեցի հոգիս ելաւ, եկուր համ-
բոյր մը տուր նայիմ:

(Կը համբուրուին:)

ՆԵԿՏԱՐ. (Երբզիկը Սխալիկն րեկտուն մէջէն ազա-
տելով) Կեցի՛ր նայիմ ինչպէս ես կապեր. (պաշտ-
ակը կը բանայ) անշնորհք աս ի՛նչ ես ըրեր, իրա-
րու վրայ լեցուցեր ես:

ՍԻՍԱԿ. Վհաս չունի՛. արդէն հինումին բա-
ներ են:

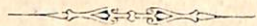
ՆԵԿՏԱՐ. Ինչ կուզէ ըլլայ, տեսնողը ի՛նչ
կ'ըսէ, ինծի ամօթ է:

ՍԻՍԱԿ. Ի լաւ չես հաւնիր նորէն լեցուր,
արդէն հիմակունէ տանախկնութեան սկսար: Իսկ
քու մնացուկը ի՛նչ ըրիր:

ՆԵԿՏԱՐ. Կայարան զրկեցի, բեռնակիրին
հետ Սուրէնը գնաց, Bagage պիտի տայ: (Պայու-
սակը սրարպերով կրակսի նորէն լեցնել:)

(Դուռը կը զարնուի:)

ՍԻՍՍԿ. Entrez.

Գ. ՏԵՍԱՐԱՆ.

ԱՐԱՄ. (ներս կը մտնէ) Հա՛, ուխտաւորներ, Վերջացուցի՞ք գործերնիդ:

ՍԻՍՍԿ. Վերջանալու վրայ է:

ՆԵԿՏԱՐ. Ես չառնեց Վերջացուցի. Սիսակն ալ իբրեւ թէ վերջացուցեր էր, տեսնելիւ թէ ինչպէս, ասանկ թափթփած տղայ չըլլար:

ԱՐԱՄ. Գիտե՛մ, Սիսակին պայուսակ լեցը-
նելը նոր չպիտի տեսնեմ, ոտքով կը լեցնէ որ
չառ բան առնէ:

ՍԻՍՍԿ. Է՛, հասկցանք ճանըմ դուն ալ միւս
կողմէն մի սկսիր, ես գիւղացի մարդեմ, պապս
պայուսակ չէր լեցուցեր ա՛: (Սեղանին վրայէն նա-

մակներու տրցակ մը առնելով) դուն սա նամակները
առ քովդ պահէ, բոլոր թղթերս պատուցի, ա-
սո՛ք կարեսր բաներ են, օր մը կրնան պէտք
գալ:

ԱՐԱՄ. Դօկումենտներ են, շատ աղէկ, ար-
խիվումս կը պահեմ: Հա՛, նամակ ըսիր միտքս
ինկաւ, այս առտու նամակ մըն ալ քու հօրեղ-
բօրմէս, կարգամ մօտիկ ըրէք (Սիսակին տուած
նամակներու տրցակը սրտի մը վրայ դնելով զրպակն
նամակ մը կը հանէ և կը կարդայ:)

Սեծապատիւ պատուական եղբօրորդիս
և սիրելի զաւակս

Արամ Էֆ. Զայիրեան

Նախ և առաջ պատուական որպիսութիւնդ
հարցնելէ զկնի յուսամ թէ ապահով ձեռքդ հա-
սած է անցած թղթատարով ճամբած նամակս,
որով հանդերձ ամենայն մանրամասնութեամբ
բացատրած էի որ կատարելապէս միամիտ ըլ-
լաս, բարեկամդ առաջ Աստուած ողջ առողջ նա-

ւէն դուրս կրնամ հանել: Շնորհիւ վեհախոռ
Սուլթանին ես հաս թէ վաճառ. վաւի փաշային
և թէ ամէն մեծամեծաց քով անանկ խաթիր ու
նիմ, որ խօսքս գետինը չիմար: Ատուր վրայ
աւելցնելիք նոր բան մը չունիմ, միայն թէ սա
կէտը կ'ուզեմ ազէկ մը հասկցնել որ բարեկամդ
դաւան այդ կողմերէն ամենեւին յիշատակ մը
չունենայ վրան, անցադիրն ալ ուրիշ տեղացի մը
առնէ, ամենէն ազէկը Մարտիրոսայէն և հասուրէյէ
դաւը հարցնելու ըլլաննէ, Մարտիրոսայէն, հին
տեղ վաճառավանութիւն կ'ընէի ըսէ: Ռարեմ
նորէն կ'ըսեմ որ բարեկամդ բոլոր ըսածներս
տեղնի տեղօք կատարելու ըլլայ նէ ամենայն
փտահաւթեամբ կրնայ գալ: Զոռնեաւով ալ
զբեկիք, երկու աչքերդ համբուրելով մնամ տե-
սոյդ կարօտ:

Հօրեղբայրդ

Կարապետ Զայիրեան

(Նամակը կրկին ձեռք դնելով) Տեսա՞ք, ես ազէկ
մտածեր էի անցադիրնիդ Մարտէյէն առնելու

ղղուլութիւնը:

ՍԻՍԱԿ. Աս ազէկ, բայց վաճառականու-
թիւն կեղծելը քիչ մը դժուար է:

ՍՐԱՄ. Ինչո՞ւ է դժուար, դրամագլուխդ
ցոյց տուր չափի ըսեն ա՛:

ՍԻՍԱԿ. Հապա եթէ ճանչցուիմ նէ:

ՍՐԱՄ. Չէ ճանըմ, ո՛ւրկէ պիտի ճանչան,
հօրեղբայրս քեզ նաւէն առնէ նէ երկար բարակ
չեն ալ հարցաքններ. թէ և Տաճկաստան է վեր-
ջապէս, վտանգի հաւանականութիւնը միշտ կայ
ու կայ:

ՆԵԿՏԱՐ. Քիչ մըն ալ բախտի խնդիր է. ես
հոն եղած ատենա շատ անգամ խոկապէս վտան-
գաւոր մարդիկը առանց երկար բարակ հարցա-
քննելու բաց կը թողնէին, իսկ անդին բոլորու-
վին անմեղ ողորմելի մարդիկը բանտը կը նե-
սէին:

ՍՐԱՄ. Եթէ աչքերնուն կատկածելի ալ
երևնայ, փառս մը չկրնան գտնել շատ շատ
հայրենիքդ պիտի քննէ, ինչպէս՝ սովորաբար կ'ը-
նեն:

ՍԻՍՍԿ. Այդպէս բան մը ընէին ի՞նչ լաւ կ'ըլլար:

(Դուռը կը զարնուի:)

ԱՐՄՄ. Entrez.

Գ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԱԻՆՏԻՖ. (նստալիս ներս մտնելով) Հա՛, ե՞րբ է գնում գնացքը:

ՍԻՍՍԿ. Ժամը մէկուկէսին:

ԱԻՆՏԻՖ. Լաւ, ուրեմն ես մէկ և կէսից առաջ կայարանը կը լինիմ:

ԱՐՄՄ. Մենք հիմա ուղղակի կայարան պիտի երթանք:

ԱԻՆՏԻՖ. (ժամացոյցը նայելով) Երկուսի կէսին գէո երեք ժամ կայ, այժմ կայարան գնաք ի՞նչ էք անելու:

ԱՐՄՄ. Հրաժեշտի փոքրիկ հացկերոյթ մը, եկուր դուն ալ:

ԱԻՆՏԻՖ. Չէ գնամ խմբագրատուն, Սամի-

անը ախր երեկ երեկոյ պէտք է դար չեկաւ, գուցէ այժմ եկած լինի կամ շուտով գայ: Գնամ լուր տամ որ Սիսակին տեսնի գնալուց առաջ:

ՍԻՍՍԿ. Ի՞նչ պիտի տեսնէ, յետոյ իմ կողմէս բարեւ կ'ընես կը լինոյալ կ'երթայ:

ԱԻՆՏԻՖ. Ախր չի կարելի եղպէս, էսքան տարւայ ընկերներ էք եղել, լաւ չէ այդ ձեռք բաժանուել:

ԱՐՄՄ. Ճիշդ կ'ըսէ, իրարու մար ալ լացուցած ըլլաք ընկերական ջերմ համբոյրներով պէտք է բաժանուէք: (Անտիքիւն) Է՛, լաւ, եթէ եկած է կ'ըսես որ ժամը 1½ ին կայարան գայ, եթէ չէ եկած տամսակ մը կը թողնես, իսկ դուն շուտ մը կայարան կուգաս մեզի հետ ճաշելու. ո՛վ դիտէ Սիսակը մէյմըն ալ կը տեսնե՞ս:

ԱԻՆՏԻՖ. Չէ՛ կը տեսնեմ. ես անպատճառ գնալու եմ քն կողմերը, հաստատ որոշել եմ:

ՍԻՍՍԿ. Ի՞նչ լաւ կ'ըլլար գայիր, մեր մածունն ու մեղրը կերցնէի քեզի:

ԱԻՆՏԻՖ. Չէ հաւատացնում եմ գալու եմ, ախր չի կարելի էսպէս առանց երկիրը ճանա-

չեւաւ օգուամ ծրագիրներ շինեւ, է՛լ ամօթ է:

ԱՐԱՄ. Սամիսոնն ալ հետդ կ'առնե՞ս:

ԱԽՏԻՔ. Չէ՛ նա չի գնայ եղպէս տեղեր:

ՍԻՍԱԿ. Պարիզ կ'երթայ:

ԱՐԱՄ. Չերթար և պահանջ ալ չեղգար, մարդը կ'ըտէ. ես կը նստեմ արտասահմանում, բայց շատ աւելի մեծ դործ կը շինեմ, քան նրանք որ երկիր են գնում:

ԱԽՏԻՔ. (խնդարով Սիսակին) Բայց ի հարկ է մինչև իմ դաւը դու արդէն մի զօրեղ կազմակերպութիւն պատրաստած կը լինես:

ՍԻՍԱԿ. Չէ՛, այդ տեսակ յանձնարարութիւններ չեմ ընդունիր. ես հոն դործեւոյ չեմ երթար այլ ապրեւոյ:

ԱԽՏԻՔ. Տօ՛ տնաշէն ի՞նչ ապրեւոյ տեղ է, մարդ էլ ապրեւոյ համար է՞նտեղ գնայ:

ՍԻՍԱԿ. Այո՛ ապրեւոյ համար. երանի՛ թէ արտասահմանի մեր յեղափոխականները, փոխանակ դուրսը ազատ պռոտախօսութիւն ընեւոյ, ելլէին իրենց տեղերը երթալին և իւրաքանչիւրը իր ծննդավայրին մէջ ապ-

րէր, լսկ իբրև փուշ մը թշնամիին ոտքին տակ:
ԱԽՏԻՔ. Այդ մասին դեռ կը խօսենք, ես կ'աշխատեմ դաւ կայարան, ուրեմն առայժմ ցը՛:
(Իւրաքանչիւր):

ԱՐԱՄ. (հտեհեհ) Քեզի անպատճառ կըսպասենք, բայց ի սէր Աստուծոյ Սամիսոնը հետդ չըբերես, կայարան ըսել կ'ուզեմ, Մուշ կրնայ տանիլ:

ԱԽՏԻՔ. (յռեհեհ) Չէ՛ մի՛ վախենայ ոչ Մուշ կը տանեմ, ոչ էլ կայարան:

Ե. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԱՐԱՄ. Օրիորդ վերջացուցի՛ր:

ՆԵԿՏԱՐ. Վաղ՞ուց. Սիսակ պայուսակիդ բա՛նալին ո՞ւր է:

ՍԻՍԱԿ. Բանալի չունի, արդէն կղպանքը աւրուած է:

ՆԵԿՏԱՐ. Կը լսե՞ս Արամ:

ԱՐԱՄ. Վնաս չունի. այնչափ տարի խմբագրատան մէջ կեցողէն ուրիշ ի՞նչ կըսպասէիր:

Բայց մեր ատամնաբոյժը ո՞ւր մնաց:

ՆԵԿՏՈՐ. Մնառակիս հետ կայարան գնաց, հոն պիտի սպասէ մեզի:

ԱՐԱՄ. Է՛ ուրեմն երթանք:

ՆԵԿՏՈՐ. Երթանք. Սիսակ բան չմոռնաս:

ՍԻՍԱԿ. Չէ՛. (սենեակը դիտելով) է՛ սենեակս, դուն ալ մնաս բարով, ո՞վ դիտէ արդեօք քու կարծող պիտի քաշեմ հոն, թէ միայն մեղամաղ՝ ձուլեամբ պիտի յիշեմ քեզ երբեմն:

ԱՐԱՄ. (քեռն քաշելով) Քալէ՛, քալէ՛, հիմա պատերէն ջուր կըսկսի վազել:

(Սիսակ պայտասկը կը վերցնէ և երեքը մեկին դուռը կ'ընկնէ: Արամ Սիսակին տուած նամակներու տրցակը տարոյն վրայ կը մոռնայ):

(Բեռը քանի մը վայրկեան սրտաւ պը մնայ):

Գ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԱՐԱՄ. (նկրս վագելով նամակները կը փնտռէ)
Շո՛ւ ո՞ւր մոռցանք աս գօկումենտները: (Կը գտնէ)
Հա՛ հոս է եղեր:

Դ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՍԱՄՓՍՈՆ. (յանկարծ նկրս կը մտնէ, Արամին դուռը եղերու պահուէն) Հը՛, բարե յաջողում, ո՞ւր է Սիսակը:

ԱՐԱՄ. Գնաց:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Ո՞նց թէ գնաց. հապա Աւետիքը ինձ ասաց որ երկուսի կէսին է գնալու:

ԱՐԱՄ. Նորէն այդ ժաման պիտի երթայ, ըսել կ'ուզեմ սենեակէն գնաց:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Նորից գալո՞ւ է էստեղ, ո՞ւր կարելի է պատահել նրան:

ԱՐԱՄ. Ժամը մէկուկէսին կայարանը:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Տո՛ւ ախր ո՞ւր է գնում հէ՛:

ԱՐԱՄ. Հայրենիք:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Հայրենիք. ասո՛ւ ախր նրան կը բռնեն կախ կըտան էդ զահրումար հայրենիքում:

ԱՐԱՄ. Ինչ կայ. խմբագրութեան տապալակին մէջ լուսանկարը ունիք, յուզիչ կենսագրական մըն ալ կը գրե՞ս:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Է, թող հէ. տեսնում ես լաւը
եմ խօսում քեզ հետ. էդ շան աղջիկը նրան
դէլսից հանեց:

ԱՐԱՄ. Ա՛լ չեմ գիտեր, աղջիկը ան դէլսէ
հանեց թէ ան աղջիկը դէլսէ հանեց, այսպէս
գիտեմ որ նշանուեցան ու մեկտեղ երկիր կ'եր-
թան:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Տօ՛ ի՞նչ տեսակ ընկեր ես դու,
ինչո՛ւ ես թողնում որ գնայ:

ԱՐԱՄ. Ես ի՞նչ կրնամ ընել. խօսեցայ
չհամարեցաւ, ես ալ ըսի որ ծօ՛ մի երթար,
կը բռնեն բանտերու մէջ կը փախցնեն քեզ, կը
կախեն քեզ. է, կ'ըսէ, փնտա չունի, մենք շատերը
բանտ ու կախաղան զրկեցինք քիչ մըն ալ մենք
երթանք:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Գի՛ժ է ինչ է. լսի՛ր հէ, ես այժմ
Պարիզից եմ գալիս, հետեղ մօտիկույ ծանօթա-
ցայ կլեմանայի, Պրէսանտէի, Ժօրէսի, Անատօլ
Ֆրանսի, Բերթելօյի, Դէստերնէլ տը Կօնստանի,
Դընի Կօշէնի, մի խօսքով Ֆրանսիայի բոլոր
աստղերի հետ, Բրիւսէլի Կօնգրէսի հարցը փա-

ռաւորապէս աջողեցրի, շուտով կայանալու է:
Վազի՛ր էդ... է՛դ անշարհքին ասա՛՛ դոնէ մինչև
Կօնգրէսի դումարեւը սպասի, դուցէ մի բան
են անում, դուցէ հարցը լուծում են... ա՛յ օրի-
նակ ես շատ երկար խօսեցի Ժօրէսի հետ, դուրս
գալուց հարցրի թէ ի՞նչ է կարծում, արդեօք
այս Կօնգրէսով հայկական հարցը կը վճռուի՞.
(Արամին կռակը ձեռքով) Էսպէս քամակիս խփեց և
մի շա՛տ խորհրդաւոր ժպտով ասաց nous ver-
rons կը տեսնենք:

ԱՐԱՄ. Ի՞նչ կ'ըսես. (Սամփսոնին կռակը զննե-
լով) Ծօ՛ իրա՛ւ որ ձեռքին տեղը դեռ յայտնի է:

ՍԱՄՓՍՈՆ. Տօ՛ մի զայրացրու ինձ հէ՛, չէ՞
կարելի քեզ հետ լուրջ մի երկու խօսք անել:

ԱՐԱՄ. Ինչո՛ւ կը զայրանաս հոգի՛ս, ուրա-
խութենէս ինչ ըսելս չգիտցայ. փնտա չունի Սի-
սակը թող երթայ, հայաստանը ազատելու ԸԼ-
Լայնէ հեռագիր մը կը քաշենք իրեն:

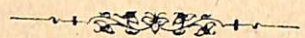
ՍԱՄՓՍՈՆ. Ա՛յո՛ ինչպէս չէ առայժմ փնտա
չունի, իսկ յետոյ երբ նրա հետ մի բան պատա-

հի, սկսելու են ամէն կողմից հաշել թէ ես պատճառ դառայ:

ԱՐԱՄ. Չէ՛ մի վախնար, քեզի փնաս չի հասնիր. կ'ուզես կայարան եկուր թուղթ մը առնենք ձեռքէն. ցը՛, ես ուշ մնացի: (Շտապով դուրս:)

ՍԱՄՓՍՈՆ. Տօ ո՞ւր հէ, սպասիր մի ըռպէ, գոնէ ասէիր թղթակցութիւններ ուղարկէր . . . բա՛հ... չօրտ ի՞վօ զնայեա, լակոտներ են էլի՛... (ապշած և ձեռքը դեպի դուռը երկնցուցած կը մնայ մինչև որ վարագոյրը կ'իջնէ:)

ՎԵՐՋ

ԿԱՐԵԻՈՐ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Էջ	Տող	տպուած է	Պիտի ըլլայ
12	վարէն	2	էնչպէս ինչպէս
27	»	2	այս այն
36	»	7	ադ դա
37	վարէն	10	երբ եթէ
52	»	7	ինչպէս ասում ինչպէս է ասում
65	վարէն	1	բանւորները բանւորների
105	վարէն	6	է որ էսօր
134	»	8	Այսուհետև Այնուհետև
138	վարէն	4	Ռուսահայերս Ռուսահայը

Նոյն Հեղինակէն լոյս տեսած է

ՎՇՏԻ ԾԻԾԱՂԸ

Պատմութեան թրքահայ կեանքէ

Պարունակութիւն. 1. Վշտի Ծիծաղը: 2. Նորավէպին Նորավէպը: 3. Բուրդի վաճառականութիւն: 4. Կախաղանէն . . . Սմանութիւն: 5. Հոսհոսն ու ինտելիգենտը: 6. Հոգու համար: 7. Մօրուքի Սանտրը:

Գինն է 1 ըսրլի — 10 ղրշ. — 2,5 ֆր.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0320759

